

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

IV.2 PROBLEMES ECONÒMICS I SOCIALS

IV.2.1 La sequera i la febre groga de l'any 1821

L'any 1821 dos fets contribuïren a generar malestar social: la sequera i l'epidèmia de febre groga. La primavera i l'estiu d'aquest any el camp català va patir una extrema sequera que va fer que la collita de gra fos molt minsa²¹², tal i com mostren documents oficials com l'informe de l'ajuntament del Vendrell de gener de 1822 deia que "*la cosecha de trigos y legumbres ha sido ínfima por la escasez de aguas, como también las viñas y olivos ofrecen una mala apariencia. Por motivo de la sequedad se ha disminuido el número de labradores jornaleros que han tenido que pasar a otros pueblos de este Principado para ganarse el sustento por no hallar jornal en esta villa*"²¹³; però també documents privats, com el manuscrit del teixidor Anton Sans de l'Arboç: "*nos trobaba aigua sinó al Pou dols, y lo abeuradó; los pous de la Vila eren pochos los que y abia aigua; todas las rieras que ya de así a Vilafranca en cap passaba jens de Aigua; en tot lo istiu, tots los pelechs sechs*"²¹⁴. Les rogatives i processons se succeïren arreu de Catalunya; a Lleida per exemple l'ajuntament manà que "*se celebren rogativas públicas en la Santa Iglesia Catedral de la presente Ciudad para alcanzar del Padre Celestial Dispensador de todas las gracias el beneficio de la lluvia que tanto necesitan los Campos*"²¹⁵

La desesperació d'alguns sectors de la població vers la misèria que estaven patint esclatava amb accions esporàdiques d'odi i rebuig contra els que es consideraven culpables d'aquesta situació, així per exemple un grup de persones d'Agullana i Darnius destruï una part del suro que tenia emmagatzemat Josep Masot de Darnius en una acció desesperada el gener de 1821²¹⁶. Que aquesta acció comptava amb un suport social important ens ho demostra el fet que els ajuntaments respectius intervinguessin davant l'Audiència reclamant l'indult pels acusats. No és gens estrany, doncs que aquest any

²¹² Una visió del conjunt de Catalunya a l'ADB, lligall 14. Les males collites, tant de gra com de vi, s'havien anat produint més o menys regularment des l'any 1816 com deixà anotat el pagès benestant de la Selva Martí Bellsollell (SIMÓN TARRES: *Pagesos...*, pàg. 190-191).

²¹³ Informe de l'Ajuntament del Vendrell al Cap Polític de gener de 1822 (AHV, "Copiador de la Correspondència. 1820-1823").

²¹⁴ Anton SANS: *Llibreta de comtas fets per la mà de Anton Sans, teixidor y contista de la Vila de l'Arbós y la comensa en lo any 1804* [manuscrit servat a l'Arxiu Arboçenc, agraeixo al senyor Jané la seva consulta].

²¹⁵ Ban amb data de 20 de juny de 1821 (AHPL, caixa 1417).

1821 apareguin a diferents indrets de l'estat accions ludites: Alcoi, Àvila, Guadalajara, Segòvia, Terrassa, etc. Sens cap mena de dubte l'acció ludita més important fou la que protagonitzaren els obrers de la comarca d'Alcoi al cremar nombroses màquines de cardar i filar d'aquesta vila per valor de 2.000.000 de rals l'1 de març de 1821:

“Los habitantes de los Pueblos inmediatos a la Villa de Alcoy se reunieron, y armados cometieron el atentado de dirigirse a los arrabales e incendiaron las Máquinas que en ellos había establecidos para fábricas de Paño, reduciéndolas a cenizas con inmensa pérdida de sus propietarios, haciendo a la fuerza desarmar las que quedaban en el interior del Pueblo.”²¹⁷

La Comissió de les Corts encarregada d'emetre un informe sobre aquests fets, proposava de relacionar la destrucció de les màquines, amb els conspiradors contra el sistema constitucional. Però el diputat català Puigblanch s'oposà a aquesta proposta i a que l'estat indemnitzés els fabricants perquè no hi havia cap relació entre l'incendi i la facció: *“aquí no se ven más que pobres que se han levantado para sostener un derecho de que creen que se les priva; pero no hallo razón ninguna para que cargue la Nación con todos los gravámenes que puedan ocurrir”²¹⁸*.

A Reus per tal d'evitar problemes semblants, segons ens relata Antoni Pons, el mes de novembre: *“se puso en práctica de hacer trabajar a la carretera de Montblanch, porque no había trabajo en los artes, y al ver la gente sin trabajar los emplearon en dicha carretera, antes se cumplió con una limosna por todo el pueblo para dar que comer a las casas que estaban en necesidad”²¹⁹*.

Però si la sequera i la crisi econòmica portaren força maldecaps, tants o més en portà la febre groga que s'inicià el mes de maig de 1820 a Mallorca, tot i que a començaments de juny el Cap polític, Castellar, intentava treure-li importància:

“Esta dolencia es local, y una consecuencia de la miseria de aquellos habitantes nutridos con alimentos insalubres, y al abandono por su ignorancia y sus preocupaciones; pero no es la peste de Levante o del bubón como se había anunciado en la misma Isla de Mallorca, difundiéndose esta desagradable noticia a todas las costas inmediatas.”²²⁰

²¹⁶ ACA-RA, Registre 1.419 (1821), fol.409, i Registre 1.420, fol.44 i 138 (8 de febrer i 15 de maig de 1822).

²¹⁷ Informe del Capità general de València al Secretari de la Guerra amb data de 6 de març de 1821 (ACD, lligall 44, expedient 167). Aquesta indústria aplegava uns 40.000 treballadors en tota la regió. Aquests fets han estat estudiats per Rafael ARACIL i M. GARCÍA BONAFÉ: Industrialització al País Valencià (el cas d'Alcoi), València, 1974, pàg.129-147. Vegeu també David RUIZ: “Ludismo y burguesía en España (1821-1855)”, dins Manuel TUÑÓN DE LARA i altres: Crisis del Antiguo Régimen e industrialización en la España del siglo XIX, Madrid, 1977, pàg.183-193, i ARDIT: Revolución...., pàg.276-277. Una interpretació global a FONTANA: Cambio económico...., pàg.86-95. Els fets d'Alcoi es van debatre a les Corts: DSC, 1821, pàg.379, 543-544, i 1.906.

²¹⁸ DSC, 1821, t.I, pàg.543-545, sessió núm.21, de 18 de març.

²¹⁹ Vegeu ANGUERA: Antoni Pons...., pàg.65.

²²⁰ Circular de 5 de juny de 1820 (AHMR, lligall 2.6.4.6). Malgrat aquestes paraules la majoria de viles i ciutats catalanes, sobretot les properes a la costa adoptaren mesures de seguretat sanitària per

Ja l'estiu d'aquest any s'endegaren un seguit de mesures sanitàries per a les comarques costeres per evitar que el contagi arribés a Catalunya. N'és un exemple el cordó sanitari que es formà al partit de Tarragona (de la Pineda a l'Arc de Barà)²²¹. La seva Junta s'instal·là a Tarragona i tenia comissionats a Valls, Torredembarra i Altafulla, i depenia de la Junta Superior de Sanitat. La formació del cordó sanitari comportà un fort enrenou doncs la majoria de batlles es negaren a col·laborar amb la Junta i a oferir homes per al servei de vigilància²²². També saltà l'alarma a Premià de Mar on el mes d'agost una mena de febres alarmaren el veïnat i els rumors s'escamparen arreu de la costa, fins el punt que el Cap polític hagué de publicar un imprès aclarint la situació:

*“Son fiebres adinámicas, sin carácter alguno contagiosos y puramente estacionales; que en veinte y un días solo han muerto tres mugeres pasando del catorce de su indisposición y no del mismo mal; que en la actualidad solo hay diez y nueve enfermos de diferentes dolencias, entre los cuales siete niños; y finalmente nada se advierte en Premià que no exista en cualquiera otro pueblo especialmente en la estación actual en que los calores son excesivos, gozando toda la población de completísima salud, y sin advertirse sintoma alguno de que estas fiebres se comuniquen.”*²²³

L'estiu de 1821 a Barcelona, “s'obri una subscripció en esta Capital y los Catalans se distinguiren en donar una prova de la sua misericòrdia y generositat, remetent des de luego molts mils duros a aquells infelisos [de Mallorca]”²²⁴.

Però serà precisament l'agost de 1821 quan l'epidèmia arribarà a Barcelona²²⁵.

evitar un possible contagi, vegeu per exemple Reus on aquest tema es tractat assíduament a les sessions del consistori els mes de juny (Actes municipals, 1819-1820, fol.144-173, a l'AHMR).

²²¹ Acuerdos, 1820-II, vol.23, sessions de 31 de juliol, 1, 2, 6, i 17 d'agost (AHMT). L'ajuntament va fer una crida als seus veïns “Tarragoneses” amb data de 22 de juliol de 1820, animant-los a ajudar els damnificats de Mallorca (Acuerdos, 1820-II, vol.23, doc.377, AHMT). A Tarragona es recolliren 3.675 rals (uns 800 jornals), vegeu Acuerdos, 1820-II, vol.23, sessió de 7 d'agost i doc.470 (AHMT).

²²² Acuerdos, 1820-II, vol.23, doc.378, 379, 380, 396, 397 i 423 (AHMT). Vegeu la INSTRUCCIÓN formada por la Junta superior de sanidad de esta Provincia, para el servicio del cordón establecido con el fin de evitar el contagio que aflige algunos puntos de la isla de Mallorca y de la costa de Africa, Barcelona, 10 de juliol de 1820.

²²³ Imprès amb data de 16 d'agost de 1820 (ACD., lligall 34, expedient 159).

²²⁴ Llibre de resolucions..., fol.229.

²²⁵ Molta informació a la SUCINTA relación..., pàg.83-140, i als annexos. També a l'ACA-RA, Registre 1.419 (1821), expedient 447 (caixa 7). Es publicaren nombrosos impresos al respecte, vegeu com exemples el DICTAMEN dado por la corporación de cirugía-médica militar de la plaza de Barcelona al Esmo. Gefe Superior Político de la provincia de Barcelona, acerca del origen y carácter contagioso de la Calentura amarilla padecida en la Península, Barcelona, Impremta Vidua Pla, 1822 (presentat a les Corts, DSC, 1822, t.II, pàg.957, sessió 64 de 23 d'abril); DICTAMEN acerca del origen, curso y propagación contagiosa y extinción de la calentura amarilla que ha reinado en Barcelona en 1821, presentado al escelentísimo señor Gefe Superior Político de Cataluña ..., Barcelona, Impremta Viuda e hijos de Antonio Brusi, 1822; MANIFIESTO acerca del origen y la propagación de la calentura que ha reinado en Barcelona en el año 1821. Presentado al augusto congreso nacional por una reunión libre de médicos extranjeros y nacionales, Impremta de Aldán y Compañía, Madrid, 1822 (2ª) (ACD, “Impresos”, lligall 9, expedient 39). A les Corts arribà també una exposició de Joan Francesc Bahí, metge honorari de Càmera del rei i vocal de la Junta Superior de Sanitat de Catalunya amb la seva

Segons els testimonis dels fets: “dita novetat fou originada de alguns sintomas de epidèmia o febre amarilla se experimentan en la Barceloneta de Barna a causa de algunos barcos que entraven en el Port de Barna y portaren dit contagi”²²⁶. Una carta de Barcelona de mitjan mes d’agost publicada al The Times assenyalava que:

“Durant els últims dies hem patit una gran alarma, com a conseqüència dels símptomes de la febre groga que va esclatar mentre eren a port. Les nostres autoritats estant prenent totes les mesures possibles per impedir que arribi a terra, i esperem que el mal sigui esclafat durant la seva infantesa. Molts dels habitants però, han deixat precipitadament la ciutat, i encara estan marxant, perquè els símptomes no han disminuït pas. La comunicació amb el vaixell ha estat, òbviament, tallada.”²²⁷

A partir d’aquell moment es crearen Juntes de Sanitat a les diferents viles catalanes²²⁸, s’ampliaren les mesures sanitàries a totes les poblacions, se’n prengueren de noves on ja n’hi havia, com la creació de llatzerets a fora les muralles²²⁹, i es feren rogatives demanant d’escapar de l’epidèmia, per exemple l’ajuntament i la Junta Municipal de Sanitat de Lleida, a més de prendre mesures per evitar contagi que afectava a Barcelona,

Relación médico-política sobre la aparición de la fiebre amarilla en Barcelona i una altre dels metges Alonso de María i Devese (DSC, 1821, t.I, pàg.693, sessió núm.47 de 10 de novembre, i t.II, pàg.1.100-1102, sessió71 de 4 de desembre). A les Corts extraordinàries de 1822-1823, encara es discutia sobre si la febre groga era contagiosa o no, i de les mesures a prendre en cas que es tornés a declarar al discutir-se el codi sanitari i el paper de les Juntes de Sanitat (vegeu la intervenció del diputat Pedralvez a DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.222-226, sessió 16 de 19 d’octubre, a més les pàg.227-236).

²²⁶ Circular de l’Ajuntament de Vilafranca amb data de 18 d’agost de 1821 (Libro de Acuerdos..., fol.376). Mateu Crespi ha relatat amb detall l’evolució de la febre groga i l’actuació de les autoritats a Barcelona en el seu Diario..., fol.34-71 (1821).

²²⁷ The Times, de 31 d’agost de 1821, pàg.2. Ja en el número de 24 d’agost, pàg.2 havia sortit una col·laboració sobre aquest tema: “la consternació a la ciutat i rodalies era general i moltes famílies, tant franceses com espanyoles, van deixar la ciutat immediatament”. En el número de 7 de setembre, pàg.2, encara es conservava l’esperança: “L’alarma que patiem fa alguns dies a causa de la febre groga ha disminuït molt, i esperem que es restableixi la completa normalitat d’aquí a pocs dies.”

²²⁸ A Barcelona s’instal·laren llatzerets a al convent dels carmelites descalços de Gràcia i a la torre de la Virreina (CRESPI: Diario..., fol.40; també COROLEU: Memorias..., pàg.103-109). Vegeu per exemple l’ajuntament de Reus que amb data de 9 d’agost de 1821 decidí que: “no pudiendo mirar con indiferencia que se nos propague tan cruel azote del género humano [la febre groga] por no tomarse de pronto todas aquellas precauciones que puedan contribuir a a[h]uyentar de nuestro suelo el peor de los males que tan de cerca nos amenaza; se ha resuelto establecer una Junta que entienda y se dedique exclusiva momentáneamente y principalmente en todos los asuntos relativos a sanidad compuesta de los Señores siguientes” (Actes municipals, 1821-1824, fol.120, AHMR). A Solsona se’n creà una integrada pel batlle, el rector, diversos regidors, el canonge i altres personatges importants de la vila (documents amb dates de 18 de setembre i 15 de desembre de 1821 a l’AHCS, lligalls 99, expedient 57 i lligall 77).

²²⁹ És molt interessant la informació recollida al respecte a l’ AdiocB, “Expedientes e Informaciones”, caixa 1821-I, expedient 609. A Solsona, per exemple, se’n crearen tres: un de “net” amb vuit llits en el convent suprimit dels dominics, un d’observació al segon pis de l’Hospital, i un de “brut” a la cabana dels dominics, a més d’un magatzem per objectes i robes a les golfes de l’església de l’Hospital (document amb data de 15 de desembre de 1821 a l’AHCS, lligall 99, expedient 57). La creació de llatzerets, sobretot a la frontera fou motiu d’una àmplia polèmica, vegeu Juan de LEYMERIE: El médico fiscal; o sea Carta al señor Conde de Lagarde, ministro plenipotenciario de S.M.C. el de Francia acerca la Corte de España, Barcelona, Imprenta de Josep Torner, 1821 (BN: VE-601-22).

Tortosa, i Mequinenza, demanaren als veïns: “*dirigir sus súplicas al Padre de las misericordias, y que al efecto durante las actuales circunstancias se expusiese a la pública veneración de los fieles nuestro redentor en las Iglesias de esta misma Ciudad.*”²³⁰ A Barcelona des de començaments de setembre “*A la mayor parte de las Yglesias se empiezan Rogativas, Novenarios, Trisagios a todas las Capillas que ay a las calles a las noches los vesinos se reúnen delante la capilla y resan el santo rosario con bastante iluminación.*”²³¹

A Barcelona s’instaurà “*que a tots los Portals hi haguès una Guàrdia particular de sanitat, qual se componia de un Capellà, un Religiós Sacerdot y dos Paysans. Se comensà esta Guàrdia lo dia 20 de Juñ, y se acabà en lo dia 31 Agost.*”²³² A començaments d’agost, però, la Junta Superior de Sanitat de Catalunya manifestava “*la satisfacción de anunciar a los pueblos de la provincia, que cree haber aislado y reducido el mal al corto recinto del Lazareto*”, una creença que resultà força equivocada²³³. De fet quan s’inicià l’epidèmia no es pensava pas que pogués arribar a tenir efectes tan devastadors com els que finalment resultaren, i això ho deixa entreveure aquesta carta de Manuel Lasala a mitjan mes d’agost:

*“Hemos estado estos días aquí mui alarmados por el contagio que a principio del mes se manifestó en algunas embarcaciones de este puerto como lo habrá visto V. ya en los papeles públicos. Hasta aquí continua reducido a un corto número de personas procedentes de barcos venidos de la Havana y tres o quatro de la Barceloneta que se habían introducido en estas embarcaciones y se han tomado y toman las mayores medidas de precaución.”*²³⁴

Però malgrat aquestes i altres mesures el cert és que, com assenyalava fra Serrahima, “*la*

²³⁰ Ban de l’ajuntament de Lleida amb data de 29 de setembre de 1821 (AHPL, caixa 1417).

²³¹ CRESPI: Diario..., fol.50 (1821). El 8 d’octubre se celebrà a Barcelona una processó per fer rogatives demanant la fi de l’epidèmia que congregà més de tres mil persones (fol.67). Per aquestes qüestions vegeu també REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.67-100. També a la comarca de la Selva es feren processons “*perquè [Sant Sebastià] intercedesca desliurar-nos de la epidèmia de la peste que està apoderada de Barcelona, Badalona, Sarrià y altres pobles, y també a Tortosa y Cadis*” (SIMON TARRES: Pagesos..., pàg.195). Vegeu l’actuació de l’ajuntament de Manresa al respecte a Ramon CORNET: “Valentí Vallcendrera i Pons, apotecari, Alcalde de Manresa durant el Trienni liberal (1821-1823)”, dins Miscel·lània d’Estudis Bagencs, núm.5 (1987), pàg.157-169, pàg.160-165 per aquesta qüestió.

²³² Libre de resolucions..., fol.229. La febre groga afectà a més de Barcelona, Palma, Tortosa i Ascó, a Mequinenza, Aguilas, Màlaga, Alhucemas i Gomera, el Puerto de Santa Maria, Jerez, San Lucar i Sevilla (Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.21-26, a l’ACD, lligall 82, expedient 5, vegeu també DSC, 1822, pàg.81-94, apèndix 2 a la sessió 8 de 3 de març.).

²³³ Vegeu les circulars de la Junta Superior de Sanitat de Catalunya amb dates de 9, 15, 22, 25 i 29 d’agost, en les quals es passa de creure tenir aïllada l’epidèmia a reconèixer que s’havia estès a la Barceloneta (AHMR, lligall 2.6.4.6).

²³⁴ Carta a Salvador Garcías amb data de 20 d’agost de 1821 (CA-50, fol.386).

malaltia no disminuï sinó quan comensà a plourer, y fer fret"; una malaltia que tenia aquestes característiques segons el mateix personatge:

*"Lo mal venia ab un mal de cap molt vehemen, y com si fessen cosquillas en lo ventrell; se posavan al llit; seguia un dexamen gran y a los tres dias seguia la mort. Los que més vivian eran sis dias. Los Metges no trobaren remey algun, ni may saberen lo que si pescavan, y se contentavan en omplir los Diaris ab disputas inútils, dient uns que era contagi, y altres que no. Lo que és cert, es que los que curaren fou per medi de remeys casers."*²³⁵

L'epidèmia destarotà de dalt a baix el funcionament de la ciutat a tots nivells, sobretot econòmic i polític. Des de mitjan mes d'agost s'obri a les cases consistorials *"una Subscripción a favor de los pobres que carecen de trabajo por motibo de la incomunicación del Puerto en que se les mandará una sopa todos los días"*²³⁶. A finals de setembre Mateu Crespi assenyalava que:

"Se empezado a suministrar una sopa para los pobres que no tienen trabajo; en cada Barrio [h]abrà unos comisionados junto con los dos Comisarios que cuidaran de recoger las limosnas de los caritativos del barrio; esta sesión de alimento será de 6 honsas de pan y 3 de pasta con un poco de carne y tosino".²³⁷

A mitjan setembre *"se ha cerrado la Casa Teatro y toda diversión pública"*, i el cordó sanitari que fins ara havia aïllat la Barceloneta de la ciutat, passava a aïllar la ciutat de la resta de Catalunya, prèvia sortida de les autoritats polítiques i militars de la província. Les notícies sobre l'epidèmia esdevenien cada cop més preocupants com publicava The Times:

*"La febre ha tornat a brotar a Barcelona amb símptomes més forts i alarmants. Totes les connexions amb Barcelona han estat meticulosament tallades i s'esperava amb aquesta precaució que la ciutat pogués ser salvada; però va aparèixer dins les muralles, amb símptomes igualment fatals, i el 12, que és la data de les cartes d'ahir de Barcelona, el pànic es va apoderar dels habitants que van fugir en totes direccions. Fins i tot les autoritats municipals i la força militar, la presència dels quals es tan essencial en aquestes circumstàncies per mantenir l'ordre, van tenir pànic i van deixar la ciutat. [...] A Tortosa, a l'Ebre, la febre també hi ha aparegut."*²³⁸

²³⁵ Breve relació ..., fol.237-239, reproduït a l'Annex. Manuel Lasala confirmava aquesta opinió: *"Barcelona sigue del mismo modo, pero no aumentan los acometidos [de la fiebre amarilla], con las lluvias de estos días esperamos una inclinación favorable"* (carta de Manuel Lasala a Lorenzo Garcias de Madrid amb data de 19 d'octubre de 1821 (CA-50, fol.536).

²³⁶ CRESPI: Diario...., fol.43-44, i encara el dia 18 de setembre afegia que *"a las casas consistoriales se ha abierto una Suscripción para haser trabajar a infinitas de familias que no tienen en que ganar el sustento por su familia"* (fol.53).

²³⁷ CRESPI: Diario...., fol.57 (1821). La sopa se subministrà fins el 6 de març de 1822: *"Hoy sesaron de dar la sopa a los pobres que empesaron a 28 de Septiembre del año pasado apasar que [h]abido algunos barrios que ya sesaron el mes pasado"* (fol.31).

²³⁸ The Times, de 26 de setembre de 1821, pàg.3. En el número d'1 d'octubre, pàg.2, es deia que segons les notícies de Barcelona *"moren 60 persones al dia a la Barceloneta, el suburbi de Barcelona; que el contagi guanya terreny i s'ha estès a altres poblacions de Catalunya. Fins i tot es diu que Catalunya està infectada. La malaltia s'ha propagat a causa de l'emigració que va tenir lloc a Barcelona quan les autoritats van deixar la ciutat"*.

A partir de la segona setmana de setembre les classes benestants i la classe política començaren a sortir de Barcelona davant l'extensió de la febre, tal i com manifestava Manuel Lasala:

“El progreso de las enfermedades en la Barceloneta, y el haber empezado a estenderse en la ciudad determinó a las autoridades a salir ayer de ella para acomodarla y dictar desde aquí (Pedralbes) providencias sanitarias uniformes a toda la Provincia destruyendo la anarquía que empezaba a reinar en esta materia. En esta hermosa y elevada situación a legua y media de la ciudad, nos hallamos reunidos con el Jefe político, la Junta Superior de Sanidad, Diputación, Intendencia. [...] Confiamos que las enfermedades de Barcelona no tendrán mayor incremento por lo adelantado de la exacción y emigración extraordinaria de los habitantes.”²³⁹

Les autoritats provincials acabaren instal·lant-se a Esparreguera²⁴⁰, Olesa i Martorell²⁴¹.

La fugida de les classes benestants provocà alhora una desestructuració de les activitats industrials i comercials que patiren una aturada important, deixant alhora sense feina a molts barcelonins, tal i com reconeixia l'ajuntament de Barcelona: *“la emigración de la mayor parte de los Vecinos acomodados a puntos más frescos y solubres que actualmente Barcelona, y los escalabros que ha recibido su Comercio e industria con el acordonamiento y paralización de los talleres”²⁴²*. Molts dels que restaven a la ciutat comtal demanaren a la Junta de Sanitat que ampliés el cordó sanitari per poder anar a les zones muntanyoses dels voltants i respirar un aire més lliure:

“Si quiere evitar la ruina de este Pueblo digno de mejor suerte. [...] Suplican se digne cuando no levantar, a lo menos ampliar el cordón desde el rio Besos hasta el Llobregat, y a unas tres leguas al interior o parte del monte o cierzo. Por este medio estos vecinos pueden disfrutar de atmósfera libre, ya en sus propiedades, ya en casas de sus parientes, ya en la de amigos, y ensanchar sus corazones oprimidos, evitando así la ruina a que camina precisamente esta ciudad”²⁴³

La conservació de les normes estrictes del cordó sanitari motivà un enfrontament entre milicians voluntaris de servei i el Governador de Barcelona, ja que aquells es negaren a autoritzar, d'acord amb les normes establertes, l'entrada d'un malalt que havia

²³⁹ Carta a Pedro Juan de Zulueta de Càdiz amb data de 12 de setembre de 1821 (CA-50, fol.515).

²⁴⁰ *“Un sitio que aunque mui reducido como V. sabe, tiene la ventaja de ser muy sano y estar al centro de la Provincia para atender a todos los puntos de ella”* (carta de Manuel Lasala a Lorenzo Garcías de Madrid amb data de 19 d'octubre de 1821 (CA-50, fol.536). La sortida de les autoritats provincials causà un gran malestar al barcelonèsos que entenien que *“dicha autoridad les abandonaba”*, deixant *“la ciudad así desierta, las casas poco menos que abandonadas, el pánico en el semblante de los vecinos”*, cosa que provocà *“la indignación del pueblo [que] llegó a tal extremo que se temió una revolución”* (REIG y VILARDELL: *Barcelona...*, IV, pàg.82-83).

²⁴¹ Carta de Manuel Lasala a Manuel Fàbregas amb data de 19 de setembre de 1821 (CA-50, fol.517).

²⁴² Carta a l'ajuntament de Tarragona demanat la seva col·laboració en el préstec de 60.000 duros amb data de 14 d'octubre de 1821 (AHMT, *Acuerdos, 1821-II*, vol.26, doc.693). Vegeu al respecte la carta de Manuel Lasala a Josep Bonich de València amb data de 22 de setembre de 1821 (CA-50, fol.522).

²⁴³ Representació presentada el 9 d'octubre de 1821 (*Acuerdos, 1821-II*, vol.26, doc.663, AHMT).

ordenat el Governador²⁴⁴. El 17 de setembre es produí un aldarull popular quan mig miler de jornalers es presentaren a la plaça de Sant Jaume per demanar a l'ajuntament feina i cridant “*¡Tenemos hambre! ¡Queremos pan!*”²⁴⁵. Mateu Crespi ha relatat els fets:

*“Algunos paisanos malintencionados pretendían hoy turbar la tranquilidad pública, presentándose algunas cuadrillas con el pretexto de no tener que trabajar, entrando en algunas casas exigiendo dinero o comestible. Las autoridades mandaron salir partidas de Milicianos y se retiraron inmediatamente los amotinados.”*²⁴⁶

Encara el dia 22, el habitants de la Barceloneta tornaren a intentar trencar la barrera de la porta de mar, però foren refusats per les armes de la guarnició en les dues ocasions que ho intentaren, a la tarda i a la nit.

A començaments de setembre l'epidèmia començava a estendre's per Tortosa, i des d'aquest punt a mitjan mes d'octubre arribà a Ascó i Mora²⁴⁷. A finals de setembre Josep Esteve des de Falset es queixava de la poca activitat que havien desplegat fins llavors les autoritats per aturar l'epidèmia: “*veig [que] las providèncias van emanant de la Superioritat, de las que necessitem en extrem per esta, que estem rodejats de la epidèmia desoladora en Tortosa, [en] part per no tenir en planta a aquella [ciutat] i demés les lleis Sanitàries*”²⁴⁸. La situació, en un primer moment, es pensava que restava controlada a la ciutat de Tortosa, com manifestava Josep Tudó a mitjan setembre: “*los muertos hasta el día son sobre 800, que la fiebre es amarilla, la que se ha metido en Palacio donde hay cinco Enfermos y un muerto, [...]. El contagio está aislado dentro de la Ciudad, y en todo su término y pueblos Comarcanos se goza de cabal salud a Dios gracias*”. Afegia que “*Lo[s] Pobles han fet de la necessitat virtut, se han unit y queda arreglar lo cordó per la part de Tortosa y diu que també està posat a la part de Mequinenza*”²⁴⁹ Però, una setmana més tard, el mateix Tudó deia que “*se veu [que la*

²⁴⁴ Els incident tingueren lloc a finals de setembre i arribaren a les Corts a començaments de desembre (ACD, lligall 37, expedient 61).

²⁴⁵ REIG y VILARDELL: *Barcelona...*, IV, pàg.85-86.

²⁴⁶ CRESPI: *Diario...*, fol.53 (1821).

²⁴⁷ Les cartes que els corresponsals de la casa Cortadellas a Falset i Mora trameten durant els mesos de setembre a novembre tenen com a tema principal la febre groga a Tortosa i la Ribera d'Ebre (APPTR, “Correspondències 1821-1826”). Vegeu també les cartes de Manuel Lasala a Garcia Cirera de Tarragona amb data de 4 de setembre de 1821 i a Antoni Tudó dels Masos de Mora amb dates de 22 de setembre i 19 d'octubre de 1822 (CA-50, fol.507, 520 i 539). Vegeu per aquesta qüestió VINAIXA: *La postguerra...*, pàg.52-58.

²⁴⁸ Carta de Josep Esteve a Manuel Lasala amb data de 23 de setembre de 1821 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”). En carta de 22 de setembre Manuel Lasala informava que a Tortosa: “*se posà cordó formal a qual fi se ha nombrat un comandant militar y una Junta auxiliar composta de vehins de Cherta, Amposta, Galera, Ulldecona y Falset*” (CA-50, fol.539).

²⁴⁹ Carta de Josep Tudó a Antoni Satorras amb data de 20 de setembre de 1821 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”).

*epidèmia] acabará luego perquè no trobarà gent que matar, [...]. A més comunica [el secretari de Tivenys] que a Ascó també ha arribat el contagi de la febre groga.”²⁵⁰ A començaments d’octubre la xifra de morts per la febre groga a Tortosa i Ribera d’Ebre s’elevava fins a 1.500²⁵¹. A Tarragona l’ajuntament va fer, a mitjan mes de setembre, una crida a la població “*excitando la devoción de los vecinos de la Ciudad para que asistan a la procesión [de Santa Tecla] con acha y pidan a Dios por la intercesión de la Patrona que nos libre de la epidemia.*”²⁵²*

L’apropament de l’epidèmia a algunes comarques catalanes comportà, doncs, un increment de les despeses tant monetàries, com personals. Pel que fa a les primeres, es buidaren les arques municipals i s’imposaren impostos indirectes (carregant les transaccions comercials i marítimes), cosa que feia encarir els preus dels productes de consum²⁵³. En tenim un exemple molt clar a Reus on es constituí el mes d’agost una Junta de Sanitat i un llatzeret però, com assenyalaria l’ajuntament: “*la falta de recursos de este Común no nos permite adoptar aquellas medidas que la Junta de Sanidad ha providenciado*”, ja que a més es pensava que “*el poner nuevos impuestos a una población que se halla ya bastante gravada y falta del trabajo que ya empieza a experimentarse por hallarse paralizado el comercio de resultas de los síntomas epidémicos que se demuestran en Barcelona y Tortosa*” no era pas la millor solució. Però el mes de setembre la persistència de la febre groga obligà que l’ajuntament convoqués una reunió urgent “*del Pueblo por medio de un crecido número de individuos de varias clases que se compone*” per tractar del tema de la sanitat, i s’acordà “*que se mano de todas las entradas de caudales del Pueblo para ocurrir a los gastos sanitarios, dar trabajo a los pobres y demás que se considere necesario para la tranquilidad pública*”²⁵⁴. La febre groga i les seves conseqüències, entre les que cal destacar la de la paràlització del comerç i la indústria, passaven al primer pla de la política municipal. Però, tant o més enutjoses que les despeses monetàries eren les

²⁵⁰ Carta de Josep Tudó a Antoni Satorras amb data de 27 de setembre de 1821. Vegeu també la carta de Mateu Ortega de Reus a Antoni Satorras amb data de 28 de setembre de 1821 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”).

²⁵¹ Cartes de Josep Tudó a Manuel Lasala amb data d’1 i 15 d’octubre de 1821 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”).

²⁵² *Acuerdos, 1821-II*, vol.26, sessió de 20 de setembre, fol.193 (AHMT).

²⁵³ L’Ajuntament de Vilanova calculava per l’any 1823, una despesa d’11.120 rals anuals per a la seva Junta de Sanitat i el de Sitges de 5.040 rals, quantitats totes dues força considerables (els pressupostos a l’ADB, lligall 162, expedient 5. Vegeu l’Annex IV.5).

contribucions personals per formar el cordó sanitari, al qual hi havien de contribuir tots els pobles del corregiment (un 3% dels veïns dels pobles de l'interior i un 2% dels de la costa)²⁵⁵.

Tot plegat motivà una crida del Cap polític als catalans perquè ajudessin econòmicament els ajuntaments de Barcelona i Tortosa a combatre l'epidèmia²⁵⁶. Una crida que es feia ressò de la que havia fet uns dies abans l'ajuntament de Barcelona, assenyalant que:

“Incomunicada la Ciudad de Barcelona por un cordón que la circuye, debía forzosamente obstruirse el comercio, alma poderosa, que anima los brazos productivos de los artesanos, y da movimiento a las máquinas e ingenios de todas las fábricas y talleres; no podía menos de paralizarse al momento la industria abatida y moribunda de tanto tiempo por circunstancias sumamente conocidas; y debían por consiguiente quedar ociosos los millares de operarios, que componen la mayor parte de la población.

Este Ayuntamiento conoce a fondo la íntima relación de la miseria con la epidemia; el poderoso influjo que ejercen entre sí estas dos plagas devastadoras; y el modo directo con que la una secunda y promueve rápidamente los estragos de la otra. Así mientras por un lado ha detenido con mano fuerte los progresos del mal, ha subvenido oficiosamente por el otro a la indigencia de los menesterosos.”²⁵⁷

Una crida que, davant el poc èxit de la primera, es repetiria conjuntament amb la Diputació un mes més tard:

“¿Cómo puede dudar de que luego que se presente a esta población el exorto del Ayuntamiento de Barcelona, no acudan apresuradamente los vecinos pudientes a tomar la parte que les permitan sus facultades en un empréstito dirigido a salvar la vida de los miserables habitantes de la capital, e impedir por este medio que la fuerza de la desesperación les haga romper la barrera que ahora les separa de los pueblos sanos y contiene los estragos del contagio dentro del recinto de aquellos muros?”²⁵⁸

A Reus i altres poblacions del Baix Camp s'obrí una subscripció popular per ajudar els afectats per l'epidèmia a Tortosa que, la veritat sigui dita, no tingué massa èxit²⁵⁹, i quelcom semblant passà a Tarragona on l'ajuntament animà els ciutadans a:

²⁵⁴ Actes municipals, 1821-1824, sessions de 9 d'agost, 2, 3, 4, 5 i 9 de setembre de 1821, fol.123v i 129 pels textos reproduïts (AHMR). Vegeu també ANGUERA: Antoni Pons..., pàg.60-62.

²⁵⁵ Era força normal que les classes més benestants suplissin el servei personal de vigilància per substituïts, per això, l'Ajuntament de Vilanova decretà que: “no se permetrà a ningú lo llogar o fer anar un altre en son lloch, y que únicament se permetrà als vells, malalts o que tinguian algun defecte físich, visible y notori, del que deuran presentar certificació” (ban de 5 de setembre de 1821 a “Registro de pregones...” a l'AHMVG).

²⁵⁶ Circular datada a Esparreguera el 26 de setembre de 1821 (AHMR, lligall 2.6.4.6).

²⁵⁷ Amb data de 19 de setembre de 1821, signada pel Marquès de la Torre. La crida finalitzava dient que “Este Cuerpo político no duda que ese Ayuntamiento cooperará al logro de tan piadoso objeto, invitando a los vecinos de su distrito y recogiendo las cantidades con que cada uno se subscriere” (AHCS, lligall 138, expedient 114).

²⁵⁸ Circular datada a Esparreguera amb data de 20 d'octubre de 1821 (AHMR, lligall 2.6.4.6).

²⁵⁹ BOFARULL: Reus..., A mitjan mes de gener s'havien recollit només uns 10.000 rals als corregiments de Tarragona i Vilafranca (AHMR, lligall 2.7.2.2). A Solsona es recolliren tant sols 570 rals (document amb data de 26 de novembre de 1821 a l'AHCS, lligall 77).

*“Desprenderos con liberal mano de vuestros intereses, a proporción de las facultades. Sed generosos en esta apuntada ocasión, como en otras de menor motivo lo habeis demostrado; y acordaros que son catalanes los que lloran, los que padecen, los desamparados huérfanos, y los que piden socorros a los mismos Catalanes.”*²⁶⁰

A començaments d'octubre, Lasala informava als seus corresponsals que la febre groga:

*“Aunque no progresa mucho en la capital según las noticias de hoy, va siguiendo salpicando todas las calles burlándose de todos los preservativos y vigilancia. En Tortosa cuyo clima y habitantes es más susceptible de contagio se cebó y ha hecho estragos en los que no han tenido la dicha de salir a respirar el aire libre, único específico según la experiencia.”*²⁶¹

Per les mateixes dates Antoni Satorras assenyalava que s'havia traslladat el cap de Partit de Tortosa a Gandesa, i que *“en Barcelona va prenent també molt peu lo contagi com que entre son casco y la Barceloneta se arribarà a 350 los que moren cada dia”*²⁶². A Barcelona el mes d'octubre, quan semblava que l'epidèmia començava a disminuir, es va autoritzar a totes les persones i famílies que volguessin passar a l'altra costat del cordó sanitari, fent dinou dies de quarentena a la torre dels Dominics de la muntanya de sant Pere Martir, el convent de religioses de Pedralbes, el convent de Sant Jeroni de la Murtra, el de Montalegre o la torre Coraria: *“para las personas que pueden costearse la manutención y demás gastos que no deberán pagar más que 20 reales vellón el día de la salida exceptuando los niños de pecho”*, mentre que *“para los pobres que deben mantenerse a expensas de la generosidad pública”* quedava el convent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, *“mientras se van a fabricar 400 barracas a la falda de la Montaña de Monjuich”*²⁶³

El 25 d'octubre, segons Mateu Crespi: *“a la Barceloneta a la Iglesia de San Miguel cantaron el Te-Deum con salva de artilleria por no [h]aber acometido la fiebre a ninguna persona y viendo que ba sesando el mal daron esta demostración de alegría”*²⁶⁴. A mitjan mes de novembre Lasala informava als seus corresponsals que *“el contagio va disminuyendo”*, i que les autoritats es plantejaven ja de tornar a

²⁶⁰ *Acuerdos, 1821-II*, doc.657, amb data de 16 d'octubre (AHMT).

²⁶¹ Carta a Lorenzo Garcías de Madrid, amb data de 10 d'octubre de 1821 (CA-50, fol.531).

²⁶² Carta a Josep Tudó dels Masos de Mora i datada a Calaf el 7 d'octubre de 1821 (CA-50, fol.569).

²⁶³ CRESPI: *Diario...*, fol.68-70, dies 11, 21 i 23 d'octubre de 1821. Aquestes barraques les havien de fer els veïns i l'ajuntament hi donava els vist i plau. Aquestes barraques s'organitzaven de la següent forma: cada barraca podia encabir deu persones, cada deu barraques formava una divisió i tenia un zelador, i cada cinquanta un batlle, fins un total de quatre-centes barraques: *“[h]abrá dos clasas una de los que no necesitan de los auxilios del gobierno y hotra que tendrán diariamente la misma ración de pan que se da a los soldados; dos terceras partes a los de dos a diez años y una tercera parte a los Niños de pecho.”*

Barcelona²⁶⁵. El 25 de novembre, Antoni Satorras informava que “*en Barcelona ja cantan vuy lo Te Deum. Aixís fasse Deu ques vege promptre aliviada exa Capital.*”²⁶⁶ A partir d’aquest moment la situació es començava a normalitzar, es deixaven de fer les rogatives diàries que es venien fent des del 9 de setembre i l’ajuntament demanava “*a todos los vesinos que deben haser un espurgo de todas las casas y abitaciones que aya abido enfermos o muertos o bien que aya estado cerradas el tiempo de la pidemia*”, ahora que formava una Junta encarregada de recollir i protegir “*a los infelices pábulos cuyos parientes han sucumbido al rigor de la enfermedad desoladora a la Nacional Casa de Caridad*”. A mitjan mes de desembre “*Se levantó el cordón de sanidad; la cuarentena se conclouyrá el día 24 del mismo; de hoy en adelante pueden entrar y salir livremente sus vesinos pero no se permitirá asta el día 24 la estracción de los efectos susceptibles de contagio por las Puertas*”²⁶⁷. El 19 i 20 de desembre se celebraren els funerals a la Catedral per tots els morts de l’epidèmia, entre ells cinc regidors de l’ajuntament de la ciutat²⁶⁸. El dia 23 s’obria de nou el teatre. I el 5 de gener tornaven les autoritats provincials que havien abandonat la ciutat²⁶⁹.

La febre groga causà una gran mortaldat entre la població barcelonina i que arribà, segons l’ajuntament de Barcelona a les 8.846 persones (quadre IV.4), que el menestral Mateo Crespi eleva fins a les 9.542²⁷⁰.

²⁶⁴ CRESPI: Diario...., fol.71 (1821)

²⁶⁵ Carta a P. Marín de Tarragona amb data de 17 de novembre de 1821 (CA-50, fol.548).

²⁶⁶ Carta a Fèlix Bastons de Palma de Mallorca amb data de 25 de novembre de 1821 (CA-50, fol.585). També Mateu Crespi recull al seu Diario...., fol.75 que “*Esta mañana a la Catedral se cantó el Te-Deum dando gracias al Todopoderoso por estar quasi enteramente el contagio exterminado en que asistieron todas las autoridades, los cinco batallones de M.N.V. formaron gran parada en la Rambla*”.

²⁶⁷ CRESPI: Diario...., fol.78-82, dies 4, 13 i 18 de desembre de 1821.

²⁶⁸ El marquès d’Alfarràs (batlle tercer), Gaietà Dou (batlle quart), Josep Rovira, Joan Barnola i Joan Gil (regidors). REIG y VILARDELL: Barcelona...., IV, pàg.97, dóna la xifra de 8.846 morts per la febre groga a Barcelona. Antoni Pons, des de Reus, assenyalava que “*murieron en Barcelona veinte y dos mil personas y en Tortosa ocho mil*” (ANGUERA: Antoni Pons...., pàg.65). MORERA: Tarragona...., pàg.356 diu que a Tortosa moriren 1.972 persones, xifra que ens sembla força encertada.

²⁶⁹ The Times, de 21 de gener de 1822, pàg.2.

²⁷⁰ Vegeu Sucinta relación de las principales operaciones del Excmo. Ayuntamiento Constitucional de la Ciudad de Barcelona en el año 1821, Barcelona, 1821, pàg.83-140 per l’epidèmia, i pàg.134 per les dades, i l’Annex 15 pels detalls. També CRESPI: Memorias...., fol.33-102, i Léon-François HOFFMANN: La peste à Barcelone, Paris, 1964. Manuel Lasala en carta a Juan Lopez Constante amb data de 23 de gener afirmava que a causa de la febre groga “*según las noticias más ciertas no han fallecido menos de 10.000 ni más de 12.000*” (CA-50 bis, fol.9).

Quadre IV.4 Informe sobre l'epidèmia de febre groga, Barcelona, 1821

A) Individus que han passat pels punts d'observació i barraques de Montjuïc:

	<u>potentats</u>
- Monestir Montealegre	616
- Monestir de Pedralbes	796
- Monestir Sant Jeroni Murtra	342
- Torre Dominics Pedralbes	74
- Campament de Montjuïc	402
sots-total	2.232
	<u>menesterosos</u>
- Monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron	934
- Monestir de Pedralbes	382
- Campament Montjuïc	1.378
sots-total	2.694
<i>Total</i>	4.926

B) Racions servides als pobres:

<u>quarters</u>	<u>indigents</u>	<u>racions diàries</u>	<u>total racions</u>
primer	4.939	2.761	204.800
segon	3.487	2.334	176.505
tercer	2.017	1.386	88.843
quart	1.840	1.050	73.500
cinquè	2.554	1.757	116.326
total	14.837	9.288	754.260

C) Morts a la Barceloneta (6-VIII-24-XI-1821)

agost	36
setembre	715
octubre	457
novembre	24
total	1.232

<u>Del Seminari:</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>
Entraren	853	643
Sortiren	202	246
Morts	643	622(?): total 1.265

D) Resum final

Morts a la Barceloneta i port (abans 6-VIII)	40
Morts a la Barceloneta (6-VIII-25-XI)	1.232
Morts a la ciutat (1-17-IX)	262
Morts a la ciutat (17-IX-24-XI)	6.800
Morts al Llatzeret brut (6-VIII-3-IX)	60
Morts Torre de la Virreina (1-IX-15-XII)	48
Altres	404
SUMA TOTAL	8.846

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades que facilita la SUCINTA relación..., annexos 8, 15, 16, i 17.

Malgrat les extremades mesures de vigilància, alguns símptomes de la febre groga arribaren a d'altres viles de la costa com Sitges, on la mortalitat augmentà aquell any, un 20% sobre la mitjana del quinquenni²⁷¹. De fet, l'epidèmia de la febre groga no fou ni la primera ni l'última del Trienni, tot i ser la més important, com ja hem analitzat pel Penedès²⁷².

La misèria de molts barcelonins que acompanyà a la febre groga, no passà desapercebuda als ulls de les autoritats municipals que feren propostes de tot tipus per intentar esmorteir-la. Una de les propostes que tingué èxit fou la d'utilitzar jornalers per a extreure arena de la platja:

*“Para emplear los muchos jornaleros de la Barceloneta, que por la incomunicación del Puerto viven en la ociosidad y en la miseria, ha creído que ninguno podía de pronto imaginarse más útil y expedito, que la saca de Arena de la Playa y su transporte a los bajos de Ginebra, tanto por ser obra de peones solamente de jornales reducidos, y para muchos individuos a la vez, como para contribuir diariamente a que esta gente menesterosa trabaje para su futura felicidad y a que calme y se extingan las enfermedades que tienen sus brazos paralizados.”*²⁷³

Un altre problema derivat de l'epidèmia i que portà força polèmica a la premsa de la ciutat fou si s'havien de pagar o no els lloguers de les cases corresponents als mesos de l'epidèmia²⁷⁴. La majoria defensava que si les Corts havien perdonat el pagament de la contribució de l'any 1821 per l'epidèmia, els propietaris havien de fer el mateix amb els lloguers²⁷⁵.

Per evitar noves calamitats com la de la febre groga la Diputació de Barcelona formà una Junta Superior de Sanitat integrada per Josep Casagemas (facultatiu), Fèlix Janer i Joan Ribot (veïns), marquès de Monistrol, Marià Cabanes, i Joaquim Cebrià i Bordas (hisendats), Josep Ignasi de Pombo (militar), i Erasme Janer i Gomina (fabricant)²⁷⁶.

Sequera i febre groga formaren un binomi terrible a Catalunya l'any 1821, especialment en aquelles zones que disposaven d'una economia més comercialitzada i

²⁷¹ Les dades a SERRAMALERA: *La vida...*, pàg.20. Sobre les causes, tipus i conseqüències de la febre groga es produí un gran debat entre els metges d'arreu d'Europa, tant en els periòdics, com mitjançant impresos com els que ja hem citat. Vegeu també ACA-RA, Registre 1.419, fol.205 (caixa 7).

²⁷² ARNABAT: *Liberals...*, pàg.135. L'any 1820 es declarà una epidèmia de paludisme a Altafulla que provocà una taxa de mortalitat del cent per mil, és a dir, més de la doble de la normal). L'any 1823 era Vilanova la vila afectada per una epidèmia de verola que s'emportava força nens de la vila.

²⁷³ Document amb data de 31 d'agost de 1821 (AHCB, Ajuntament Borbònic i Constitucional, XIV Miscel·lània, vol.2 (1821).

²⁷⁴ *Diario de Barcelona*, núm.24 de 24 de gener de 1822 (a favor), i núm.39 i 41 de 8 i 10 de febrer de 1822 (en contra).

²⁷⁵ Article signat per Y.P. al *Diario de Barcelona*, núm.210 de 29 de juliol de 1822, pàg.2.007-2.008.

depenien més de l'intercanvi de béns per a la seva subsistència, com el cas de Capellades dedicada a la manufactura paperera i drapera, aïllada dels seus mercats pel cordó sanitari:

“Los incesantes clamores de los vecinos de esta numerosa Población única Fabril en su clase, que se dirigen a este Cuerpo municipal relativos a la ociosidad e indigencia a que se ven reducidos por la incomunicación con las provincias limítrofes de Aragón y Valencia a causa de la epidemia `que] sufren las desgraciadas Barcelona Y Tortosa, dan un golpe mortal que hiere el corazón sensible de estos sus conciudadanos, y les insisten con justo motivo a elevarlos al conocimiento de V.E.

Es público y notorio que la mayor parte de que se surte este Pueblo y circunvecinos, el aceyte y jabón, los trapos que en millares de quintales consumen las Fábricas de papel y las lanas que se elaboran en estas Fábricas de paños, todo, todo tiene la procedencia de Aragón. Y es posible que en cambio de la extracción de aquellos productos sobrantes su Junta Superior de Sanidad, se mantenga en su temerario y ridículo empeño de no dar entrada ni siquiera de tránsito a ninguna procedencia manufacturera de esta Villa, la que nunca jamás ha disfrutado de más cabal y perfecta salud, que des de las ciudades indicadas experimentan el contagio desolador.

De aquí se sigue que los granos escaseen en sumo grado; las Fábricas de papel han tenido que pararse por falta de trapos y por no poder remitir sus papeles a la Capital de la Monarquía en donde se consumían considerable número de resmas y las de paños corren la misma suerte; ¿Que diremos de las de Algodón?”²⁷⁷

Uns dies abans, el 14 de novembre, la Junta de Sanitat de Catalunya ja s'havia dirigit a les d'Aragó i València demanant-los que en funció que l'epidèmia anava apagant-se obrissin el cordó sanitari per deixar passar les mercaderies procedents de Catalunya per a la resta de l'estat²⁷⁸. La Junta catalana assenyalava que l'epidèmia provocà pànic a la resta de províncies limítrofes a Catalunya que aixecaren “una muralla de bronze que interrumpió todas las relaciones, y cerró la puerta a la salida de muestras manufacturas”, resultant de tot plegat que:

“La industria fabril, fuente casi única de la riqueza de esta hermosa porción de la monarquía española, que empezaba a reflorar a impulso de las benéficas disposiciones del cuerpo legislativo, quedó pues en parálisis de muerte, suspendido el tráfico, las fábricas cerradas, mil y mil brazos robustos entregados, a pesar suyo, a la ociosidad y a la miseria, y una multitud de familias laboriosas sin recurso alguno para buscarse el pan. [...] haciendo cuando esté de su parte para que desaparezcan las trabas que se han puesto a su comercio y se restituya el movimiento y la vida a esa industria, de cuyos progresos depende la prosperidad de la provincia.”

Per això demanaven que s'alleugerissin les mesures del cordó sanitari i permetessin el trànsit de mercaderies i persones, ja que de continuar amb aquest bloqueig comercial:

“Sabido es que la mayor parte de los capitales que estos ciudadanos pudieron sustraer a las anteriores calamidades de la Península y de las Américas, se hallan convertidos en efectos manufacturados; y si estos permanecen en su actual estancamiento, sino se les pone en circulación, si en cambio no se adquieren los granos, los frutos y el numerario, pronto veremos a los desgraciados catalanes llorar y padecer sobre sus fardos, sobre sus géneros cubiertos de polvo en los almacenes, sobre el producto estéril de su sudor; veremos suceder el hambre a la

²⁷⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 29 de maig de 1822.

²⁷⁷ Carta de l'ajuntament de Capellades a la Diputació de Catalunya amb data de 22 de novembre de 1821 (ADB, lligall 14).

²⁷⁸ Esparreguera, 14 de novembre de 1821 (ADB, lligall 14).

epidemia, volverse a abrir de nuevo los sepulcros todavía mal cerrados a las víctimas de la fiebre amarilla, llamar un infortunio a otro infortunio, caer en el abismo de la aniquilación esta parte preciosa y otro día la más opulenta del reino, y envolver quizás en su ruina a las demás provincias del mismo.”

A finals de desembre la Junta nacional de Comerç encara es queixava que els productes catalans no fossin acceptats a les fires espanyoles: “*Declarar la guerra a la industria de sus hermanos ¿es acreditar el amor fraternal? Contemplar gimiendo en la inacción a millares de brazos ¿ es ejercitar la beneficencia? [...], fraguada quizás por los enemigos de la industria doméstica y amigos del interés sórdido que proporciona el contrabando*”²⁷⁹. A començaments de 1822, era la Comissió de fàbriques de filats, teixits i estampats de cotó la que es queixava de la mateixa situació en una representació al rei:

*“Que sería, Señor, de la industriosa Cataluña, si después de haber padecido tanta contradicción por la inmensa copia de artefactos extranjeros introducidos clandestinamente a la sombra de privilegios ominosos, se le añadiera la última calamidad que acaba de sufrir, la privación de la salida de sus géneros? Los sola idea de los males que pesarian sobre sus habitantes hace estremecer, pues aísla en si misma, sin comercio interior, que es el primer medio del fomento de la riqueza, se vería precipitada en el abismo de las desgracias inevitables compañeras de la miseria. [...] Por que fatalidad, pues, Cataluña, que no ha tenido más que dos pueblos invadidos de la fiebre, ha de ser excluida del goce que disfrutaban todos sus conciudadanos después de semejante desgracia? ¿Ha cometido la patriótica Cataluña algún crimen, para que las otras provincias del reino no le admitan sus géneros, cuando estos han sufrido todos el debido espurgo en los pueblos atacados, y los demás son procedentes de pueblos que han sido siempre sanos.”*²⁸⁰

Els reialistes aprofitaren l’ocasió i difongueren la idea que l’epidèmia era un càstig diví davant els excessos liberals:

*“Dios no la protege solo
como lo experimentamos
que desde que le [h]abemos jurado
la peste levora los [h]ermanos.
Patria amada Barcelona
quando infeliz es tu suerte
aquellos cantos de trágala
y a[h]ora te[h]as de tragar la muerte”*²⁸¹

²⁷⁹ Diario de Barcelona, núm.4, de 4 de gener de 1822, pàg.26, referint-se a la fira del “Botijero” que se celebrava a Zamora. Signen la queixa en nom de la JNC, Esteva Guilla, Joan Aleu i Cabestany, P. Antoni Viquer i Pau Fèlix Gassó.

²⁸⁰ Diario de Barcelona, núm.9, de 9 de gener de 1822, pàg.74-76. La representació amb data d’1 de gener de 1822 va signada per A.L.R., P. de V.M., Jaume Bosch, Joan Rull i Antoni Mas en nom de la Comissió de Fàbriques que diu “*representa a más de 40.000 familias*”. L’ajuntament de Barcelona també es queixà d’aquesta mesura (3 de gener de 1822), que finalment fou retirada per la Junta de Sanitat de Zamora el 12 de gener de 1822 (Diario de Barcelona, núm.20, de 20 de gener de 1822, pàg.179-180).

²⁸¹ Pesquí enganxat a les parets de Vilafranca (7 d’octubre de 1821) i en indrets molt significatius, com la casa del liberal Pere Batlle i del caporal de la milícia voluntària Bonaventura Rovira (AJ-AHCVP, processos del segle XIX, caixa XVI. Una visió que no era pas massa lluny de la d’alguns liberals moderats, com el corresponsal de la casa Cortadellas a Menàrguens, Josep Costafreda, que manifestava a Josep Brufau: “*Parece que por todo se demuestra el cielo enojado contra esta*

Davant l'ofensiva ideològica dels reialistes, encapçalada per sectors del clergat, alguns sectors de l'Església catòlica intentaren negar les relacions entre Constitució i epidèmia, com per exemple els Vicaris de la Diòcesi de Tarragona:

“¿Fue acaso la epidemia que experimentaron algunos pueblos de esta Provincia en el año pasado, la primera que vio nuestro suelo? ¿Había Constitución en el año 1640 en que una peste cruel hizo sin comparación más estragos en la Ciudad de Barcelona y su comarca que la epidemia de 1821? ¿La había en 1809 cuando esta Ciudad de Tarragona y tantos pueblos del Arzobispado fueron el teatro de la horrorosa mortandad ocasionada por las malignas enfermedades que reinaron en aquella época?. ¿Y no tenían igualmente Constitución que vosotros en el otro año tantas otras Provincias de nuestra España, en que se disfrutó la más cabal salud mientras que una u otra población de veía afligida del contagio?”²⁸².

Tant la sequera com l'epidèmia, a més d'efectes nefastos en la demografia, tingueren efectes polítics no menys importants ja que contribuïren a augmentar la divisió del liberalisme, tant entre exaltats i moderats, com entre els sectors benestants que el recolzaven i les classes menudes que reberen la pitjor part de les dues: encariment del preu del pa i gran mortalitat. Aquesta divisió també es produí entre l'Ajuntament de Barcelona, la majoria dels regidors de la qual restaren a la ciutat, i la Diputació de Catalunya, que s'instal·là a Esparreguera mentre durà l'epidèmia²⁸³ i l'Audiència de Catalunya, que es desplaçà a partir de començaments de setembre a Vic pel mateix motiu²⁸⁴. Fets que incidirien directament en els enfrontaments entre moderats i exaltats del 24 de febrer de 1822 a Barcelona que finalitzaren amb l'empresonament del coronel Josep Costa. De tot plegat n'era perfectament conscient Fèlix Gibert que escrivia des de Sant Gervasi al diputat Puigblanch:

“Esta funesta ocurrencia perjudica mucho al sistema constitucional por la ignorancia del pueblo y porque se privan de ella los enemigos de las nuevas instituciones, que no son muchos, cuyo número aumenta por las muchos que quedan perjudicados por la última Legislatura. A pesar de los incalculables daños que causará el contagio, temo que los ocasionará mayores la enfermedad política que va progresando en esa, y en muchas partes del reino, y si no se toman medidas enérgicas derrocará en breve el magestuoso Edificio de nuestra libertad, y quedaremos sepultados en sus ruinas”²⁸⁵.

El Cap Polític de Catalunya Zarco del Valle reconeixia, en el seu comiat el desembre de 1821, que l'epidèmia enrarí la situació política a Catalunya:

desventurada nación: nos aflige la peste y nos amenazan la guerra y el hambre si continua tanta sequia” (CA-49, fol.82).

²⁸² “Los Vicarios...”, 25 de maig de 1822.

²⁸³ Vegeu com exemple la justificació de la posició de la Diputació mitjançant un ofici a l'Ajuntament de Barcelona amb data de 2 d'octubre de 1821. Les classes benestants de la ciutat es retiraren a les seves cases de camp, com per exemple Antoni Satorras a la que tenia a Calaf (carta de Josep Brufau a Josep Tudó amb data d'11 d'agost de 1821 (CA-50, fol.477).

²⁸⁴ ACA-RA, Registre 1.419, fol.233-234 (8 de setembre de 1821).

²⁸⁵ Carta amb data de 6 de novembre de 1821 (Ms.8.853, fol.256-257, de la BNM).

“Cortó de un solo golpe las esperanzas que florecían [...]. En vez de tan risueña perspectiva, hubo de desarrollarse el cuadro sombrío [...]. Todo fue nuevo, extraño, desde entonces: circunstancias políticas se combinaron con las sanitarias, el zelo luchó con la inexperiencia, el saber con la preocupación, las pasiones con las virtudes y envueltos en un funesto torbellino, apenas se veía más luz que la propia fe.”²⁸⁶

I el marquès de Miraflores ho confirmava a les seves memòries:

“Otra calamidad vino entonces a afligir al Gobierno, cual fue la epidemia de Barcelona, y algún otro punto de Cataluña, si bien es verdad admirable el modo con que se le contuvo en medio de una multitud de intereses contrarios. Los del Comercio siempre ingeniosos y opuestos a medidas Sanitarias, la ciega ignorancia del público, elevada a temeridad por efecto del brioso carácter Catalán, la abierta división de opiniones entre los más célebres Médicos, asesores en esta materia, de los cuales muchos de gran crédito opinaron siempre contra la calidad contagiosa de la fiebre, y finalmente el estado político de efervescencia, que unido al interés que la numerosa Milicia Nacional tenía, en no quedar en la plaza bloqueada por el cordón, todo produjo un verdadero conflicto para las Autoridades, que con celo y discreción hubieron de luchar con tamaños obstáculos, siendo muchas y acertadísimas las medidas que se tomaron para disminuir las víctimas; para que no muriera una sola de miseria, o descuido; para que no se cometiese el más pequeño robo, y para conservar la tranquilidad en semejante crisis. La Francia que hacía tiempo fomentaba el espíritu de descontento en aquella provincia, en que habían estallado antes de la epidemia varias conspiraciones, descubiertas con sagacidad o destruidas con vigor cerca de su origen, revistió con el título de Cordón Sanitario la reunión de tropas que acercaba a la frontera, a que sin duda hubiera dado otro sin este pretexto, como le dio después el de ejército de observación, antes que lo fuera de operaciones”²⁸⁷.

Els liberals exaltats, molts dels quals s’havien quedat al peu del canó, exigien que *“la provisión de los empleos, que así en los cuerpos como en los ramos militares, que hayan quedado vacantes por causa de la epidemia que ha sufrido la plaza de Barcelona, recaigan en los que hayan sobrevivido y hayan contraído mérito”²⁸⁸* en el mateix sentit s’expressava el governador de Tortosa que reclamava premis *“en recompensa a los servicios que han prestado en el tiempo de la epidemia ocurrida en aquella plaza.”* Ambdues propostes foren refusades pel Consell d’Estat.

Assenyalem finalment que la febre groga fou aprofitada pel govern francès per establir un cordó sanitari a la frontera que en realitat es convertí en una mena de reraguarda per a les activitats conspiratives de la contrarevolució, tal i com veurem en el proper capítol.

²⁸⁶ Un exemplar a l’AHMSSA, caixa 456.

²⁸⁷ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.111-112.

²⁸⁸ Cartes dels Comandant Generals de Catalunya i Mallorca, llegides en les sessions de 30 de març i 18 de maig de 1822 del Consell d’Estat (AHN, Estado, llibre 25).

IV.2.2 La sequera de 1822

La collita de gra de l'any 1822 tornava a preveure's minsa a Catalunya, i la Diputació, a instàncies del Ministeri, trameté als diferents partits una enquesta sobre l'estat de la collita, les existències de gra i si calia modificar la llei que prohibia l'entrada de gra estranger²⁸⁹. El resultat de l'enquesta era que *“la cosecha de granos en Cataluña presenta generalmente malas esperanzas, que sus existencias son de corta consideración, y que se indica lo bastante la necesidad de que el gobierno esté muy a la mira a fin de prevenir con tiempo los fatales resultados que acarrearía una repentina escasez del primer alimento.”*²⁹⁰ Només des del partit de Vic es respongué que es preveia una collita bona, i tant sols quatre (Vic, Figueres, Solsona i l'Urgell), dels vint-i-cinc partits, tenien suficients reserves de gra per passar l'any²⁹¹. Malgrat tot, les autoritats de la majoria de partits (20 d'un total de 25) manifestaren la seva oposició a revocar el decret de 5 d'agost de 1820, que prohibia l'entrada de gra i farina estrangera. Aquesta posició la va fer seva la Diputació catalana en una clara defensa de la integració del mercat nacional, manifestant que malgrat *“el melancólico cuadro de que ofrecen en esta Provincia la preciosa cosecha de granos, y la consiguiente miseria que de su pérdida, caso de verificarse, debe resultar”*;

*“Partiendo del principio de que aun en cosechas regulares Cataluña necesita granos para gran parte del consumo de sus habitantes, siempre le será más ventajoso y preferible en todos los sentidos proveerse y consumir granos de la Península, que no recibir y consumirlos del extranjero [...], que por este medio las Provincias de Aragón, la Mancha, Castillas y sobre todo la de Galicia han desahogado sus graneros en Cataluña y exportado de ésta en cambio de sus frutos cereales, el vino, el aguardiente, el jabón, el aceite, el papel, la almendra, la indiana, el sombrero, el paño, el pañuelo; que de esta manera se ha fomentado el comercio interior activo, se han evitado grandes extracciones de numerario y han podido sostenerse nuestras fábricas y manufacturas en notorio beneficio de toda la Nación; y finalmente que lejos de ser las prohibiciones un dique a la prosperidad pública, son por el contrario bien entendidas un manantial de riqueza y de recursos para el estado.”*²⁹²

²⁸⁹ AHG-ADG, lligall 207, expedient 66: *“Ofreciendo la escesiva sequedad de la estación fundados temores de que la prócsima cosecha sea de las más escasas y que varias provincias sufran los crueles efectos de la falta de granos”*, el govern va demanar informació a les Diputacions per saber si s'havia de modificar la prohibició d'importar grans estrangers.

²⁹⁰ Carta de la Diputació de Catalunya al Secretari de Governació, amb data d'11 d'abril de 1822 (ADB, lligall 14, expedient 16). Des del *Diario de Barcelona*, núm.75, de 16 de març de 1822, pàg.673, s'informava que la sèquia Comtal portava molt poca aigua i això causava enormes problemes a la població.

²⁹¹ Les dades procedeixen de les respostes a l'enquesta esmentada i localitzades a l'ADB, lligall 14.

²⁹² Nota de la Diputació de Catalunya de data d'11 d'abril de 1822 (ADB, lligall 14, expedient 16.). En el mateix sentit s'havia expressat l'octubre de 1821, la Junta de Comerç de Catalunya. Finalment, però, i davant la dificultat de trobar gra a bon preu, tant la Junta de Comerç, com la Diputació de Barcelona, accediren a la importació de cereals estrangers, intentant alhora corregir i controlar el, cada cop més, important contraban (FRADERA: *“El comercio...”*, pàg.156-159).

La Diputació catalana manifestà que, si no s'arribava a una situació extrema:

“En la hipótesis de que en las demás provincias del interior haya las suficientes existencias de granos para proveer a su subsistencia y a la de Cataluña, no debe en modo alguno alterarse la ley prohibitiva dictada por las Cortes del año 1820, hasta que llegue el precio de los trigos al máximo que en ella se fija, despreciando entretanto todos los argumentos, que quiera oponer el egoísmo mercantil; empero, si el estado de las cosechas de las otras Provincias y la falta de existencias de granos hiciesen probable una carestía no se ocultan en este caso a la previsora sabiduría de las Cortes y del Gobierno las Providencias y medidas que deberían adoptarse.”

A nivell estatal, segons informà el Secretari de Governació, tampoc semblava que s'haguessin de fer modificacions a la llei *“porque en todas las provincias se prometían una cosecha regular, y que aun cuando no lo fuese, las muchas existencias de aquellas especies reclamaban la continuación de la medida que esta vigente.”*²⁹³ Unes previsions que no resultaren encertades segons informava el Secretari de la Governació José María Moscoso el març de 1822: *“la sementera del año que comienza da generalmente cortas esperanzas, porque la falta de aguas en tiempo oportuno y la violencia de las primeras que cayeron, o no dejaron que la semilla se desarrollara, o la arrastraron y encenegaron después que empezó a germinar”*²⁹⁴. No és gens estrany, doncs, que algunes diputacions, a Catalunya la de Girona, es mostressin posteriorment favorables a la importació de cereals estrangers per a fer front a la manca i l'encariment del gra²⁹⁵.

A finals de maig, diversos diputats aragonesos i catalans (Salvato, Rubinat, Surrà, Roset, Martí, Torner i Prat) presentaren una exposició a les Corts assenyalant que:

*“La escasez de lluvias que de un año a esta parte se ha experimentado en el país que media desde Zaragoza a Cervera de Cataluña, ha dejado sin esperanza absoluta de cosecha a los pueblos que en él se comprenden y están situados en las dilatadas llanuras de Aragón y Urgel, por cuyo motivo han empezado a emigrar sus naturales, impelidos por la dura suerte de no tener agua para beber, ni medios de subsistir, porque los hacendados se han retraído de gastar en labores el caudal que necesitan para hacer frente a sus necesidades, [...]; considerando los funestos efectos de esta vagancia, y cuan expuesto es que muchos de estos infelices, acosados por la necesidad, se entreguen a excesos que pueden ser funestos a los pueblos, a los viajeros y a la pública tranquilidad”*²⁹⁶,

També demanaven diners pel canals d'Aragó i Urgell i carretera de Saragossa a

²⁹³ DSC, 1822, t.II, pàg.1.295, sessió 89 d'11 de maig.

²⁹⁴ Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.34 (ACD, lligall 82, expedient 5 i DSC, 1822, pàg.81-94, apèndix 2 a la sessió 8 de 3 de març).

²⁹⁵ Acta de 7 d'agost de 1822 (AHN, Estado, llibre 26). La decisió de la Diputació de Girona fou criticada per la Junta de Comerç (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822). La Diputació de Girona adreçà un ofici a la de Barcelona justificant la decisió presa (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 4 d'octubre de 1822).

²⁹⁶ DSC, 1822, t.II, pàg.1.484, sessió 105, extraordinària de la nit de 22 de maig. Respecte de l'Aragó vegeu Antonio PEIRÓ: “Liberalismo y lucha de clases. La huerta de Zaragoza durante el Trienio Liberal”, dins Ejército, pueblo y Constitución. Siglos XIX-XX, Madrid, 1988, pàg.141-156.

Barcelona “a fin de que en estas diferentes obras públicas puedan hallar honesta ocupación tantos millares de familias desgraciadas; y que asimismo se tenga presente esta calamidad en el repartimiento de contribución que se haga a estas provincias.”²⁹⁷

A la majoria de corregiments catalans, la sequera i les males collites de l'any 1822, que agreujaven les que ja s'havien patit l'any 1821, provocaren un seguit de processons i pregàries per demanar que ploqués arreu de Catalunya²⁹⁸. A Barcelona se'n feren quasi diàries a partir de mitjan mes de març²⁹⁹. A Vic l'ajuntament acordà que “siendo muy propio de un Pueblo religioso acudir en sus necesidades a implorar divina misericordia por el remedio [de] los males que la afligen; ha acordado el Ayuntamiento que se hagan rogativas públicas por beneficio de la lluvia.”³⁰⁰ A Reus els prohoms dels gremis de pagesos sol·licitaren a l'ajuntament de poder fer rogatives “a fin de conseguir del Altísimo por la mediación de la Virgen de la Misericordia nuestra patrona y protectora, el alivio del agua de que tanto necesitamos en el día en esta Villa”³⁰¹, i el mateix va fer el gremi de pagesos de Tarragona³⁰². A Lleida els majorals del gremi de la confraria de pagesos sol·licitaren a l'ajuntament que:

“Dirija este Pueblo sus preces al trono de las misericordias para que su divina Magestad nos mire con benignidad, y aplaque sus rigores, y enojo que tenemos tan merecido por nuestros pecados. Viendo la esterilidad de la que ha de resultar no solo la pérdida de la cosecha pendiente, sino también los males corporales que de ella son consequentes; [...], suplicándole encarecidamente se digne acordar sin pérdida de momento se expidan las órdenes y oficios oportunos para que se hagan públicas rogativas a fin de que Dios Nuestro Señor nos favorezca con el beneficio de la lluvia y demás gracias que nos convengan.”³⁰³

L'ajuntament publicà un ban demanant la continuació de la celebració de rogatives per aconseguir aigua, ja que “las rogativas públicas que se han dirigido al todo poderoso

²⁹⁷ Surrà insistí en aquesta qüestió amb motiu de discutir-se la Memòria de Governació, criticant a la Comissió encarregada d'emetre el dictamen per haver-se oblidat de Catalunya i Aragó que “en este año se quedan sin cosecha, por lo que deberian haber insinuado cuales eran las obras que deberian hacer.” (DSC, 1822, t.III, pàg.1.579, sessió 112 de 27 de maig).

²⁹⁸ Vegeu-ne alguns exemples del Penedès a ARNABAT: Liberals..., pàg.138-139. Per Cervera, RUBIO: “Apropament...”, pàg.168-169. Per les terres de l'Ebre vegeu VINAIXA: La postguerra..., pàg.63-65.

²⁹⁹ CRESPI: Diario..., fol.31-42 (1822).

³⁰⁰ “Actes. Vic. 1820-1823”, sessió d'1 d'agost de 1822.

³⁰¹ Actes municipals, 1821-1824, sessió de 14 de març de 1822 (AHMR).

³⁰² L'ajuntament sol·licità al Capítol: “a petición de los Labradores que los sembrados y demás plantas sienten la falta de agua, y que es necesario implorar la Misericordia Divina por medio de rogativas para alcanzarla” (Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessions de 5 i 12 de febrer, 11 de març, 17 d'abril, fol.32, 55, 88, AHMT).

³⁰³ Carta amb data de 15 de març de 1822. Una carta semblant amb data de 20 de març demanant el trasllat i processó corresponent de “la milagrosa imagen del Santo Christo hallado [Sant Llorenç], en las actuales rogativas”. Amb data de 16 de març el capítol de la catedral contestava afirmativament a les peticions i acordava de celebrar “tres días consecutivos de Rogativas públicas” (AHPL, caixa 1450).

para alcanzar de su Misericordia en beneficio de la Lluvia importantísima a los frutos pendientes en las Huertas y Secanos del término de esta ciudad y Pueblos de sus contornos, no se ha dignado la Majestad Divina favorecernos”, alhora que demanava als veïns que hi assistissin sens falta i amenaçava amb multes els que celebressin diversions en temps de rogatives³⁰⁴. Baltasar Simó deixà escrit respecte d'aquesta sequera:

*“En el mismo año 1822 se experimentó en Cataluña una sequía extraordinaria en la que hacía cerca de un año que no había llovido. Los sembrados que pudieron nacer se secaron, apenas se encontraba agua para beber y en Cervera nos la daban mala y transportada de la distancia de dos horas. Casi en todas partes se hicieron rogativas y el Cielo parecía que de ninguno se apiadaba y la miseria fue consiguiente después de haber quedado miles de brazos sin trabajo. Ese fatal estado de las cosas en Cataluña le explotaron muy bien los enemigos entonces de la constitución o sea, del entonces gobierno establecido y en especial la parte del clero se esforzó en manifestar que aquella calamidad era un castigo del Cielo por haber adoptado aquel sistema de gobierno en vez del absoluto que antes se tenía.”*³⁰⁵

A la comarca de la Selva, com ha deixat anotat el pagès benestant Martí Bellsollell:

*“Per tanta sequedad en lo present any de 1822, per no aver plogut may més dende lo mes de octubre de 1821 y en lo mes de febrer de 1822 plogué mitja sahó, pero en lo dit octubre fou sahó plena, y ja may més ha plogut; no obstant en la primavera tothom sembrà fasols ab abundància y blat de moro, però ni una cosa ni altre ningú cullí. La llavor de tardanias, ningú ha pogut sembrar-en del tart, perquè som a 31 de agost y així mateix, de què se espera una misèria total y universal en est hivern, si la Divina Providencia no obra un cami. Lo blat ha estat curt y poca palla pertot; de rahims n'hi ha més que no lo any passat, però pateixen molt y molts mallols y seps per aixut, però me temo los perdrem a causa del pecat y càstich de Déu, pués se ha moguda una tal conspiració en tot lo regne contra la Constitució que és un robar los uns als altres, matar assésinar, que ningú està segur en casa y encara no sé lo que serà y en que parará, si Déu no ho aquieta.”*³⁰⁶

La sequera i les males collites provocaren un fort increment dels preus del blat i del sègol: un 33% a Girona i un 40% al Penedès al llarg de l'any 1822, i es mantingueren alts fins l'abril de 1823 (vegeu el quadre IV.5)³⁰⁷. Paral·lelament, els jornals baixaven

³⁰⁴ Ban amb data de 22 de març de 1822, reproduït sencer a l'Annex IV.4 (AHPL, caixa 1417). Vegeu també els oficis de l'ajuntament al Capítol de la Catedral amb data de 2 de març de 1822: *“Habiéndose manifestado a esta ayuntamiento Constitucional la falta de Agua que experimentan los Sembrados, y que van a perecer muy en breve sino son prontamente socorridos muy en breve con ella. Ha resuelto dirigir sus plegarias al Padre Celestial, dispensador de todas las gracias para que se sirva favorecer a este Pueblo con la lluvia”* (AHPL, caixa 1450). Vegeu també Actes Municipals, Lleida, 1822, sessions d'1, 12 i 20 de març.

³⁰⁵ Baltasar Simó *“Libro 1º y Mayor de casa D. Baltasar Simó”*, dins Lliure poble de Porrera, pàg.57-74.

³⁰⁶ SIMON TARRES: Pagesos..., pàg.194.

³⁰⁷ Les dades del Penedès a l'AMHI, lligall 33, expedient 6. Per Girona *“Actes Municipals”*, A.1.1, lligall 426 (1821) AHCG. Pel conjunt de Catalunya vegeu el Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península, núm.2 de 10 de febrer de 1823, on es publiquen els preus del cereals i dels jornals a nivell de Catalunya (quadre IV.5). Segons aquestes dades el jornals havien passat de 8 rals, els anys 1820, a 5, a començaments de 1822. I, els preus del blat havia passat de 46 rals la faneca a 71 a la costa i 75 a l'interior, a finals de 1822. La davallada conjuntural de salaris i la pujada, també conjuntural, dels preus del blat està confirmada arreu de Catalunya, vegeu SEGURA: *“El mercat de cereals i llegums a*

aproximadament un 40% en el mateix període, passant de set a quatre rals (vegeu el quadre IV.5). És a dir, el poder adquisitiu dels sous dels jornalers es reduïa en un 73% en un any³⁰⁸. L'Ajuntament del Vendrell, el mes de març d'aquest any ja comunicava a les autoritats provincials que:

*“La cosecha de trigo aunque en berza ofrecen mala apariencia por la gran falta de aguas, y lo mismo se experimenta en los demás frutos de este país por los mismos motivos. El número de labradores jornaleros es grande por no hallar jornal en otros pueblos así es que este Ayuntamiento procura remediarlos un tanto por temer una conmoción.”*³⁰⁹

Des de Falset s'informava que *“los frutos son del todo secos, al tancat el agua a desmerecido y menguado la mitad cosa que como sabes nunca experimentada”*³¹⁰

Aquesta manca d'aigua provocà fortes discussions i conflictes per poder utilitzar la poca que hi havia. Així alguns veïns de Falset havien construït una resclosa que tallava l'aigua a les finques de la casa Cortadellas³¹¹. I des de Reus l'Ajuntament informava que:

*“La cosecha en el término de esta Villa se presenta de muy mal aspecto por la falta de lluvias que tienen la mayor parte de los Sembrados que se hallan amortiguados y muchos del todo secos. En algunos pocos Pueblos del Partido ha llovido un tanto y si el Cielo nos favoreciese con nuevas lluvias, podría esperarse en ellos cerca [de] media cosecha. De consiguiente entre este temor y la dificultad de reducir a harina los Trigos por falta de agua en los Molinos, la ha encarecido o aumentado el precio, media peseta por arroba, que equivale a medio duro por cuartera de Trigo. Como las cosechas principales de este Partido no consisten en granos, y en los términos de sus Pueblos no se cogen los necesarios al consumo de sus moradores, de modo que deben abastecerse de los que traen de fuera; por lo mismo no se hallan en él repuestos de cereales de ninguna especie.”*³¹²

A l'altra banda de Catalunya, des de Girona, s'informava en els mateixos termes: seguia la sequera i la collita de gra es donava per perduda, mentre es feien rogatives per demanar pluja:

Barcelona, 1814-1868”, dins Recerques, núm. 0, 199-213; Enric VICEDO “Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX”, dins Recerques núm.14 (1983), pàg.167-176, i “Desamortització...”, pàg.86-94; Vegeu la carta d'Antoni Satorras a Josep Esteve corresponal a Falset de la casa Cortadellas, manant-li que vengués els grans ja que *“a tot arreu han fet grossa pujada”* (carta amb data de 16 d'abril de 1822, CA-50 bis, fol.131).

³⁰⁸ Vegeu Ramon GARRABOU, Josep PUJOL i Josep COLOMÉ: “Salaris, ús i explotació de la força de treball agrícola (Catalunya 1818-1936)”, dins Recerques, núm.24 (1991), pàg.23-51 (pàg.27-28 i 40 per aquesta qüestió).

³⁰⁹ Informe de l'Ajuntament del Vendrell (“Parte mensual de la Villa del Vendrell. Pliego del mes de Marzo del año 1822. Capitulo fomento de la agricultura, Industria, Artes y Comercio” a AHV, “Copiador de las correspondencias. 1820-1823”).

³¹⁰ Carta de Joaquim Vilanova a Antoni Satorras amb data de 31 de març de 1821 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”).

³¹¹ Aquest és l'eix central de la correspondència entre Joaquim Vilanova de Falset i Antoni Satorras els mesos de maig, juny i juny de 1822 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”).

³¹² Ofici de l'ajuntament de Reus al Cap polític de Catalunya amb data de 30 de març de 1822, en resposta al d'aquest darrer amb data de 23 de març (AHMR, lligall 2.7.2.2).

“La cosecha fue desgraciadisima por falta de agua, y la segunda llamada de Tardansas igual. Por la sequia no se pudo sembrar Mijo, Maíces, y otros granos inferiores, si bien hasta ahora no hace falta ninguna especie de grano. Los labradores están preocupados por la falta de pastos para su ganado, los pozos y las fuentes de la ciudad y alrededores tienen escasez de agua”³¹³.

Quadre IV.5 Preus a Girona, 1820-1823

	<i>quartera</i>			<i>mallat</i>	<i>lliure</i>	<i>lliure</i>
	<i>blat</i>	<i>civada</i>	<i>cigrons</i>	<i>vi</i>	<i>carn</i>	<i>pa</i>
1820						
gener	5,12	4,10	6,07	0,15	0,10	0,01
març	6,00	4,17	8,05	0,18	0,07	0,01
maig	6,07	4,10	7,10	0,18	0,07	0,01
juliol	5,12	4,10	6,00	0,18	0,10	0,01
octubre	6,01	5,05	8,05	1,02	0,09	0,01
desembre	6,03	4,17	7,02	0,18	0,09	0,01
1821						
febrer	6,01	4,17	7,10	0,18	0,07	0,00,11
maig	6,09	5,01	7,02	1,00	0,09	0,01
juliol	6,00	4,17	7,02	1,00	0,07	0,01
setembre	5,12	4,02	7,02	1,02	0,11	0,01
1822						
gener	6,07	5,05	6,15	0,18	0,10	0,01
març	7,06	6,15	7,02	1,20	0,07	0,01
juny	8,05	6,15	7,10	1,10	0,10	0,01
agost	8,01	6,07	7,10	1,10	0,07	0,01,07
octubre	7,10	6,18	8,05	1,10	0,07	0,01,04
desembre	8,08	7,02	8,05	1,10	0,07	0,01,06
1823						
gener	8,12	7,02	9,07	1,10	0,07	0,01,06
abril	8,12	6,16	10,10	1,11	0,07	0,01,06
juliol	7,15	5,11	9,18	2,05	0,10	0,01,01
octubre	5,19	5,00	6,00	2,05	0,08	0,01,03

* Dades en lliures, sous i diners

Preus i jornals a Catalunya en rals

<i>any</i>	<i>quartera blat</i>	<i>jornals</i>
1820	46 rals	8 rals
1821	45	8
1822 1r.T	54	7
1822 3r.T	68	5
1822 4t.T	75	(4)

Font: AHCG, “Actes Municipals”, A.1.1, lligall 426 (1821), i Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península, 1823.

³¹³ Informe de l'ajuntament de Girona al Cap polític referint-se a tot el seu Partit, datat a finals de setembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 6). Vegeu també l'informe de l'ajuntament de Girona al Cap polític amb data de 31 de març de 1822 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament, lligall 2 (1820-1823). A Reus també s'organitzaren processons i rogatives per demanar pluja (ANGUERA: Antoni Pons..., pàg.67-68).

La sequera provocà altres conflictes com que molts parcers i colons no pogueren pagar els arrendaments establerts, sobretot per les terres de regadiu, que eren en metàl·lic. No es estrany doncs de trobar queixes com la d'uns veïns de la Selva del Camp a la Diputació:

“Habiendo tomado en arriendo tierras de regadío de algunos pudientes y Hacendados de este pueblo, con la seguridad de que no les faltaría el agua prometieron cantidades por ellas, que en el día no pueden pagar por la absoluta falta de cosechas que ha causado la sequía general de los años 1821 y 1822 como es público y notorio; y en consecuencia suplican a S.E. interponga sus insinuaciones a los Dueños de estas tierras, a fin de que teniendo en consideración la calamidad general y la sequía inevitable que les ha privado de su industria y esta de su subsistencia, les aligeren de la mitad del precio a lo menos de aquella cantidad que estime justa y equitativa y que alivie y consuele a estos desgraciados labradores.”³¹⁴

La queixa es feia segons un costum, no escrit, que quan les collites anaven malament, els propietaris acostumaven a rebaixar els arrendaments, o fins i tot a perdonar-ne algun. Però la nova lògica liberal no podia entrar en aquestes raons, i la Diputació optà per no intervenir i proposar que solventessin el problema mitjançant un judici de conciliació.

Però no sols l'agricultura passava per una crisi de feina, la indústria encara no havia pogut recuperar-se del bloqueig sanitari de la febre groga i un nombre important de fàbriques estaven aturades i força obrers sense feina. La situació s'agreujava a causa del contraban de béns manufacturats com assenyalava l'Intendent de Tarragona:

“Siendo continuos los avisos que se me han dado de palabra y por escrito de los desembarcos clandestinos de granos extranjeros que se están verificando en la Costa de Levante de ésta provincia y particularmente en las playas del Vendrell, lo que no puede contener la poca fuerza de resguardo destinada a la misma.”³¹⁵

A més, a partir de l'estiu de 1822, un altre factor que s'afegí a les dificultats del comerç: la guerra civil que patia el país, i els intercanvis restaren quasi reduïts a la mínima expressió, tal i com es queixava Albert Bosc, guanter de Vic, que manifestava que tots els menestrals:

“Están padeciendo en sus intereses por la inseguridad de los caminos, que los arrieros son con mucha frecuencia detenidos, y robados por los facciosos todos los géneros que estos acomodan; que igualmente han sido interceptados varios correos y que no puede hacerse remesa alguna sin exposición de perderla.”³¹⁶

Com assenyalava el diputat provincial Llauder en el seu informe a la Diputació sobre les causes de l'aixecament reialista a Catalunya, junt al rebuig a la reforma del sistema

³¹⁴ Carta encapçalada per Pau Ganchi, i dirigida a la Diputació de Tarragona amb data de 25 de gener de 1823 (ADB, lligall 162, expedient 4).

³¹⁵ Carta de l'Intendent a l'Ajuntament de Sitges amb data de 17 de novembre de 1822 a l'AHS, caixa I.1.2 “Cartes i circulars. 1822”).

tributari, caldria posar-hi les conseqüències de la misèria que provocà la sequera a Catalunya:

*“Otra de las concausas es el mal espíritu de dichos Pueblos ecsaltado y puesto en movimiento dándole infinidad de satélites la miseria general producida por la pérdida de las Américas, por el Contrabando y por la sequía tan extraordinaria que ha dejado ociosos miles de brazos, tanto en la agricultura como en la industria.”*³¹⁷

Manca de treball a l'agricultura i a la indústria i per tant: *“en un crecido número los jornaleros están privados del jornal preciso para la subsistencia y expuestos por lo mismo a la tentación de ir a procurárselo a la causa de los facciosos”*, com deia clarament el batlle d'Igualada al Cap Polític³¹⁸. Des de Vilafranca s'assenyalava que:

*“Todo el mundo clama por la fatal apatía, que nos conducirá al precipicio más espantoso, si las autoridades no atajan con mano vigorosa los infinitos males que se han agolpado sobre nosotros. Los jornaleros dicen con la mayor descaro que concluida la ciega y la trilla, se irán a ganar el pres en el ejercito de la fe, y así recogerán alguna cosa para pasar el invierno”*³¹⁹.

I la mateixa Diputació de Tarragona reconeixia:

*“Año calamitoso en que la tierra se ha negado a proveernos de frutos, porque el cielo no ha querido llover sus aguas [...] [que] ha producido escasez y miseria, que se ha hecho creer a una porción del pueblo incauto ser efecto de nuestras reformas políticas, añadiendo además que la actual Constitución del Estado, era la sola causa porque el cielo nos negaba el retorno beneficioso de las aguas.”*³²⁰

Aquí trobem un altre factor que, sens dubte, va contribuir a engrossir de jornalers les files reialistes durant aquests mesos, com una forma de subsistència, ja que la paga que cobraven els enrolats a les partides reialistes era d'entre quatre a sis rals, a més del pa³²¹. No es gens estrany, doncs, trobar agitadors reialistes entre els aturats a les ciutats³²².

La Diputació catalana resumia a mitjan mes d'abril la situació de Catalunya amb aquestes paraules:

³¹⁶ “Actes. Vic. 1820-1823”, sessió de 4 d'octubre de 1822. Vegeu també la sessió de 23 de setembre de 1822.

³¹⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822.

³¹⁸ AHMI, lligall 34, expedient 0.

³¹⁹ Nota des de Vilafranca amb data de 30 de juny, publicada a la Diana constitucional, política y mercantil, núm.43, de 9 de juliol de 1822, pàg.2.

³²⁰ Manifest de la Diputació de Tarragona, signat per tots els diputats i el Cap Polític, a 4 de juliol de 1822 (un exemplar al doc.444, Acuerdos, 1822-II, vol.28, AHMT).

³²¹ Diario de Barcelona, de 9 i 26 de maig de 1822. Una anàlisi de la relació entre aquesta crisi i l'enrolament reialista a Luis BARBASTRO: “Móviles socio-económicos en el comportamiento político del campesinado valenciano en el Trienio liberal” dins El Jacobinisme, pàg.77-96. Vegeu també ARTOLA: La España..., pàg.796-797, i ARDIT: Revolución..., pàg.272-283.

³²² Pel Penedès vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.139-140 i MARTÍNEZ: Revolución..., pàg.63.

*“Multitud de causas, no desconocidas por la ilustración del Congreso, nos han puesto en tan infeliz Situación; pero en el día se le agrega una Sequía que casi no deja ninguna esperanza al Labrador; la Industria sufriendo continuos embites de los amigos de la Libertad indefinida del Comercio exterior no puede tomar el vuelo que le darian las más seguras y atinadas especulaciones de los Comerciantes de Capitales Nacionales; y en fin una aniquiladora Epidemia que nos ha afligido sembrando el espanto por toda la Provincia, dejando desiertos los talleres y obstruyendo los Canales de la Circulación, ha anonadado las pocas fuerzas de nuestra Lánguida Agricultura y de nuestra decaída Industria.”*³²³

L'ajuntament de Reus, a finals de l'any 1821, veient tota aquesta problemàtica originada per la misèria creixent provocada per l'epidèmia i la sequera, i prenent evitar qualsevol aldarull popular, acceptà la proposta del regidor Pere Sardà Caylà referent a que l'ajuntament destinés els impostos que es dedicaven a la Junta del port a donar feina als jornalers aturats:

*“Atendidas las críticas actuales circunstancias en que se halla esta numerosa población como lo manifiesta la exposición hecha por los Prohombres de los Gremios y los desordenes ya ocurridos por la gente menesterosa de haver amenazado ya la tranquilidad pública [...]; y no habiendo ningún caudal de que poder hechar mano para socorrer la indigencia, y que van a perecer los muchos jornaleros y tener temor de ser turbada la tranquilidad pública, es de parecer que existiendo aquí unos derechos que se pagan por los despojos de ganado vacuno, de cabeza de cerdo, de cabeza de ganado lanar, y entrada de vino forastero de consumo, cuyos son pertenecientes al Pueblo por haverlos libremente impuesto; que se apodere de ellos al instante el Ayuntamiento, y que de su resultado se haga trabajar a los pobres infelices, por haverlo determinado ya así el Pueblo en la convocatoria celebrada.”*³²⁴

Malgrat aquesta decisió, no s'aconseguí de solventar completament el problema, i a començaments de febrer esclatà una protesta popular davant l'ajuntament de Reus demanant feina i solucions a la misèria que patia una part de la població. Tot plegat obligà l'ajuntament a donar treball a molts d'aquests desenfeinats en les obres del port: *“emplear a los muchos jornaleros que se hallan sin ocupación, cuya ociosidad ha motivado el grito y clamor general de la muchedumbre que se ha oído esta mañana de hoy [4 de febrer] en esta Casa del Común.”*³²⁵

A l'agitació de les velles classes dominants i la crítica situació econòmica i social del país (baixada dels preus, estancament del comerç, misèria de les classes més pobres, epidèmia de febre groga i contribucions en augment) s'hi afegí, a finals de l'any 1822, un altre factor que va ajudar a augmentar el descontentament de determinats sectors de la població vers els règim liberal: les quintes.

³²³ Exposició a les Corts de la Diputació de Barcelona amb data d'11 d'abril de 1820 (Actes de la Diputació, vol.11, fol.78).

³²⁴ Actes municipals, 1821-1824, sessió de 19 de novembre de 1821, fol.136v.-137.

³²⁵ Actes municipals, 1821-1824, sessió de 4 de febrer de 1822 (AHMR).

IV.2.3 L'exèrcit i les quintes

El sistema de reclutament militar per quintes s'inicià durant el regnat de Carles III, i rebé aquest nom perquè s'obligava a servir a l'exèrcit per un període de vuit anys a un de cada cinc homes útils de cada municipi³²⁶. Les quintes foren un dels aspectes que més enrenou provocaren a Catalunya durant el Trienni liberal (1820-1823) ja que en aquests anys les Corts decretaran quatre quintes: l'any 1821 una de 16.595 homes (decret de 14 de maig), l'any 1822 una de 7.983 homes (decret de 8 juny) i una altra de 29.973 homes (decrets de 22 i 31 d'octubre), i l'any 1823 una de 29.973 homes (decret de 7 de febrer)³²⁷. Aquestes quintades provocaren, sobretot el darrer trimestre de 1822 i el primer de 1823, un important moviment de refús i de resistència arreu de Catalunya, igual que passà al País Basc³²⁸.

La Constitució marcava les línies generals de l'Exèrcit; per una banda establia que "*habrá una fuerza militar nacional permanente*" (art.356), per l'altra, deixava en mans de les Corts fixar el nombre de tropes necessàries i la forma d'aixecar-les (art.357). Finalment democratitzava el servei militar: "*ningún español podrá excusarse del servicio militar*" (art.361)³²⁹. Les Corts del Trienni liberal, malgrat mantenir en bona part la legislació anterior, introduïren algunes innovacions significatives, com la reducció de la

³²⁶ Sobre aquest tema continuen sent imprescindibles els treballs de Núria SALES: "Servei militar i societat a l'Espanya del segle XIX" dins Recerques, núm.1 (1970), pàg.145-171; Esclavos, reclutas y mercaderes de quintos, Barcelona, 1974, i "Servei militar i societat: la desigualtat enfront el servei militar obligatori. Segles XVII-XX" dins L'Avenc, núm.98 (1986), pàg.6-13. Vegeu també Cristina BORREGUERO: El reclutamiento militar por quintas en la España del siglo XVIII, Salamanca, 1898, pàg.31-91; Albino FEIJOO: Quintas y protesta social en el siglo XIX, Madrid, 1996; Valentina FERNÁNDEZ: "El servicio militar en el siglo XIX. Una percepció social", dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO i ORTEGA: Antiguo Régimen..., vol.3, pàg.101-109; i Ramon ARNABAT: "Les quintes durant el Trienni liberal (1820-1823). Entre la necessitat de l'Estat i la resistència del poble", comunicació al IV Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya de L'Avenc, Barcelona, 1997 (en premsa). Una perspectiva europea a Núria SALES: "Some Opinions on Exemption from Military Service in Nineteenth Century Europe", dins Comparative Studies in Society and History, vol.X, núm.3 (1968), pàg.261-289, i R.C. COBB: The Police and the People: French Popular Protest, 1789-1820, Oxford, 1970. L'any 1776, per exemple, es va declarar una quinta de 1.839 homes a Catalunya, i l'any 1830 se'n declarà una altra de 2.081 homes (vegeu les dades a l'AHCS, lligall 137-A, expedients 14 i 15).

³²⁷ Per la de 1821 vegeu la circular del Cap Polític de Catalunya de 25 de febrer de 1822 (252 homes a Barcelona, 135 a Girona, 96 a Lleida i 138 a Tarragona). Per les de 1822, vegeu DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.250-253, sessió 17 de 20 d'octubre; i pàg.337-345, sessió 23 de 25 d'octubre, i la circular del Cap Polític de Tarragona de 13 de novembre de 1822 que recollia els decrets de 22 i 31 d'octubre i la forma de realitzar el sorteig i omplir les quotes establertes per a cada poble (941 homes a Barcelona, 510 a Girona, 481 a Lleida, i 519 a Tarragona). Pel de 1823 la circular del Cap polític de Tarragona amb data de 25 de febrer de 1823 (AHMR, lligall 2.6.4.7 i AHG-ADG, lligalls 207, expedient 139 i 208 expedient 39). Vegeu les dades generals per tot l'estat a l'AHN, Estado, lligall 124.

³²⁸ RUBIO: Revolución..., pàg.19-21.

duració del servei militar de vuit a sis anys³³⁰. Un cop establert el volum global de la quinta, es repartia entre les diferents províncies en funció dels seus habitants (durant el Trienni s'utilitzà el cens de 1797), descomptant quatre persones per cada matriculat a la marina³³¹. D'aquesta manera a Catalunya li tocaren 620 soldats per la lleva de juny de 1822, i 2.534 per la lleva d'octubre de 1822, ja que ni la de 1821 ni la de 1823 es van arribar a dur a la pràctica a Catalunya³³². Un cop repartit per províncies (Catalunya n'era una pel repartiment de 1821, i quatre per la resta), es distribuïa per partits judicials i posteriorment per pobles³³³.

Des dels inicis del Trienni, i continuant la tònica que s'havia agreujat des de la guerra del francès, cada cop hi havia més desertors de les files de l'exèrcit, tal i com assenyalava el Capità general als batlles catalans:

*“Es tal la multitud de Desertores que infestan en el dia esta Provincia, procedentes ya de Cuerpos del Ejército y de la Caja de reemplazos de ella donde se remitieron los contingentes de los años de 1818 y 1819, que alteran la tranquilidad pública, amenazan la seguridad de los viajeros y de los habitantes de la campaña, cuyas casas y propiedades sufren daños considerables con los atentados de estos criminales; por otro lado impunes estos fugitivos aumentan el incentivo de la Deserción y disminuyen la fuerza de las Tropas.”*³³⁴

I, en el mateix sentit ho feia el Cap Polític, Josep Castellar:

³²⁹ Vegeu a més la Constitución Política de la Monarquía Española (1812), que hi dedica el capítol I “De las tropas de continuo servicio”, del títol VIII “De la fuerza militar nacional”, art.356-361.

³³⁰ Decret de 9 de juny de 1821: Llei constitutiva de l'Exèrcit. Vegeu a més els decrets de les Corts d'1 de novembre de 1820, 28 de juny de 1821, i 3 de febrer de 1823. Com ha assenyalat BORREGUERO: El reclutamiento..., pàg.116-117: “El número de soldados pedidos y el modo de su extracción fue mucho más exigente que nunca y, por lo tanto más eficaz. Muchas variaciones remodelaron el sistema hacia una mayor democratización: se admitió la substitución a todos los efectos y se desojaron muchas exenciones a favor de la igualdad.”

³³¹ ADB, lligall 47. La Junta Consultiva de Guerra va proposar (27 de juliol de 1820) que la quinta es fes entre els joves solters o vidus sense fills d'entre 18 i 20 anys, i amb 5 peus i 8 polsades com a mínim, abonant-los-hi el temps de servei a la Milícia; i els substituïts haurien de tenir entre 21 i 30 anys (Trabajos verificados..., vol.I, fol.120-129).

³³² La Diputació de Barcelona reconeixia el deute de Catalunya de 1.100 homes per la quinta no realitzada de 1821 (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 28 de gener de 1823). De fet quan es decretà la lleva de juny de 1822 es consultà a les Corts si a Catalunya aquesta lleva havia de fer-se “con preferencia al del anterior”, i aquestes decidiren que havien de fer-se els dos, primer el de 1821 i després el de 1822 (DSC, 1822, t.III, pàg.2.006, sessió 146 de 19 de juny, i pàg.2.025, sessió 148 de 20 de juny).

³³³ Cal assenyalat que a mitjan mes de març de 1820, recent proclamada la Constitució, el Capità general de Catalunya deïa a la Junta Provisional que per completar els regiments catalans mancaven set mil homes, però que “habiendo observado algunos de los señores Vocales lo delicado que era en las actuales circunstancias el obligar a la Provincia a hacer este servicio, y que los regimientos tenían expédito el medio de la recluta poniendo bandera de ella, resolvió la Comisión que por odiosa no se diese providencia alguna sobre el particular.” (Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 17 de març de 1820, fol.8v).

“Advirtiendo que las medidas de humanidad y consideración, son insuficientes para atraer a su deber a los perjuros de la patria [que] han abandonado sus estandartes gloriosos, para buscar en la desertión los delitos y sustraerse a las más digna y privilegiada de las obligaciones de un español.”³³⁵

El diputat català Puigblanch presentà a les Corts una esmena a l'article 11 de la llei de quintes en contra que pobles i veïns fossin responsables dels substituïts desertors, però la proposta fou refusada, ja que segons Sancho *“todo desertor va por fin a parar a su pueblo, y siendo este responsable, lo presentará, y el soldado que sabe ha de ser presentado otra vez, ciertamente no desertará”³³⁶*.

La necessitat de disposar d'un exèrcit suficientment fort per garantir la independència nacional, però que alhora no servís per coartar la llibertat dels seus habitants ni fos excessivament gravós, va centrar els debats de la Comissió i de les Corts³³⁷. La Comissió plantejà a les Corts el problema de fons:

“El gran problema, por otra parte, de dar a los ejércitos permanentes una forma protectora de los derechos del pueblo, está todavía por resolver; y la unión de la fuerza y de la libertad, de la obediencia absoluta y de la fortaleza contra los abusos de la autoridad, de la subordinación sin límites al Poder ejecutivo, y de la resistencia a la tiranía, ha sido el escollo de los talentos y de los legisladores modernos. [...] Se trata de construir la Milicia del modo más propio para la defensa exterior del estado y la conservación del orden interior. Pero este orden interior es necesariamente Constitucional.”³³⁸

I afegia que defensava el sistema de reemplaçaments ja que d'aquesta manera l'integrarien *“todos los españoles sin excepción ninguna”*, és a dir *“personas verdaderamente interesadas en la independencia y en la gloria nacional”*, alhora que això milloraria la qualitat de la tropa: *“necesariamente abundarán más los conocimientos y la aplicación en las tropas que cuando solo se componían estas de las*

³³⁴ Ofici amb data de 4 d'abril de 1820 (AHCM, caixa 60).

³³⁵ Circular de 24 d'agost de 1820.

³³⁶ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.578-1.581, sessió 74, de 13 de maig.

³³⁷ El general Miguel de Haro, comandant militar de Tarragona, presentà a les Corts una proposta sobre la organització de l'Exèrcit i que passà a la Comissió respectiva. En aquesta proposta Haro tractava tres qüestions que emmarcaven perfectament el debat sobre l'exèrcit i la nova societat: *“¿Cual es la fuerza armada que corresponde a la España, supuesta su población de 10 millones de habitantes, y que sin perjuicio de esta sea suficiente para su defensa? ¿De que modo se mantendrá esta fuerza, que teniendo la instrucción y la disciplina debidas cueste lo menos posible? ¿Como se debe tener esta fuerza para que, siendo terrible a nuestros enemigos, defienda la independencia nacional sin que pueda oprimir ni subyugar la Patria?”* (DSC, 1820, t.I, pàg.547, sessió 44, de 17 d'agost). Vegeu també les propostes presentades a les Corts del tinent coronel del regiment de voluntaris de Catalunya, Cosme Martínez Ubago sobre l'ordenança d'infanteria escrita pel general Mounier (DSC, 1821,, t.III, pàg.2.496, sessió 119 de 26 de juny). El paper de l'Exèrcit en el Trienni i el control del poder executiu i legislatiu sobre el mateix ha estat molt ben estudiat per BLANCO VALDES: Rey..., pàg.317-517, i “Rey, Cortes y Fuerza Armada en el Trienio liberal: Hacia la progresiva parlamentarización de la Monarquía constitucional”, dins CANO (ed.): Materiales..., pàg.75-118.

³³⁸ DSC, 1820,, t.III, pàg.1.895-1.904, sessió 113, de 25 d'octubre. Vegeu una síntesi del debat sobre aquesta qüestió a BLANCO VALDES: Rey..., pàg.380-385.

clases más miserables, y por consiguiente más ignorantes del Estado". Un problema afegit era que Espanya necessitava en cas de pau poc exèrcit per tenir poca frontera penetrable, però molt en cas de guerra per la seva extensió, i es pensava, com ja hem vist al capítol II, que la Milícia podria actuar com a coixí entre aquests dos moments. Finalment assenyalava que l'objectiu de l'exèrcit espanyol havia de ser el convertir-se "*en el más firme apoyo del Trono constitucional, de la independencia de la Nación y de las libertades del pueblo*"³³⁹.

Mentre es preparava el decret d'organització de l'Exèrcit en el qual participà activament el diputat català Serrallach³⁴⁰, la Diputació catalana va trametre a les Corts (21 d'octubre de 1820) una representació fent saber el seu parer sobre aquest aspecte³⁴¹. L'exposició es basava en el principi que si bé les Corts podien decretar la forma d'aixecar la tropa, havien de deixar llibertat als pobles: "*permitiendo el apronto de sus cupos en la forma que ellos quisieren*", i assenyalant que Catalunya "*completó siempre de voluntarios los distintos regimientos de tropa ligera*", ja que la quinta o el sorteig "*arrancan los miembros útiles del seno de sus familias, se llenan estas de desolación y amargura*". A partir d'aquest principi es cantaven les excel·lències d'un Exèrcit format per voluntaris (per esperit o per necessitat) i no pas per quintats a la força:

"La conveniencia pública y bien del Estado y particulares exigen que el ejército no conste de hombres alistados a la fuerza por sorteo o quinta, si que espontáneamente reunidos, ya sea por el estímulo de una gratificación convencional, ya por la esperanza de los premios de la carrera, ya por una natural inclinación a abrazarla.

Libértese, pues, a los pueblos, en cuanto se pueda, de que para el reemplazo hayan de valerse del medio coactivo del sorteo, permítaseles, y aun excíteseles, a adoptar el del alistamiento voluntario, el más razonable, el más análogo a la verdadera libertad del ciudadano."

Més endavant la Diputació assenyalava qui podien ser aquests voluntaris: "*los que no tienen afición alguna al trabajo, o que por las travesuras de su genio o por otras causas no les nutre la mejor educación*", o bé els que volguessin reenganxar-se, és a dir, els sectors més marginats de la societat. Això permetria aconseguir un doble objectiu: netejar la societat de "*brazos inútiles, cuando no muy dañosos [...] librar al Estado de muchos miembros perniciosos*", i "*dejar a las letras, a la agricultura, a las artes y al*

³³⁹ Vegeu també, BLANCO VALDES: *Rev...*, pàg.361-377.

³⁴⁰ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.287-1.289, sessió 58, de 26 d'abril. Serrallach, junt a Puigblanch, proposà que no es relacionés la Milícia amb l'exèrcit, ni que la primera servis de base a la quinta del segon. Per aquesta llei, Llei Constitutiva de l'Exèrcit, vegeu BLANCO VALDES: *Rev...*, pàg.378-410, que diu d'aquesta llei que "*pasará a ser no solo la principal norma jurídica de las aprobadas en el Trienio en relación con el ejército, sino la más seria y coherente tentativa de reorganización castrense de todo el siglo XIX*" (pàg.378).

³⁴¹ *A las Cortes* (un exemplar a l'ADB, lligall 25, expedient 4).

comercio los hombres útiles y dedicados al trabajo, a quienes el sorteo arrancaría de estas tareas”. El que queda clar és que l’opció que defensava la Diputació era una opció de les classes benestants que permetia deixar el servei militar als pobres, mentre ells participaven de la Milícia Nacional, de la qual eren exclosos els sectors més populars. Els diputats catalans Janer i Quintana s’oposaren a les quintes com a sistema de reclutament de tropa des del primer moment que es debatí el tema a les Corts, amb motiu de la llei de l’exèrcit. Quintana per exemple manifestava que “*la Constitución tampoco manda que el reemplazo se haga por sorteo*”, però a més afegia que tampoc era convenient:

*“¿Que conveniencia puede haber en obligar a tomar las armas a quien resiste tomarlas, no habiendo necesidad de obligarle? ¿Que conveniente puede haber en coartar más allá de lo justo la libertad de los ciudadanos? Para hacer amar el gobierno constitucional como el más favorable a la justa libertad, ¿será bueno el ponerla más fuertes trabas que las que tenía puestas el gobierno despótico? ¿Será buen medio el generalizar en todas las provincias el modo más duro que se conoce de reemplazar el ejército, al cual han estado sujetas algunas de ellas, el lugar de extender a estas el modo más suave que hasta ahora ha regido en otras más afortunadas?”*³⁴²

Mentre es discutia a les Corts, la Junta Consultiva de Guerra va emetre al llarg de 1821 i 1822 un seguit d’informes sobre la situació i les necessitats de l’exèrcit que ens poden ajudar a fer-nos una idea de la seva situació i dels problemes plantejats³⁴³. La Junta plantejava la necessitat de disposar d’un exèrcit de 66.828 homes en temps de pau i de 124.479 homes en temps de guerra³⁴⁴. A finals de 1820 la situació real de l’exèrcit era de 99 batallons d’infanteria amb 53.970 homes i 89 esquadres de cavalleria amb 8.435 homes, és a dir, un total d’uns 62.000 homes, però el pitjor era que, segons la Junta:

*“Han devuelto a las familias muchos ciudadanos beneméritos, han despoblado las filas del ejército por no haberse hasta ahora tomado ninguna para su reemplazo, de modo que excepto las milicias puede decirse que no tenemos más que cuadros en el Ejército en todas las armas [...], está sobrecargado con una considerable porción de oficiales agregados de todas clases que exceden de mucho de los que debe haber en cada arma de por sí.”*³⁴⁵

Per tal de fer front a la situació i cobrir les baixes per llicència i altres que es preveïen (unes dues mil a l’any) i arribar a la força necessària, proposava de fer una lleva l’any 1821 de 16.595 homes i l’any 1822 de 22.155 homes³⁴⁶.

³⁴² DSC, 1821, t.II, pàg. 1.291-1.293, sessió 58, de 26 d’abril.

³⁴³ Trabajos verificados..., vol.I, fol.130-333, d’on estan extretes totes les informacions que oferim a continuació.

³⁴⁴ Infanteria: 48.353 (Guàrdia Reial: 4.200, de línia: 37.000, lleugera: 7.000, altres: 183), cavalleria 12.475, artilleria: 5.000, zapadors 1.000.

³⁴⁵ Trabajos verificados..., fol.333. El maig de 1808 la força armada d’Espanya era de 79.445 infants, 39.229 milicians, 15.962 de cavalleria i 6.380 d’artilleria. L’any 1814 l’exèrcit estava integrat per 184.158 homes i 17.416 cavalls.

³⁴⁶ Trabajos verificados..., vol.II, fol.92-99.

Però lluny de complir-se les previsions, la realitat era que la força de l'exèrcit havia disminuït, i el Secretari d'Estat informava a començaments de març de 1822 que l'exèrcit estava integrat per 49.494 homes i 7.837 cavalls: *“la sola relación que acabo de hacer de la fuerza del ejército permanente basta para convencerse de que esta es insuficiente para llenar su objeto”*³⁴⁷. A això calia afegir-hi el fet que l'any 1821 hi havia hagut 358 desertors, i que dels 16.595 homes quintats, només s'havien presentat 12.531, és a dir un 75%. Entre els que no s'havien presentat hi havia els 1.305 homes que havien tocat de quota a Catalunya. Pel que fa a la Milícia Activa es comptava amb 56.398 homes.

Quadre IV.6 Estat de les places fortes catalanes, 1820-1821

Plaça	estat de conservació	guarnició 1820 temps previsió 1821 batallons			
		de pau	de guerra	infant.	cavall. artill.
Tortosa	necessita reparacions	100	4.800	1	1
Lleida	ibídem	100	2.500	1	-
Cardona	estat regular	20	800	-	-
Seu d'Urgell	estat regular	50	1.500	-	-
Hostalric	estat regular	50	1.500	1	-
Girona	en mal lloc	100	-	-	-
Figueres	bon estat	200	7.000	2	-
Roses	destruïda	50	50	-	-
Barcelona		3.000	11.000	8	-
Tarragona	poc important	100	100	1	-
Costa	10 torres de costa en mal estat	-	-	-	-
Total		3.770	29.950	8.688	396 180

Font: Trabajos verificados..., vol.II, fol.77-85, i 230-239.

La discussió de la llei de l'exèrcit anà acompanyada de la de la divisió militar del territori espanyol, que finalment restà dividit en catorze districtes militars segons la proposta de la Comissió, de la qual formava part el diputat català Serrallach. Catalunya era el setè districte i agrupava les quatre províncies catalanes, amb capital a Barcelona: *“Su demarcación geográfica es buena, si se exceptua una pequeñísima parte a la derecha del bajo Ebro que la desfigura: comprende la frontera de Francia por la derecha, que es la más defendida por la naturaleza y el arte. Su extensión no es grande [1.000 leguas cuadradas], pero está bien poblada a proporción [906.705*

³⁴⁷ “Exposición leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de la Guerra”, DSC, 1822, pág.113-134, apèndix 2 a la sessió 9 de 4 de març. Vegeu també EXPOSICION del Estado actual del ejército español leída en las cortes ordinarias de 1822 el 4 de marzo, Madrid, Imprenta

habitantes].”³⁴⁸ Tot plegat significava l’extinció dels governs militars de Berga, Seu d’Urgell, Girona, i el de la Ciutadella de Barcelona (vegeu el quadre IV.6). El debat d’aquesta llei possibilità una discussió més àmplia sobre el propi exèrcit que traspassà l’edifici de les Corts i arribà al carrer, mitjançant la premsa i els impresos. Serveixi com exemple el del coronel d’enginyers de Barcelona, Joaquin de la Torre, que assenyalava que la culpa de la insubordinació no estava en el manat sinó en el que manava:

*“Si este mismo sugeto en quien reside la autoridad, es el primero que le falta poniéndola en ridículo y critica en el círculo de su jurisdicción y opinión pública; ya por no decir verdad en sus partes, informes, avisos, etc.; ya por no hacer justicia con escándalo público; y ya también por su comporte desatento, o modales groseros, ¿como podrá justamente darse por quejoso, ni por ofendido contra ninguno, ni menos poderle reconvenir con razón ni justicia aunque sea súbdito suyo?. [...] No me atengo solo a los actos públicos de religión en los hombres, ni a su caridad metálica para formar mi concepto en su favor, sino también a los hechos de su conducta social y en la de sus deberes respectivos, y aun en la de su vida privada en quanto la decencia me lo permite observarla”*³⁴⁹.

Com hem assenyalat, la quinta de 1821 no s’arribà a realitzar a Catalunya, ja que les nombroses queixes dels pobles i ajuntaments catalans, canalitzades per la Diputació de Catalunya, argüint la trista situació del principat (epidèmia de febre groga, sequera, ...) trobaren ressò a les Corts i al govern. En canvi, el juny de 1822 es decretà una nova lleva ordinària tot i que força reduïda: 7.985 homes a tot l’estat i 620 a Catalunya, que també trobà la resistència de la Diputació a realitzar-la, malgrat les exigències del govern i del Cap polític, per *“la imposibilidad moral de ejecutarlo con que se ha hallado y halla esta provincia y las restantes de la Cataluña por haberse aun aumentado terriblemente las causales expuestas ya por la antigua Diputación.”*³⁵⁰ D’aquesta resistència en dóna una bona mostra el fet que l’agost de 1822 la Diputació de Barcelona encara estigués tramitant nou expedients sobre el reemplaçament de l’exèrcit de 1819 per *“delitos de ocultación de nombre, patria y estado, estafas a comisionados para el apronto de quintos y otras que tienen el carácter de criminales.”*³⁵¹ I la mateixa Diputació respongué a l’ajuntament de Mataró que demanava d’endarrerir la presentació de la seva quota que això no era possible *“en unos tiempos en que tanto conviene el*

Nacional, 1822 (BPR 109).

³⁴⁸ “Exposición de las razones en que se funda la división militar del territorio español de la Península e islas adyacentes que el Gobierno presenta a la aprobación de las Cortes” (DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.852-8872, sessió 56 de 19 de novembre).

³⁴⁹ Joaquin de la TORRE: Papel suelto en que se demuestra que la raíz o germen de la insubordinación en el ejército no se halla en súbdito que desobedece o falta al respeto (que así llaman a la verdad), sino en el que lo manda por no saber mandar, Barcelona, Imprenta de José Rubió, 1820 (BN: VE-613-56), pàg.3-4.

³⁵⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 d’agost de 1822, fol.137v.

aumento de la fuerza armada permanente, y que no están difícil realizarlo con tantos brazos desocupados."³⁵² Però malgrat aquestes exigències, la Diputació presentà les seves excuses al Cap polític a mitjan setembre davant la impossibilitat de fer la quinta³⁵³.

La proposta inicial de la Comissió de les Corts era la de realitzar una quinta de 12.600 homes (és a dir quasi el doble de la que es decretà), però se sentiren veus crítiques a aquesta proposta tant a les Corts com al Consell d'Estat. El Consell, per exemple, es mostrà contrari a aquesta quintada massiva i a favor d'una quinta més petita i de formar un exèrcit reduït a 25.000 homes ben vestits i armats, en funció dels habitants del país (10,5 milions d'habitants) i del pressupost de l'Estat (500 milions de rals):

*“¿Solo porque su Ejército guarde el nivel con los que tienen las demás naciones? Será político, será prudente, que en tiempos tan difíciles en que la subordinación y la obediencia padecen tantas quiebras, se exaspere el ánimo de los pueblos con una contribución, que rompiendo los más estrechos vínculos con que liga a los hombres la naturaleza, solo la hace llevadera la verdadera necesidad? ¿Será conveniente, que cuando en vez de riqueza pública lloramos pobreza, se arranquen a la agricultura, y a la industria los brazos más fuertes y robustos, y se prive a la población del precioso fruto de 12.600 matrimonios?”*³⁵⁴

És important aquesta valoració del Consell d'Estat ja que dona a entendre la poca disposició de la societat espanyola (i catalana) a participar en l'exèrcit, tant per la inutilitat del servei en si mateix en aquesta conjuntura, com per la pèrdua de braços per l'economia del país que passava per una situació força crítica i per les dificultats que això originava a les famílies treballadores del camp i la ciutat, ja que significava perdre per sis anys un home jove (com hem vist en l'exposició de la Diputació de Catalunya)³⁵⁵.

Tot i que durant el Trienni es tingué força cura de no agreujar el malestar social amb quintes innecessàries, els enfrontaments entre reialistes i constitucionals que havien esclatat a la primavera de 1822 i que es convertiren en guerra civil a l'estiu, obligaren les Corts a decretar el 22 d'octubre d'aquest any una lleva extraordinària de 29.973 homes (el quàdruple de l'ordinària del mateix any). L'objectiu de la lleva era, segons el mateix decret, el de fer front a la revolta reialista, sobretot a Catalunya que era on més havia arrelat:

³⁵¹ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 26 d'agost de 1822, fol.136v.

³⁵² *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 7 de setembre de 1822, fol.148v.

³⁵³ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822.

³⁵⁴ Acta de 16 de febrer de 1822 (AHN, Estado, llibre 25).

³⁵⁵ Vegeu que diu el masover de Sant Boi de Llobregat Pau Porcet: *“me'n bas Determinà de Casarme [...] per temor de no ver de sé Soldat ab aquell rebol de tems [la guerra del francès] ab las Quintas que feyan los Españols per-a salvar la Pàtria y Religió per poder trèurer los enemichs Francesos de tota la España”* (CODINA ed.): *Llibre ...*, pàg.18 i 172).

*“Asegurar y garantir la tranquilidad interior, el orden público el respeto y conservación de las vidas y propiedades, la consolidación del glorioso sistema constitucional, y exterminio de toda clase de malvados, y sobre todo poner a nuestra acción heroica en la actitud respetable e imponente que necesita para que nadie ose turbarla en la marcha libre y expedita de las instituciones liberales.”*³⁵⁶

La necessitat o no d'aquesta lleva extraordinària entre els mossos solters i vidus sense fills d'entre 18 i 36 anys, es discutí també llargament al Consell d'Estat durant la primavera i l'estiu de 1822. En aquesta ocasió el Consell defensà la necessitat d'una lleva massiva³⁵⁷. La quintada massiva d'octubre de 1822, malgrat les precaucions de les Diputacions Catalanes, va fer aflorar de nou les resistències a les quintes amb una llarga tradició a Catalunya, i fou un motiu afegit a les resistències antiliberals que es desenvoluparen a Catalunya durant el Trienni³⁵⁸. L'ajuntament de Tarragona havia demanat que *“a fin de no disgustar al Pueblo y para consolidación del sistema mismo que se suspendiese la publicación de la quinta”*³⁵⁹, i la Diputació de Catalunya ja havia advertit a les Corts la tardor de 1821 que les quintes podrien convertir-se en una font de descontentament vers el règim liberal:

*“El pueblo español, encorbado después de muchos siglos bajo el despotismo y la más grosera ignorancia, no sabe aun apreciar, como es debido, el régimen constitucional, ni sabe conocer la prosperidad futura que este le ha de proporcionar: por esto la buena política debe usar de cuantos medios estén en su mano, para que el pueblo, convencido de las razones de un interés palpable, conciba el amor más verdadero a la Constitución. [...] Si para el levantamiento de tropas permanentes se les precisase al sorteo, no solo no se las podría inspirar todo el debido afecto y constante adhesión a nuestro sagrado código, sino que antes bien concebirían (mayormente las hasta aquí privilegiadas) la mayor aprensión a aquella preciosa ley fundamental del Estado.”*³⁶⁰

I, l'any 1822 el diputat provincial Llauder havia proposat i la Diputació de Barcelona acceptat de representar a les Corts demanant:

“La suspensión del reemplazo extraordinario en Cataluña, porque es temible que dicha providencia aumente la facción si se verifica por sorteo el servicio; y caso de que se haga por substitutos será una insufrible carga su coste sobre tantos sacrificios que ya tienen hechos los pueblos en mantener tantos meses hace la fuerza armada que han levantado los partidos que están en buen sentido, a más de los gastos continuos que han ocasionado en sus repetidas

³⁵⁶ Circular del Cap Polític de Tarragona de 13 de novembre de 1822.

³⁵⁷ AHN, Estado, llibre 25

³⁵⁸ Vegeu ARNABAT: *Liberals ...*, pàg.239-251.

³⁵⁹ Carta de l'ajuntament de Tarragona al Cap polític amb data de 5 de juliol de 1822. El Cap polític respongué que publiquessin el decret de quintes i que si tenien alguna queixa que ell la faria arribar al govern, i l'ajuntament decidí: *“que se publique la quinta inmediatamente y se represente al Gobierno manifestando los inconvenientes que habría en realizar la quinta durante las actuales circunstancias, manifestando los servicios que hace la Milicia de esta Ciudad”* (*Acuerdos, 1822-II*, vol.28, sessió de 5 i 17 de juliol, fol.179v. i 199, AHMT).

³⁶⁰ Representació a les Corts de la Diputació de Catalunya, amb data de 20 d'octubre de 1821.

També la Diputació de Girona havia demanat la suspensió de la primera quinta de 1822³⁶², que li fou concedida pel govern a mitjan juliol de 1822, tot i que l'autorització recomanava a la Diputació:

*“Suspenda todo procedimiento relativo a la ejecución del reemplazo, cuidando al mismo tiempo de no manifestar la orden que le autoriza a la esta suspensión, a fin de evitar que sabida en otras provincias que no se hallan en las circunstancias de esa de su mando, no sirva de motivo para promover la insurrección con el objeto de eludir el cumplimiento de aquella contribución que siendo de suya gravosa y molesta halla siempre oposición en los pueblos.”*³⁶³

Posteriorment, amb la nova quinta i sense autorització per a suspendre-la, endarrerí la seva execució al·legant la situació de guerra que patia la província i les consultes que havia fet al govern i que no havien estat respostes, davant les contínues exigències del Cap polític i dels Caps militars: *“las circunstancias actuales de la Provincia y Reales Ordenes particulares no permitian que se procediese a hacer efectivos los cupos hasta el restablecimiento del orden”*³⁶⁴. La mateixa Diputació de Barcelona recomanava a l'ajuntament de Sarrià que no fes la quinta per sorteig *“pues esto podría dar margen a que muchos de ellos se ausentasen del pueblo, y se uniesen con los facciosos, por ser la mayor parte de ellos gente que nada poseen.”*³⁶⁵ L'ajuntament de Reus proposà a les Corts que la ciutat estigués exempta de la quinta fins que s'haguessin descomptat els 292 homes que va entregar durant la guerra del francès³⁶⁶.

De fet, les resistències a les quintes tenien un important arrelament a Catalunya des del darrer terç del segle XVIII quan s'implantà aquest sistema de reclutament militar, com ho demostra l'important nombre de desertors que voltaven per Catalunya i els nombrosos joves disposats a mutilar-se³⁶⁷ o amagar-se per escapolir-se de les quintes³⁶⁸.

³⁶¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 20 de novembre de 1822, fol.285. Vegeu també la sessió de 28 de gener de 1823.

³⁶² “Actes Diputació Girona”, sessió de 17 de juny de 1822.

³⁶³ Carta del Secretari de Governació a la Diputació de Girona amb data de 15 de juliol de 1822 (AHG-ADG, lligall 207, expedient 1).

³⁶⁴ “Actes Diputació Girona”, sessions de 22 de novembre i de 5, 9, 16 i 31 de desembre de 1822, i AHG-ADG, lligall 207, expedients 12, 23, 98, 139, 161, lligall 208 expedients 14, 31, 58, 103, 131, 146.

³⁶⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822.

³⁶⁶ Exposició amb data de 17 de maig de 1822 (ACD, lligall 39, expedient 17). Vegeu també Diana constitucional, política y mercantil de la villa de Reus, núm.2 i 5, de 5 i 12 d'abril de 1822, pàg.2 i 4.

³⁶⁷ Com el calafellenc Josep Peix que es tallà alguns dits de la mà per escapolir-se de la quinta (DDAA: Coneguem la comarca del Baix Penedès, El Vendrell, 1991, vol.1, pàg.449-450).

³⁶⁸ Els desertors sovint, comptaven amb la protecció familiar i de les autoritats locals. Aquestes desercions eren ja evidents des de finals del XVIII, ja que servir a l'exèrcit volia dir uns vuit anys fora de casa i poques possibilitats de tornar-hi viu. Vegeu BORREGUERO: El reclutamiento..., pàg.315-341.

I, un cop restaurat l'absolutisme, igual que va passar durant el Trienni, com veurem més endavant, van continuar les resistències a les quintes arreu del país, com ho demostra el fet que les autoritats liberals es veiessin obligades a fer una crida a les autoritats municipals dient-los que:

*“Las autoridades han visto con sentimiento el descuido con que se ha mirado el apronto de hombres para el actual reemplazo del Ejército, pues que los reunidos hasta el día en la Caja general del Principado dan la desagradable idea de lo muy distante que están los pueblos de realizar en todo este mes la presentación del cupo.”*³⁶⁹

I és que, com ha assenyalat encertadament Núria Sales, fer el servei militar en aquells temps volia dir: *“vuit anys, amb condicions de servei degradants, [...] amb una mortaldat de campanya infinitament superior a la de les guerres del segle XX”*³⁷⁰. La qüestió de fons era que, per una banda, l'Exèrcit cada cop necessitava més homes (guerres europees, guerres a la península, guerres contra els independentistes americans), i per l'altra, cada cop hi havia menys recursos econòmics i menys voluntaris. Aquest problema queda força ben reflectit en l'informe que realitzà la Junta de Generals de l'exèrcit espanyol el mes de gener de 1823, és a dir en plena polèmica per la quinta extraordinària d'octubre de 1822³⁷¹.

Els Generals espanyols assenyalaven que si pels anys 1821 i 1822 es comptava que amb 66.701 homes n'hi hauria prou per aconseguir *“la tranquilidad del estado y demás atenciones interiores un mínimo de fuerza estrictamente necesario que estuviese equilibrada su utilidad con los sacrificios que exige y con los medios de sostenerla sin gravitar con pesada carga sobre los pueblos más allá de las medidas de sus necesidades”*, el fet que els reemplaçaments no s'omplissin del tot i que comencessin els atacs dels reialistes, van impossibilitar:

“de acudir con la fuerza conveniente a varios de los puntos en que se atacaba el imperio de la Ley y se hizo indispensable echar mano de la Milicia Activa para suplir la notable falta que se experimento a principios del año anterior [1822] en que osadamente volvieron a mostrarse de mano armada en algunas Provincias, y en actitud más seria, algunos facciosos que la seducción y el interés de pocos llevaron a derramar la sangre de sus hermanos, a pesar de los terribles escarmientos, que otros tan mal aconsejados dieron ocasión se hiciese con ellos en los campos de Burgos.”

El problema d'haver d'acudir a la Milícia per aquests assumptes, era *“que al paso de ser*

³⁶⁹ Circular de 28 de setembre de 1824. L'amenaça era d'una multa de 500 duros per cada home que faltés més un home nou. Vegeu BORREGUERO: *El reclutamiento...*, pàg.237-257, i 327: *“la deserción en las tres primeras décadas del siglo XIX fue abundantísima”*.

³⁷⁰ SALES: *“Servei...”*, pàg.10.

costoso este arbitrio, atrae perjuicios conocidos a la Agricultura y a los Ciudadanos.” Afegia el document que si amb poca tropa s’havia aconseguit refusar les accions reialistes, quan es disposés de la força adient “*hubieran acabado de una vez con los enemigos, y se hubieran conservado los pueblos, que dominados por los facciosos les han servido a éstos de apoyo, de foco de turbaciones, y de los cuales han sacado recursos para continuar sus correrías y los males que causan*”. Per això proposaven que les forces de l’exèrcit s’incrementessin fins a 92.186 homes, ja que consideraven que aquest era el nombre adequat per a una situació que no era de pau però tampoc de guerra, és a dir, per aturar i destruir les partides reialistes. Per aconseguir aquestes forces calia una quinta de 48.166 homes, ja que l’exèrcit estava format a finals de 1822 per uns 50.000 homes, als quals havien de restar-se un miler que complien el servei i unes 5.300 baixes accidentals que es preveien per 1823. Afegien, que en cas d’una guerra, el contingent hauria d’augmentar-se fins els 122.330 homes i els 15.318 cavalls³⁷², un nombre que es considerava suficient per a refusar un possible atac francès i alhora “*se halla conforme con los cálculos más verosímiles de la fuerza máxima que en caso extraordinario puede sostenerse según los recursos y población de la Monarquía*”. En aquest cas la quinta hauria de ser de 78.310 homes.

La Comissió de les Corts acceptà en bona part la proposta de la Comissió de Generals, i estimà que en cas de guerra la màxima mobilització podria arribar als 20.000 soldats per milió d’habitants (2%), com demostraven tant la revolució francesa com la guerra del francès, “*como un límite de fuerza, del cual puede pasarse mucho tiempo, y que puede sostener una Nación resuelta a defender a todo trance sus derechos*”. Per això es proposava un exèrcit de 122.330 homes en cas de guerra, tenint en compte que la Milícia activa comptava amb uns 87.000 homes i que en cas de guerra es formarien guerrilles locals, s’arribaria quasi al 2% dels 11.661.980 habitants que, segons les Corts, tenia Espanya. La realització d’aquestes propostes significaven una mobilització massiva de la població d’entre 16 i 40 anys, ja fos a l’Exèrcit com a la Milícia, sense tenir en compte que calia fer compatibles les necessitats militars del país amb la situació econòmica i social dels seus habitants. Això explicaria que durant el Trienni continuessin

³⁷¹ AHN, Estado, lligall 124, expedient 21. En aquest informe es feia una valoració de les necessitats del reemplaçament per l’any 1823 en funció de: “*la situación actual de la Península y el de una guerra que repentinamente pueda sobrevenir.*”

³⁷² Infanteria: 80.600 de línia i 14.219 lleugera, cavalleria: 8.190 de línia i 9.828 lleugera, artilleria: 7.340, i sapadors: 2.000.

les desercions³⁷³.

La lluita contra la deserció fou un cavall de batalla constant per part de les autoritats liberals, que acusaven les autoritats locals de protegir els desertors. Per tal d'evitar-la se seguí una política repressiva que combinava mesures contra els desertors, com la que proposà el Consell d'Estat al govern consistent en que fossin castigats severament amb un any de presó i la continuació del servei, ja que si *“el descontento lograba eximirse con solo desertar, y nada le incomodaria estar algún año en presidio (si esta fuese la pena) con tal de quedar libre de su empeño”*³⁷⁴; i mesures d'estímul a les autoritats locals perquè ajudessin a la persecució dels desertors, ja que acostumaven a donar-los aixopluc. Per exemple s'atorgaven premis als pobles per detenir algun desertor: 80 duros si era detingut pels milicians, o *“que los prófugos de los alistamientos aprendidos por los pueblos deben servir por el cupo del pueblo que los aprenda”*³⁷⁵. A finals de l'any 1822, arran dels aixecaments reialistes, les crides es repetiren amb insistència, tot acusant les autoritats municipals de protegir la deserció i alhora responsabilitzant-les de la persecució i detenció dels desertors sota l'amenaça de fortes sancions:

*“La tibieza con que por parte de las autoridades locales de algunos pueblos se persigue a los desertores del Ejército permanente y milicia nacional activa, autorizando por este medio y de un modo indirecto un crimen que se repetirá con tanta más frecuencia cuanto mayor sea la impunidad de los delincuentes.”*³⁷⁶

En la lleva extraordinària de 1822, a l'oposició tradicional a les quintes s'hi afegien les crítiques circumstàncies econòmiques i polítiques del moment, la propaganda reialista que deia *“que los quintos dels pobles seran embarcats per anar a Amèrica”* i

³⁷³ Com per exemple el boter sitgetà i casat Pau Guixé que l'abril de 1822 desertà de l'Exèrcit, i s'amagà a la seva vila, malgrat l'amenaça de les autoritats militars que si el pescaven a la vila seria multat tot l'ajuntament (Arxiu Judicial de l'AHCVP, processos del segle XIX, caixa XIX -1822).

³⁷⁴ Acta de 29 de maig de 1822 (AHN, Estado, llibre 25).

³⁷⁵ Reial Ordre de 20 de desembre de 1822, circulada pel Cap polític de Tarragona, Gil de Avalu, amb data de 4 de gener de 1823. Ja abans, una circular del mateix Cap polític amb data de 16 de novembre de 1822 oferia als pobles que si apressaven un desertor es lliuraria el mosso que hi hagués al seu lloc i que si aquest volgués continuar en el servei, es reduiria en una persona la quota del poble. Vegeu també la circular del Cap polític de Tarragona amb data de 14 de febrer de 1823 que reproduïx la Reial ordre de 7 de gener de 1823 (AHMR, lligall 2.6.4.7).

³⁷⁶ Circular del Cap polític de Tarragona, Agustín Roncali, amb data de 2 de novembre de 1822 (AHMR, lligall 2.6.4.7). També entre ajuntaments es disputaven els mossos ja que uns hi comptaven els que hi treballaven i altres els que hi vivien per tal que resultés menys a repartir (queixa de l'ajuntament d'Esplugues a la Diputació a l'ADB, lligall 46, expedient 7).

que s'havien eliminat les substitucions³⁷⁷, i l'envergadura del reemplaçament que havia fet que, com manifestava el batlle d'Igualada, “en varios pueblos de este Partido se ha recibido con odiosidad el decreto circulado últimamente para el apronto del cupo que les ha correspondido por el reemplazo extraordinario del Ejército”³⁷⁸. Tot plegat va fer que a molts pobles, com manifestava el Cap polític de Catalunya, “se habían fugado la mayor parte de los solteros contribuyentes al tiempo de practicar el alistamiento”³⁷⁹, i el mateix deia Josep Tudó, referint-se a les terres de l'Ebre: “en alguns Pobles de los de est camp han fugit los fadrins per no ser quintats, y no dudo succehirà lo mateix en altres Pobles de Cataluña, confiant en la pròxima entrada dels Exèrcits Estrangers.”³⁸⁰ Una notícia que ens confirmava pel conjunt d'Espanya Bayo: “los mozos se insurreccionaban y corrían a bandadas a reunirse a la facción”, i afegia que “el ejército se disminuía, la quinta no producía soldados por la deserción de los mozos, y las facciones crecían y se desarrollaban rápidamente”³⁸¹. El mateix Secretari de la Governació reconeixia que “los enemigos de la Constitución han empleado toda clase de supersticiones a fin de que los jóvenes prefiriesen alistarse en las filas de la ignominia a servir en honor bajo las banderas de la Patria.”³⁸² Un diputat manifestà a les Corts que “esos mozos que no se han sacado de las provincias de la antigua Cataluña, han tomado el fusil entre los facciosos”³⁸³. Molts ajuntaments es queixaren a la Diputació perquè consideraven excessiva la seva quota³⁸⁴.

Aquestes resistències a la lleva va fer mobilitzar els dirigents polítics catalans. Així, a la tardor de 1822 les Diputacions de Girona i Tarragona van demanar al govern i al rei que els solters que prestessin serveis a la Milícia Local es lliuressin de la quinta, “haciendo pesar esta carga sobre aquellos Pueblos que se han armado contra el

³⁷⁷ Ban de l'Ajuntament de Vilanova de 3 de febrer de 1823 que ho desmentia i afirmava que “los quintos seran agregats a los regiments de la Provincia y que no sortiran de la antiga Cataluña” (“Registro de pregonos...” de l'AHMVG).

³⁷⁸ Ban amb data de 10 de gener de 1823.

³⁷⁹ Circular de 4 de març de 1823. L'ajuntament de Barcelona, per exemple, es queixà a la Diputació que setze homes quintats havien desertat (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió d'1 de març de 1823).

³⁸⁰ Carta de Josep Tudó des de Reus a Manuel Lasala amb data de 1 de març de 1823 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”)

³⁸¹ BAYO: Historia..., III, pàg.33 i 43. Diversos exemples a Galícia (BARREIRO: Liberales..., pàg.68-76).

³⁸² “Memoria formada por el Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península para dar cuenta a las Cortes del estado interior de la Nación en 1823” (ACD, lligall 88, expedient 4).

³⁸³ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.162-163, sessió 10 de 13 d'octubre.

³⁸⁴ Vegeu per exemple l'ajuntament de Pallejà (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822). La majoria d'aquestes queixes es serveixen a l'ADB, lligall 46, expedient 7.

*sistema constitucional*³⁸⁵, però, a començaments de novembre el govern retornava i denegava la petició³⁸⁶. La Diputació de Catalunya ja havia demanat a finals de l'any 1821 que, degut a l'epidèmia que havia patit el país, s'endarrerís la lleva d'aquell anys, i la nova Diputació de Barcelona va demanar a les Corts un aplaçament indefinit de la quintada extraordinària, argumentant que Catalunya no podia sostenir aquesta contribució d'homes o de diners (en cas d'haver de posar-hi substituïts). I la Diputació de Tarragona dirigí una nova demanda al govern, el mes de gener de 1823, demanant que *“se le ecsima del reemplazo del Ejército, en atención al número de milicia móvil que en defensa de nuestras libertades patrias están sosteniendo los, pueblos”*. El rei, però, a finals de febrer, contestà negativament a aquesta proposta³⁸⁷. L'ajuntament de Vic es queixà de *“la odiosidad con que en varios pueblos había sido recibido el decreto de las Cortes sobre el último reemplazo extraordinario”*, i la Diputació respongué que *“teniendo entendido que en varios pueblos de otros partidos había sucedido lo mismo”*, decidí d'enviar una circular als pobles:

*“Para que hiciesen entender a los Pueblos que no se trata de verificar sorteo, que puede llenarse el cupo por medio de substitutos de la manera que se ha hecho siempre en los años anteriores, y procurasen por todos los medios que le dictase su celo disponer o prestarse al sacrificio pecuniario que se les exige, los incautos que no pueden menos de haber sido seducidos por los enemigos del sistema.”*³⁸⁸

La Diputació de Barcelona que, fins aquest moment, havia anat endarrerint la lleva de l'Exèrcit per temor que encara augmentés més el suport i l'enrolament reialista, es decidí a dur-la a terme al comprovar els pocs voluntaris que hi havia per defensar la Constitució ingressant a les files de l'Exèrcit³⁸⁹. Per aconseguir-ho i estimular l'allistament voluntari, es compensava als integrants de la milícia mòbil que s'enrollessin com a voluntaris a l'Exèrcit amb un premi de vint duros (400 rals) i la promesa de no allunyar-se dels seus

³⁸⁵ “Actas ... Diputación Permanente”, sessió 98 de 29 d'octubre de 1822, fol.288v. i “Actes Diputació Girona”, sessió de 31 de desembre de 1822 i AHG-ADG, caixa 1, expedient 3.

³⁸⁶ “Actas ... Diputación Permanente”, sessió 105 de 7 de novembre de 1822, fol.302.

³⁸⁷ El Cap Polític afegia, a la circular que comunicava la negativa del rei, que: *“espera S.E. que bien penetrados los ayuntamientos de que no está en mano de su Diputación el dejar de dar cumplimiento a las órdenes del gobierno, procurarán llenar los cupos que se les han asignado para el reemplazo del Ejército con arreglo a los decretos de las Cortes”* (Circular de 4 de març de 1823 a l'AHMR, lligall 2.6.4.7). Vegeu també la circular amb la mateixa data de la Diputació de Tarragona.

³⁸⁸ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.13, sessió d'11 de març de 1823, fol.31. L'ajuntament de Manresa assenyala a la Diputació *“los saludables efectos que va produciendo en los pueblos de aquel partido la circular de S.E. dirigido a manifestar que puede cubrirse con dinero el cupo de hombres que les haya tocado por el reemplazo”* (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.13, sessió de 14 de març de 1823, fol.41).

³⁸⁹ Circular de 10 de novembre de 1822. Per poder armar i equipar correctament als homes de la lleva, es recorregué a la venda dels béns dels eclesiàstics i als arbitris dels ajuntaments.

llocs de residència³⁹⁰.

Malgrat instàncies, premis i càstigs, la realització de les quintes es diluïa enmig de reunions i discussions per distribuir els quintats entre els municipis del mateix partit³⁹¹, i de les sol·licituds d'aclariments formals que la Diputació considerà que només tenien com a objectiu el de "*dilatar el Servicio*"³⁹². El resultat fou que la quintada marxà amb molt de retard degut, segons el Cap Polític, a "*la tibieza con que algunos Ayuntamientos proceden a llevar a efecto el reemplazo del Ejército*", motiu pel qual amenaçava els batlles dient-los que "*que baxo su responsabilidad y baxo multa de Sincuenta Libras que exigir a cada uno de los Consejales de bienes propios presenten para el día 20 del corriente [març] el cupo que les ha correspondido por los reemplazos circulados.*"³⁹³ El cert fou que, a mitjan maig de 1823, els responsables de la lleva continuaven demanant als pobles que trametessin les quotes ja que molts alcaldes encara no ho havien fet, i a mitjan mes de juliol a la caixa de Barcelona només havien ingressat 287 homes dels més de mil que havien de fer-ho³⁹⁴. Mentre, els ajuntaments intentaven reduir al mínim l'impacte de la quinta als seus municipis, esperonats per les queixes dels veïns, i en aquest context cal situar la demanada a la Diputació de Barcelona que els facciosos que havien fugit dels pobles fossin inclosos en el sorteig³⁹⁵. Una demanda que la Diputació de Girona va fer seva, ja que del contrari els que no havien marxat amb els reialistes encara hi sortien perdent. Per això demanà al govern que havia de fer "*con aquellos pueblos, que teniendo un gran número de mozos con los facciosos han quedado con muy pocos comprendidos en el reemplazo, los cuales con este motivo vendrán a ser castigados por*

³⁹⁰ Circular de 20 de febrer de 1823.

³⁹¹ A la Diputació de Barcelona arribaren nombroses queixes de pobles que se sentien perjudicats per la distribució de la quota: Sant Climent de Llobregat i Gavà (18-V), Esplugues (18-V i 16-VI), Tiana (20-V i 11-VI), Malgrat (26-VIII), Pallejà (12-XII), totes a Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12 (1822). Pel que fa a la quinta extraordinària vegeu les queixes dels ajuntaments de Gavà, Sant Feliu de Llobregat, Sant Quirze i Sant Pere de Terrassa, Sant Boi del Lluçanès, Vallvidrera i Canet de Mar (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessions de 14, 26 i 29 de març de 1823).

³⁹² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 7 de febrer de 1823, fol.445v. Vegeu també la carta del Cap Polític a l'Ajuntament de Sitges, amb data de 18 d'abril de 1822 a l'AHS, caixa I.1.2 "oficis i correspondència. 1822". Mina es queixà a començament de març de 1823 de la lentitud en que es realitzava la quinta (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 3 de març de 1823).

³⁹³ Vegeu l'ADB, lligall 46, expedient 7.

³⁹⁴ Circular d'11 de maig de 1823 i informació a l'expedient 7 del lligall 46 de l'ADB.

³⁹⁵ La Diputació contestà afirmativament, afegint que si en sortia un se n'havia d'anomenar un altre, i quan fos capturat el substituiria i li pagaria una indemnització de cinc rals diaris (del seu patrimoni, dels familiars o dels familiars d'altres facciosos). El mateix sistema s'havia de seguir amb els que havien fugit del poble per no ser quintats, malgrat no fossin amb els facciosos (circular de 4 de març de 1823).

*infidelidad*³⁹⁶. Alguns ajuntaments com els de Tarragona, Mataró, Lleida i Arenys, i la Diputació de Girona proposaren de presentar com a substituïts alguns facciosos fets presoners per aquells pobles, i tot i que la Diputació s'hi negà primer, després ho acceptà³⁹⁷. El diputat català Grasses s'oposà a les Corts a aquesta mesura assenyalant que “yo no puedo creer que las Cortes decreten que forme un padre de familia honrado en un batallón al lado de un faccioso enemigo de su Patria”³⁹⁸; però en canvi els diputats Salvato, Septien, Bages, Busaña, Adan i Prat la defensaren, i a més afegien que “sirvan proporcionalmente de descuento del cupo que para el reemplazo extraordinario del ejército últimamente decretado corresponda a los pueblos que se han defendido de los facciosos, y a los que se han aprestado y puesto en acción los medios para defenderse de aquellos.”³⁹⁹

Per fer front a aquesta resistència a les quintes, l'ajuntament de Tarragona va fer una crida als seus veïns destacant-los les avantatges del nou sistema de servei militar:

*“En ninguna cosa podéis ver mejor los beneficios que la Constitución política de la Monarquía proporciona a los españoles, como en lo que ha mejorado la suerte de los que deben defender a la Patria con las armas. No se pueden llamar a este servicio sino por la ley (art.9) es decir por los mismos diputados de los pueblos en vista de lo que a los mismos pueblos que los han de dar y mantener convenga. Ningún español podrá excusarse del servicio militar cuando y en la forma que fuere llamado por la ley, dice el artículo 361 de la Constitución; de modo que además de que serán menos o de poco número las quintas, serán mucho más los individuos que entrarán en ellas, porque no habrá los privilegios o excepciones que sin la Constitución muchos gozaran. Además por la ley constitutiva del ejército y según sus artículos 18 y 19 los soldados de un mismo pueblos destinados a la misma arma servirán siempre que sea posible en una misma compañía y en un mismo cuerpo los de los pueblos vecinos; así como quedarán sus cuerpos comúnmente de guarnición en las mismas provincias o distritos de los reemplazos. No durará el servicio del ejército permanente más de seis años.”*⁴⁰⁰

Una de les pràctiques més usades per eludir la quinta era la d'emplenar la quota o bé substituir els quintats amb substituïts que a canvi d'un sou s'enrolaven a l'Exèrcit

³⁹⁶ “Actes Diputació Girona”, sessió de 24 de febrer de 1823, fol.202.

³⁹⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 28 de gener de 1823, i vol.13, sessions de 7 i 11 de març de 1823. Per Tarragona, Acuerdos, 1823-I, vol.30, sessions de 17, 20, 22, 24 i 26 de febrer, doc. 188 (AHMT). Per Girona “Actes Diputació Girona”, sessió de 10 de febrer de 1823). Per Lleida vegeu els oficis de l'ajuntament amb dates de 8 i 17 de març de 1823 (AHPL, caixa 1451) i Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 19 de gener. Vegeu també la circular de Jacobo Gil de Avallé amb data de 14 de febrer de 1823 reproduint la resposta del govern de 7 de gener de 1823.

³⁹⁸ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.487, sessió 34 de 5 de novembre.

³⁹⁹ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.491, sessió 34 de 5 de novembre. La mesura fou assumida per la Comissió i aprovada per les Corts en la sessió de 8 de novembre (DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.537, sessió 37).

⁴⁰⁰ “Tarraconenses”, Tarragona, 25 de febrer de 1823 (AHMT, Acuerdos, 1823-I, doc.199). Afegia la Diputació que a més dels substituïts que cadascú es podés buscar, gratificaria “a los individuos de la milicia movable como a cualquier otros que quieran entrar a servir voluntariamente por el último reemplazo”.

durant un període establert que, com ja hem assenyalat, era de sis anys⁴⁰¹. Aquesta era una pràctica comuna entre els sectors més benestants dels municipis que aportaven un substitut si un membre de la seva família entrava a la quinta⁴⁰²; i a les viles del principat, que en una pràctica generalitzada i assumida col·lectivament, posaven substituïts pagats per les famílies amb membres en edat de ser quintats⁴⁰³. Durant el Trienni, i sobretot quan es conegué la llei extraordinària, es convocaren assemblees a molts pobles per *“donar lo vot si convenian en fer-se ab diners o si se quintavan y la major part del [poble] [h]a convingut en que si es posible se facian ab diners”*⁴⁰⁴. De fet la majoria de viles catalanes decidiren de *“llenar el cupo para el reemplazo del Ejército con hombres voluntarios, dándoles al efecto una gratificación, la que le pagarán los individuos del pueblo”*⁴⁰⁵, tot i que no estava gaire clar que legalment es pogués fer amb les noves lleis⁴⁰⁶. De fet les Corts no decretaren a favor dels substituïts, expressament prohibits per la nova llei de l'Exèrcit que pretenia universalitzar i democratitzar el servei, fins el 26 de desembre de 1822⁴⁰⁷. Una decisió que fou vista com a molt favorable a Catalunya, com manifestava el Cap Polític, que hi veia aspectes positius tant pels que se'n salvaven com pels que hi anaven:

⁴⁰¹ El diputat Santafé presentà una proposta al respecte a les Corts (DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.256, sessió 18 de 21 d'octubre). També al País Basc troba una oposició frontal el sistema de quintes, vegeu MUTILOA: *Guipúzcoa...*, pàg.293-294.

⁴⁰² Vegeu el casos de Tarragona (*Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessions de 19 i 24 de març, AHMT), i Vilanova i la Geltrú (“Registro de pregonas”, lligall 245 de l'AHMVG).

⁴⁰³ Vegeu el cas de Molins de Rei que cercà els substituïts a Barcelona i els pagà 3.840 rals (ADB, lligall 46, expedient 7), o el de Calaf que el cercà a Castelltallat (“Actes de Calaf”, sessió de 4 de març de 1823 a l'ADB, lligall 81, expedient 1). També a Centelles (“Actes Centelles”, sessió de 8 d'abril de 1822 a l'ADB, lligall 81, expedient 6), Vilassar (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.13, sessió d'1 de març de 1823), Solsona i Sant Boi (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.13, sessió de 29 de març de 1823), Tarragona (*Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessió de 21 d'abril, *Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessions de 3, 10, 11 i 13 de març, AHMT). Per Lleida vegeu el ban de l'ajuntament amb data de 22 de juny de 1822, convidant els veïns a pagar *“los gastos de enganchamiento y gastos de manutención de los enganchados”* (AHPL, caixa 1417). Per Manresa vegeu l'ofici del batlle amb data de 6 de setembre de 1822 (AHCM, lligall 62). Molt semblant és el que passava al País Basc on, segons LLANOS: “El trienio...”, pàg.178-179, *“la Diputación provincial comisionó a un Diputado para que buscara voluntarios en Asturias y Galicia”*.

⁴⁰⁴ “Actes municipals de Sant Sadurn d'Anoia”, sessió de 14 de març de 1823 (AHMSSA).

⁴⁰⁵ Arxiu Històric del Vendrell, “Manual d'Acords. 1782-1840”, sessió de 6 de març de 1823. Vegeu també “Actes...Igualada”, sessió de 7 d'abril de 1823 (ADB, lligall 82, expedient 1).

⁴⁰⁶ Per aquesta qüestió vegeu l'AHN, Estado, lligall 124, expedient 25. Exemples pel Penedès a ARNABAT: *Liberals...*, pàg.142-143. Un plantejament global a SALES: “Servei militar...”, pàg.12-13. Com assenyalava Núria SALES: “Servei...”, pàg.140: les males condicions en que es realitzava el servei militar a Espanya “convertia la commutació de servei en una necessitat, i molt més immediata que no ho era en altres països”. Pels antecedents d'aquest tema vegeu BORREGUERO: *El reclutamiento...*, pàg.305-314; i per l'evolució posterior vegeu SALES: “Servei militar y societat...”, pàg.144-182.

⁴⁰⁷ Vegeu la Circular del Cap polític de Tarragona, Gil de Avalu, comunicant-ho als pobles (AHMR, lligall 2.6.4.7).

“Cataluña por consiguiente no se verá precisada de arrancar sus hijos del campo y de los talleres, mientras que puedan hallarse hombres robustos, que sin estar destituidos de las buenas costumbres, y demás cualidades que exija el servicio, ni hará su ausencia mucha falta en familias, si serán menos aptos para las fatigas familiares, que habrán emprendido sin repugnancia.”⁴⁰⁸

A Reus per exemple es convocà tots els veïns caps de casa afectats per la quinta:

“El pueblo puede dar por sustituto o sorteo el cupo que le corresponda; por lo tanto es muy necesario y conveniente, que sin falta comparezcan a la convocatoria, que haga el ayuntamiento, todos los ciudadanos que tengan hijos, a fin de determinar lo más conveniente, y poder resolver se haga con dinero, como más útil y ventajoso por muchas circunstancias, que de este modo contribuyendo en general, no será tan gravoso a los pobres necesitados faltos de todo recurso, medida la más benéfica y que todos deben aprobar”⁴⁰⁹.

Davant la resposta negativa d'aquests, l'ajuntament decidí de convocar els joves:

“Sent com son ells los principals interes[s]ats en lo asunto, a ells toca per lo mateix lo exortar y preparar los ànimos de tots los caps de Casa, a fi de quant los cridia com los cridarà per segona vegada lo Ajuntament, aderescan o convingan al pago que se[']ls ha proposat; pues del contrari tindran que carregar indispensablement los mateixos concurrents per si sols, ab tot lo cost de l'enganchament dels insimuhats trenta hu homens que se han de fer, o be subjectarse indispensablement a la sort quels caiguia en la quinta.”⁴¹⁰

D'aquesta reunió sortí una comissió de joves, formada per comerciants, menestrals i professionals liberals, que havia d'encarregar-se de revisar l'empadronament i de controlar el procés de substitucions. En d'altres casos es feia un repartiment a tall de contribució, cosa que provocava les queixes dels terratinents que no hi vivien⁴¹¹. Altres cops els ajuntaments restaven endeutats per aquest fet, com passà amb el de Lleida a començaments de 1823: *“después de haber apurado todos los medios que están a sus atribuciones, exhaustos de caudales de que poder echar mano, con un déficit de 7 soldados y deuda de más de mil duros a Propios, por el cupo del reemplazo de 1821”⁴¹²*. Aquests

⁴⁰⁸ Circulars de 25 de febrer i 14 de març de 1823. Als substituïts se'ls demanava un certificat del rector i de l'Ajuntament del poble i un altre d'aquest conforme havia cobrat.

⁴⁰⁹ Diana constitucional, política y mercantil, núm. 15, de 5 de maig de 1822, pàg. 3-4.

⁴¹⁰ Actes municipals, 1821-1824, sessions de 23 i 28 d'abril de 1822, fol. 212 i 13 de març i 8 d'abril de 1823. En total s'ompliren les trenta-una places amb substituïts (lligall 2.7.2.2, AHMR).

⁴¹¹ Vegeu el cas del marquès de Castellldosrius obligat a pagar una part dels substituïts de Teià perquè hi tenia terres (ABD, lligall 46, expedient 7. 12 d'abril de 1823).

⁴¹² Ban de l'ajuntament de Lleida amb data de 17 de gener de 1823 (AHPL, caixa 1417). Vegeu també els oficis de la Diputació de Lleida a l'ajuntament amb dates de 1 d'octubre i 23 de novembre de 1822 (AHPL, caixa 1450). També la Instrucción para el reemplazo decretado por las Cortes en 8 de Febrero de 1823, Diputació de Lleida, 6 de març de 1823 (AHPL, caixa 1451) L'ajuntament de Lleida tingué veritables dificultats per aconseguir que tots els afectats per la quinta paguessin la seva part dels substituïts perquè *“se han sustrahido algunos del alistamiento”* (Ofici de l'ajuntament de Lleida a la Diputació amb data de 12 d'agost de 1822 (AHPL, caixa 1450). L'ajuntament decidí que *“dicho reemplazo se verifique de aquel modo que sea menos gravoso al Pueblo, el qual es adquirir dicho número de hombres por medio de compra”* (Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 22 d'abril).

substituts podien ser del mateix poble o d'altres contrades, generalment més pobres⁴¹³. A Tarragona es realitzà un sistema mixt ja que la votació respecte de posar substituts o no quedà pràcticament empatada: 796 vots (48%) a favor de posar substituts i 875 (52%) en contra, motiu pel qual es resolgué que catorze places ho fossin amb substitut i altres catorze per sorteig⁴¹⁴. Cal destacar la important participació, ja que significava un 80% dels homes que podien votar.

En tot cas, convé recordar que aquest recurs no estava en mans de tota la població, sinó tan sols en les d'aquells sectors més benestants que podien fer front al pagament d'un substitut, ja fos individualment o col·lectivament. En tenim un exemple prou clar a la vila de Sitges on es pagaren dotze substituts per la quota que els tocava de la quinta, i la majoria dels substituts foren reclutats entre fills de pagesos de les terres interiors de la província de Tarragona, a un preu (per dos anys de servei) d'entre 150 lliures, els primers, i 210, l'últim, seguint el cànon de la llei de l'oferta i la demanda⁴¹⁵.

Podem assenyalar doncs que a Catalunya durant el Trienni liberal, igual que passà en altres indrets d'Espanya, la fugida de les quintes fou força important durant la tardor-hivern de 1822-23⁴¹⁶. La fugida era l'única alternativa per a aquells que no podien pagar-se la substitució ni estaven disposats a ingressar a l'Exèrcit com a substituts a canvi d'una paga, opció que restava majoritàriament per a les classes més pobres de la societat. Però la fugida de les quintes liberals no significava pas automàticament l'enrolament a les files reialistes, ans al contrari, les poques quintades que intentaren els reialistes a les zones que dominaven trobaren una resistència semblant⁴¹⁷.

⁴¹³ Els més normal era que primer es cerquessin substituts a la mateixa comarca, per exemple Reus els cercava entre l'Alt i baix Camp (Actes municipals, 1821-1824, sessió de 30 de gener de 1821). Però no era gens estrany que procedissin de contrades allunyades, com el cas de Sitges que els cercà al camp de Tarragona (AHS, "Quintas. 1822-1823").

⁴¹⁴ Acuerdos, 1823-I, vol.30, doc.226 (AHMT).

⁴¹⁵ Aquests dotze substituts de Sitges eren: dos fills d'un rajoler de l'Albiol; dos pagesos de Castellvell, un de Porrera, tres d'Alforja, un del Pradell, un de Vilaverd, un de Borges del Camp i un del Botarell (AHS, "Defensa. Quintas. 1822", 10 i 14 d'abril de 1823). A Calaf els substitut era un pagès solter de 33 anys de Castelltallat ("Actes de Calaf", sessió de 4 de març de 1823 a l'ADB, lligall 81, expedient 1).

⁴¹⁶ Vegeu BARREIRO: Liberales ..., pàg.75-77; FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlismo ..., pàg.14 i 11-123; i RÍO ALDAZ: Orígenes ..., pàg.281. També CABRERIZO: Memorias..., pàg.12: "*las divisiones de Sempere, Chambó y Prats se engrosaban extraordinariamente por el crecido número de mozos que se les presentaban huyendo del sorteo para la Milicia Provincial*".

⁴¹⁷ He tractat aquest tema a Ramon ARNABAT: "L'enrolament a les files reialistes durant el Trienni liberal (1820-1823): Voluntari o forçat, un fals debat?", dins Josep M. SOLÉ I SABATÉ (dir): Lleves, circumscripció i reclutament, Barcelona, 1997, pàg.153-173.

IV.3 LA DIVISIÓ DEL LIBERALISME

En el capítol I hem vist com tot i que des de l'inici de la revolució hi ha enfrontades dues concepcions de la mateixa, la moderada i l'exaltada, no serà fins la tardor de 1820 quan esclatin de forma pública els enfrontaments dins del liberalisme. En el capítol II hem vist com aquestes divergències es concretaven en enfrontaments pel control de la Milícia Nacional que restà majoritàriament a mans dels exaltats, i en conflictes al voltant del paper de les Societats Patriòtiques, considerades una eina imprescindible del sistema pels exaltats i com a totalment ruïneses pels moderats⁴¹⁸. Una divisió que es traduí també en la divisió de la societat secreta dels maçons l'any 1821, i en l'aparició de societats secretes de caire més radical com la dels comuners primer i la dels carbonaris després, i de caire moderat com la dels anellers. Aquesta divisió corresponia més o menys amb la d'aquells vells liberals que havien tingut un protagonisme a les Corts de Cadis i aquells altres més joves que el tingueren l'any 1820. Pel que fa als primers, Madrazo assenyala que "*habian modificado sus doctrinas en la escuela del tiempo y del infortunio*", i pel que fa als segons deia que representaven "*las facciones más avanzadas de la Asamblea, a que se daba el nombre de la Montaña*"⁴¹⁹.

Tant el liberalisme moderat com l'exaltat s'acusaran mútuament de causar la divisió a les seves files, i de ser aquesta divisió la causa de la caiguda del sistema liberal. Pel liberalisme moderat la divisió dels liberals i els excessos dels exaltats seran les causes fonamentals de l'esfondrament del sistema, tal i com assenyalaria l'historiador català Joan Cortada els anys quaranta:

"El partido vencedor se dividió bien pronto en dos fracciones, una de los cuales, no satisfecha con lo que se había ejecutado, comenzó a dar violentos y diarios ataques al gobierno. [...] En las Cortes habían ido propagándose ideas muy adelantadas y las sociedades secretas impulsaban a los que de suyo eran indolentes o apáticos al menos. De manera que al fin la mayoría vino a componerse de hombres sobrado impacientes que querían precipitar las reformas sin tener toda la consideración necesaria a los grandes y poderosos intereses que sus

⁴¹⁸ Per aquest tema es imprescindible la consulta de l'obra de GIL NOVALES: *Las sociedades...*. Vegeu, també, Raul MORODO i Elías DIAZ: "Tendencias y grupos políticos en las Cortes de Cádiz y en las de 1820" dins *Cuadernos Hispanoamericanos*, núm.201, (1966), pàg.637-675 (pàg.652-675 pel Trienni).

⁴¹⁹ MADRAZO: *Las Cortes Españolas...*, pàg.54 i 69. Aquesta divisió ha estat perfectament sintetitzada per Pio BAROJA a *Con la pluma y con el sable*, Madrid, 1915, "*El juez afirmaba que ya era tiempo de detenerse; Aviraneta creía que no, que era necesario avanzar más, proclamando la dictadura, para dar efectividad a la revolución, dominar al clero y a los absolutistas e imposibilitar proyectos contrarrevolucionarios como los del Escorial.*", pàg.179-180. Vegeu un exemple concret d'aquesta divisió a Pedro María EGEA: "Doceañistas y exaltados. Aproximación al trienio constitucional en Cartagena", dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: *Antiguo Régimen...*, vol.2, pàg.497-505.

Pels maçons com San Miguel la divisió del liberalisme seria una de les causes de la caiguda del sistema:

“Divididos entre sí los partidarios del sistema de la libertad, atiende más cada fracción a dañar a su rival que las dos a contrarrestar los tiros y asechanzas de sus comunes enemigos. En el sistema opuesto, donde los medios de acción dependen de un resorte principal que los armoniza todos, se marcha más directamente a un fin; se ofrecen más claras las reglas de conducta para todos, y como cada uno es mero instrumento y como una rueda sola de la máquina, se mueve esta con una regularidad que no conoce la que está impelida por resortes enteramente opuestos”⁴²¹.

Karl Marx analitzava la divisió entre liberals moderats i exaltats, que ell mateix datava el 7 de novembre de 1820, quan a les Corts els moderats proposaren de limitar la mobilització popular, d'aquesta manera:

“La mayoría [moderada] consideraba la proclamación de ésta [Constitución] como el objetivo final de la revolución, mientras que la minoría [exaltada] la entendía como su comienzo; los primeros habían tomado posesión del gobierno, mientras que los segundos estaban todavía intentando hacerlo; se hacía inevitable un cisma entre los liberales de 1812 y los liberales de 1820, entre moderados y exaltados. Si la influencia de los liberales de 1812 era preponderantemente en las Cortes, los liberales de 1820 eran los fuertes en los clubs, la prensa y las calles. Si los primeros disponían de la Administración, los segundos se apoyaban en el ejército de la Isla.”⁴²²

Per Antonio Elorza, que ha realitzat un brillant estudi sobre els moderats durant el Trienni liberal, els moderats són:

“Los grupos progresivos del antiguo régimen (los ilustrados, afrancesados o doceañistas) y un sector de la burguesía urbana, ofreciendo el liberalismo como alternativa frente a la monarquía absoluta del antiguo régimen, en quiebra económica y política, y trazando una fórmula de transacción doblemente enfrentada al clero regular, cabeza de los restantes grupos absolutistas, y a una base popular entregada con más empuje que claridad de ideas a quemar etapas hacia la revolución democrática”⁴²³.

Uns moderats que tenien en el diari El Imparcial de Javier de Burgos i en el setmanari El Censor, les seves principals publicacions, tant de difusió com teòriques. Les principals idees dels moderats eren la defensa del liberalisme i del govern representatiu però el refús

⁴²⁰ CORTADA: Historia de España..., vol.III, pàg.374-375. Vegeu una opinió semblant a Joaquin COSTA: Historia ..., pàg.189-192.

⁴²¹ SAN MIGUEL: De la guerra..., pàg.33. També MESONERO: Memorias..., pàg.203-204, assenyala que, a finals de 1820, “no contentos, además, los partidarios de ésta [revolución] con luchar contra sus naturales adversarios, dividiéronse muy pronto entre sí, hasta el extremo de hacerse cruda guerra bajo las diversas enseñas de exaltados y moderados”.

⁴²² “Espanya revolucionària (IX)” publicat al New York Daily Tribune, de 23 de març de 1855 (editat per Pedro RIBAS: Karl Marx y Friedrich Engels. Escritos sobre España. Extractos de 1854, Madrid, 1998, pàg.151-159). GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.18-22, en canvi ha dit que: “Las páginas [Argüelles, 7 de setembre], y estas dos normas legales culminan la definitiva escisión entre moderados y exaltados, salvo momentos de acercamiento coyuntural” (pàg.21).

⁴²³ Antonio ELORZA: “La ideología moderada en el Trienio Liberal”, dins Cuadernos Hispanoamericanos, núm.288 (1974), pàg.584-650, pàg.587 per la cita.

de la democràcia, i la transacció social entre les velles i les noves classes dominants, entorn de la defensa de la propietat⁴²⁴. Bayo ha fet una altra encertada definició dels moderats “doceañistas”:

*“Que se reputaban amaestrados por la experiencia y la desgracia, habían perdido en el destierro y en los padecimientos aquella energía primitiva del alma, aquel entusiasmo que el conocimiento de las personas y de las cosas disipa y evapora. Con el corazón frío y la imaginación apagada por seis años de dolor y por el raciocinio, querían imprimir en medio de la revolución un movimiento normal y geométrico a las ruedas del gobierno, poniendo en olvido el motor principal, esto es, el rey, que paralizaba o aceleraba el movimiento a medida de sus planes”*⁴²⁵.

Pel que fa als exaltats o “veintistas” cal assenyalar que defensaven una democratització del sistema polític i un trencament amb el passat com a únic mitjà per a consolidar el sistema constitucional⁴²⁶. Bayo ha dit d'aquests:

*“Apuestos jóvenes ardientes, a quienes una imaginación de fuego y un corazón no amargado todavía por el acibar de la experiencia seducían y arrebatában. Hijos de la libertad a cuyo restablecimiento habían contribuido, midiendo por su ardimiento el ardimiento del pueblo, con los ojos fijos en el cuadro de la revolución francesa, pero sin atender a sus pormenores, ansiaban repetir aquellas sangrientas escenas, porque creían que solo ellas, removiendo y amasando de nuevo los contrarios elementos que combatían la nave del estado, podían entre naufragios y borrascas sacarla a puerto.”*⁴²⁷

Dins del liberalisme exaltat aniran prenent força les idees d'igualtat, defensades aferrissadament des de les pàgines de la premsa més decididament constitucional com la Diana Constitucional de Reus, que publicava un article en el qual es demanava igualtat en el tractament de les persones independentment que fossin riques o pobres:

*“Yo siempre había pensado que Jesus-cristo no atendía a la grandez ni a las riquezas de este mundo, sino que acogía a todos los hombres indistintamente. Esto es lo que yo entiendo de la igualdad de la ley. Este debe proteger, socorrer y ser favorable a todos sin distinguir las clases que la ambición de los hombres había fingido para oprimir unos a otros”*⁴²⁸.

O el Diario político y mercantil de la ciudad de Tarragona, on es preguntava si el fet que a les llistes de la MNV hi figuressin noms precedits del D. i altres no, volia dir que “hay

⁴²⁴ Vegeu les argumentacions diverses sobre aquestes opcions en el magnífic article ja citat d'ELORZA: “La ideología...”, pàg.592-636.

⁴²⁵ BAYO: Historia..., II, pàg.137-138.

⁴²⁶ Per una idea global del pensament del liberalisme exaltat vegeu Alberto GIL NOVALEZ (ed.): Textos exaltados del Trienio Liberal, Gijón, 1978. Vegeu també ROMEO: Entre el orden..., pàg.151-211, que els ha estudiat a fons assenyala que als nuclis exaltats de la ciutat de València hi predominaven comerciants i militars, a més de hisendats, petits comerciants, fabricants, artesans i pagesos (pàg.167), també “La sombra del pasado y la expectativa de futuro: “Jacobinos”, radicales y republicanos en la revolución liberal”, dins ROURA i CASTELLS (ed.): Revolución..., pàg.107-138.

⁴²⁷ BAYO: Historia..., II, pàg.137-138.

⁴²⁸ Signada per “El Observante” a Diana constitucional, política y mercantil de la villa de Reus, núm.6, de 14 d'abril de 1822, pàg.4.

*dos clases de Ciudadanía?*⁴²⁹

De totes formes, i malgrat les diferències, com assenyala Zancada, tots dos “coincidian en los puntos esenciales, odiaban por igual al absolutismo, condenaban con la misma dureza la intolerancia religiosa, aniquiladora de nuestras energias y causa primera de nuestra decadencia, y ansiaban para España la vida de la libertad y del derecho”⁴³⁰.

IV.3.1 La derrota liberal a Nàpols (primavera de 1821)

Coincidint amb l'inici de la segona legislatura (1 de març a 30 de juny de 1821), precedida per la famosa “coletilla” del rei l'1 de març⁴³¹ es produí el nomenament d'un nou govern encapçalat com a secretari d'Estat per Eusebio Bardají, també de caire moderat⁴³². Aquest canvi de govern a començaments de març de 1821 fou força ben rebut pels liberals que tiraven en cara de l'anterior la seva poca energia, així Manuel Lasala manifestava que “es de esperar que ara manifestarà lo govern més rigor”⁴³³. Però, al mateix temps, la “coletilla” del rei causava preocupació per les conseqüències que podia tenir a la Cort: “el extraordinario que llegó anoche nos acabó de tranquilizar en quanto al estado de la Corte que infundía algún cuidado”⁴³⁴.

El dia 2 d'abril arribava a Barcelona la notícia de l'entrada de l'exèrcit austríac a Nàpols i l'esclafament de la revolució⁴³⁵. El dia 3 ja començaren a haver-hi aldarulls a la

⁴²⁹ Diario político y mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.15 de 28 d'abril de 1820, pàg.57.

⁴³⁰ Práxedes ZANCADA: “El sentido social de la revolución de 1820”, dins Revista Contemporánea, núm.127 (1903), pàg.135-173, pàg.137 per la cita. Vegeu ARTOLA: La España..., pàg.705-708.

⁴³¹ El diputat català Quintana demanà a les Corts que averiguessin qui havia estat l'autor de la “coletilla” al discurs regi (DSC, 1821, t.I, pàg. 119, sessió 9, de 6 de març). Reproduïda per MIRAFLORES: Apuntes..., doc.XXXIV, el borrador inicial, més dur encara, ha estat reproduït per ARTOLA: La España..., pàg.833-834.

⁴³² Els altres membres del govern Bardají foren: Mateo Valdemoro Governació (substituït per Ramón Feliu més tard), Tomás Moreno Guerra, Antonio Barata Hisenda (substituït l'octubre per Angel Vallejo), Vicente Cano Gràcia i Justícia, Francisco Escudero Marina, i Ramon Feliu Ultramar (substituït per Ramón López Pelegrín). Vegeu MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.88-91, i Documentos..., I, pàg.225-231).

⁴³³ Carta de Manuel Lasala a Josep Tudó del Masos de Mora, amb data de 10 de març de 1821 (CA-50, fol.170).

⁴³⁴ Carta de Manuel Lasala a Agustín Sevil de Saragossa amb data de 10 de març de 1821 (CA-50, fol.88).

⁴³⁵ A Barcelona es publica ben aviat la RELACION de los últimos acontecimientos que han destruido la independencia y la libertad del Reyno de las Dos-Sicilias, por un observador de ellos; Barcelona, viuda Roca, 1821, perquè “es fecunda en grandes lecciones que deben tener muy presentes los pueblos que han restaurado su libertad y quieran conservarla” (pàg.3). El seu autor assenyalaria com a causes de la caiguda del règim liberal a Nàpols: “la ignorancia de la mayor parte de los hombres que no conocen sus verdaderos intereses”, el “falso sistema de indiferencia política, que por error se

ciutat, com relata Mateu Crespi: “*Esta tarde se presentaron una infinidad de paisanos a Casa del Sr. Gefe Politico y hotra partida de Militares en el Capitán General, los unos y los hotros pedieron que se abían de derribar las torras o fortines de la Ciudadela que dan a la Ciudad*”⁴³⁶. Els liberals més decidits es mobilitzaren ràpidament davant el perill que representava per a la revolució espanyola la derrota dels constitucionals a Nàpols, i la nit del dia 4:

“Se tubo una Junta a las Casas Consistoriales presidida de todas las autoridades pero fue interrumpida por una partida de paisanos milicianos y militares llebando a la cabeza D. José Costa Coronel de la MNV y Regidor en que éste entró a la Junta presentó una lista de los segetos que la misma noche se [h]abían de prender y del contrario no salía garante de la tranquilidad pública. La Autoridades opserbando la firmeza de D. José Costa y la plaza de la Ciudad llena de gente la mayor parte armada determinaron a sedir a la demanda y a las 12 de la noche salieron partidas de milicianos con un Ayudante de Plaza a las casas de los Señores siguientes, cadando a la casa un piquete asta nueva orden.

El teniente General Sr. Baron de Erolas

El Teniente General D. Pedro Sarfiels

El Mariscal de Campo D. Blas de Fornas

El Brigadier Camvier de nación inglés en el serbicio de España

D. Joaquin de March y de Basols Hesendado

El Iltre. Sr. José Lloser Cononigo y Arcediano de Santa María del Mar

El Iltre. Sr. D. Pedro José Avellà Cononigo y Vicario General

El Ylmo. Sr. D. Pablo de Sitchar Obispo de esta en Barcelona

El Mariscal de Campo Sr. Barón de la Barra

El Padre Guardián de San Francisco de Asís de esta llamado P.Fr. José Planas.

*A casa del Sr. Obispo no le quedó piquete por orden del Capitán General.”*⁴³⁷

Els sectors radicals es proposaren de netejar la societat de reialistes, amb els quals consideraven que les autoritats mantenien una postura excessivament permissiva. Per aquest motiu el dia 5 s'expulsà de la ciutat “*10 sujetos notados por anticonstitucionales*”⁴³⁸, vuit cap a Mallorca, el bisbe cap a l'Aragó, i el Baró de Barras cap a Flandes. Lasala afegia que “*los asuntos de Nápoles han exaltado terriblemente los*

llama moderación y que es verdadera apatía” i “*la perfidia de los que en Nápoles han rodeado al trono*” (pàg.34-36). Al *Diario de Barcelona*, núm.32 i 33, d'1 i 2 de febrer de 1822, pàg.284-285 i 296-298, es publicà un article amb el títol de “*Reflexiones de un inglés que se hallaba en Nápoles en marzo de 1821 sobre el escrito titulado <La contrarrevolución de Nápoles>, compuesto por un español en aquella capital*”, en el qual es defensava al general Guillermo Pepé, acusat de vendre la revolució napolitana.

⁴³⁶ CRESPI: *Diario....*, fol.16-17 (1821). Vegeu també REIG y VILARDELL: *Barcelona....*, IV, pàg.30-35, assenyalava que el motiu dels incidents fou que “*los amigos del régimen absoluto ergüían su cabeza y miraban a los liberales con una sonrisa insultona como profetizándoles la llegada de las huestes extranjeras que abrirían de nuevo los calabozos de la inquisición.*” El tema ha estat tractat també per RISQUES: *El govern....*, pàg.220-226 que utilitza com a font documental principal el testimoni d'un dels deportats Josep Llozer: *Papeles relativos a la persecución que sufrió D. José Llozer*. Vegeu també la *SUCINTA relación....*, pàg.55-61, i MIRAFLORES: *Apuntes....*, pàg.93.

⁴³⁷ CRESPI: *Diario....*, fol.16-17 (1821).

⁴³⁸ Carta de Manuel Lasala a Lorenzo Garcías de Madrid, amb data de 4 d'abril de 1821 (CA-50, fol.213). L'opinió moderada acusà a Villacampa de deixar fer per conservar el lloc, tal i com mostra una

ánimos y Dios quiera al menos que se calmen con confinaciones”. Alguns dels expulsats, com els generals Sarsfield i Eroles, foren acollits a Mallorca per gent de la casa Cortadellas i per ordres directes de Manuel Lasala i Antoni Satorras, que els pagaven les despeses⁴³⁹.

Mina, en aquells moments Capità general de Galícia, presentà a les Corts una exposició felicitant el comportament del poble de Barcelona davant els fets de Nàpols:

*“Que produjeron la efervescencia del pueblo de Barcelona; efervescencia que si no tuvo los terribles resultados que eran de temer, a lo menos han producido la separación de miembros a quienes la opinión pública, que rara o ninguna vez se engaña, designa por corrompidos o perjudiciales. De ellos está infestada la Nación. Acaso el sistema de conmiseración y lenidad, tan propio del carácter español, que se ha observado hasta aquí, no ha servido sino de dar pábulo a sus maquinaciones y privar a los heroicos españoles de la dulce paz que ya a estas horas deberían estar disfrutando.”*⁴⁴⁰

Mentre pels reialistes, com fra Serrahima, els fets demostraven la maldat intrínseca del liberalisme:

*“Com lo error no se pot mantenir sinó per medi de proscripcions, los Constitucionals se valgueren de est medi pera sostenir la Constitució, imitan[t] en assó, com en tot lo demés, als Revolucionaris francesos del añ 1790. En lo dia 5 de Abril de 1821 se comensà aquesta maniobra fent una llista de proscrius en la qual llista entravan tots los Bisbes de Cataluña, varias personas de distinció, y en particular lo Vicari general Capitular Dn. Pere Josep Avellà ardiaca del Vallés, los Srs. Tinentes Generals lo Baró de Eroles, Sarsfield, y Dn. Blas de Furnás Mariscal de Campo, y lo P. Guardià de Sant Francesch. Lo Bisbe de Barcelona en fou advertit, exí ab lo cotxre a passeig y no tornà. A la nit las autoritats, y la Diputació Provincial se juntaren en Casa de la Ciutat pera deliberar sobre lo particular, pero luego que foren juntats lo batalló de Milicianos comandat per lo infame Coronel Costa se reuní allí, pujaren los granaders en lo Saló del Ajuntamen[t] per a obligar-los a accedir a la proscripció; però a pesar d'assó no se decretà la deportació sinó per alguns, a més dels sobredits, y passats dos dias los embarcaren, y los deportaren a las Islas Balears. Se donà part a Madrid de esta providencia, la qual fou reprobada per lo govern, y despues tots tornaren.”*⁴⁴¹

Ja hem vist al capítol I com, malgrat el desinterès del govern, les revolucions de Nàpols i del Piemont eren seguides amb interès per la majoria de liberals espanyols, sobretot pels sectors més radicals. Per aquest motiu l'esclafament i posterior repressió dels liberals napolitans causà una profunda indignació i preocupació a les ciutats més liberals com Barcelona, ja que s'entenia com un atac a la Constitució espanyola. El rei es

carta particular de Barcelona amb data de 19 d'abril reproduïda a The Times, de 4 de maig de 1821, pàg.3.

⁴³⁹ Vegeu la carta de Manuel Lasala a Fèlix Bastons de Palma de Mallorca, agraint en nom seu i de Sarsfield les atencions que havia tingut vers aquest, i amb qui Lasala mantenia una correspondència abundant i de molts anys. Afegia Lasala que també s'havia de protegir al baró d'Eroles (Barcelona, 23 de maig de 1821, CA-50, fol.320). També la carta de Antoni Satorras a Fèlix Bastons amb data de 25 de novembre de 1821 (CA-50, fol.585).

⁴⁴⁰ Exposició amb data de 18 d'abril de 1821 (DSC, 1821, t.II, pàg.1.356, sessió 62, de 30 d'abril).

veié obligat, davant la pressió popular, a publicar una Reial Ordre (25 d'abril de 1821) per intentar establir les diferències entre la revolució napolitana i la espanyola:

“Las noticias que se han recibido sobre los sucesos de Nápoles, aunque tan indiferentes para una nación que con su amado Rey al frente camina impávida y magestuosa por la senda de gloria, honor y prosperidad [...], pudieran alentar a los pérfidos enemigos de este sistema bienechor a aumentar sus criminales tentativas, seduciendo a los incautos y sencillos para turbar en algunos puntos el orden público. También pudieran servir de pretexto estos sucesos a ciertos genios inquietos, inconsiderados e imprudentes, que figurando peligros que no existen, o dándoles mayor valor que en sí tienen, escitan agitaciones populares, que siempre ofenden la magestad de las leyes, comprometen la autoridad pública, y ponen a los depositarios del poder en los más duros y terribles conflictos.”⁴⁴²

El rei, per evitar enrenous com el que ja s'havia produït a començaments d'abril a Barcelona, ordenà a:

“Todos los Gefes políticos, que en unión con los Capitanes generales y demás autoridades de las provincias, tomen todas las medidas que les sugiera su zelo, exijan las circunstancias, y estén en sus atribuciones así para perseguir incansablemente a los enemigos ocultos del sistema, descubrir sus inicuas tramas, entregarlos al brazo del poder judicial, y escitar el zelo de este para un pronto y ejemplar castigo, como también para contener toda agitación o movimiento popular, cualquiera que sea el pretexto con que se intente.”

Malgrat les prevencions, els incidents per l'esclafament de la revolució de Nàpols no foren exclusius de Barcelona, i s'estengueren el mateix mes d'abril a Sevilla, Màlaga i Granada (14), Oviedo (dia 16), Algesires (dia 25), Cartagena (dia 27) i Cadis (29 i 30). Tot plegat provocà un important debat a les Corts, on es perfilaren perfectament les tendències moderades i exaltades del liberalisme, a partir de l'informe del Secretari de Governació que criticà els fets: *“es muy sensible que gentes demasiado acaloradas, o demasiado celosos de la libertad, sean tal vez las que cometen tales atentados y que infrinjan la Constitución; excesos que en las personas indiferentes, que no son pocos, no pueden producir muy buenos efectos, y si tal vez les harán aborrecer el sistema”*. Aquest encapçalà junt al Consell d'Estat les propostes moderades amb el suport dels diputats Zapata i Martínez de la Rosa: *“las consecuencias de esta fatal conducta no se limitan a causar la desgracia de un sinnúmero de familias, a enconar los ánimos y entibiar el afecto a la Constitución”⁴⁴³*. Per la seva banda defensaren l'actuació popular els diputats Calatrava i Moreno Guerra:

⁴⁴¹ “Breve relació...”, fol.240. BAYO: *Historia...*, II, pàg. 238, assenyala que aquests fets sembraren *“la semilla de una próxima insurrección, en la que reducidos al despecho tomaron parte aquellos militares, agraviados si, pero a quienes el agravio no autorizaba para la traición.”*

⁴⁴² Textos extrets de la circular de la sots-delegació d'Hisenda de Tarragona amb data de 7 de maig de 1821 (AHMR, lligall 9.6.5.10).

⁴⁴³ *DSC*, 1821, t.II, pàg.1.554-1.558, sessió 73 de 11 de maig.

“En los demás pueblos de la Monarquía ha sucedido lo mismo, por los malos jefes políticos, intendentes y jueces, no solo no adictos a la Constitución, sino enemigos implacables de ella. Y ¿se querrá que los patriotas se estén pasivos viendo las maniobras de los facciosos y la apatía o criminalidad de las autoridades, para que llegue otro año de 14? ¿Y se llamarán facciosos los amantes de la Constitución? Este era el lenguaje de Napoleón contra los españoles que defendían su independencia: facciosos y anarquistas los llamaba. Pero yo me asombro de oír repetir estas calumnias en este Congreso, y aseguro que a pesar de ellas, los facciosos y anarquistas que defendieron por seis años la independencia, defenderán también ahora la libertad.”⁴⁴⁴

La discussió sobre aquests fets s'imbricà en la discussió de la Memòria de la Secretaria d'Estat presentada el 29 de març, que derivà vers un debat sobre la situació de la revolució espanyola⁴⁴⁵. El diputat Muñoz Arroyo va fer esment que la seguretat de la pàtria havia de tenir en compte tant els enemics interiors com els exteriors, i entenia que la revolució espanyola, després de l'ocupació austríaca de Nàpols estava amenaçada:

“Yo veo señores, de un lado las virtudes, las luces, los nuevos descubrimientos, las riquezas, el comercio, las artes; de otro la ignorancia, la superchería, el fanatismo, las ideas degradantes y absurdas que abordó la aristocracia de los siglos bárbaros. [...] El espíritu humano no retrograda; las luces caminan siempre en progresión directa y ascendente. [...] Aunque quisiéramos prescindir del interés que debe inspirarnos una nación [Nápoles] con quien tantos vínculos antiguos y modernos nos estrechan, ¿Cómo prescindir de que ha hecho propia nuestra causa, adoptando nuestras instituciones, y que los mismos que ahora las combaten allí, las combatirán mañana aquí, si las circunstancias les son favorables?”

Es sumaren a la crítica al govern per la seva passivitat davant les maniobres de les potències absolutistes, especialment Àustria per esclafar la revolució a Nàpols, el diputat català Desprat, i altres diputats, entre ells Romero Alpuente -“*la guerra se hace en Nápoles a la España, y los esfuerzos de la España deben ser consigüientes hacerse en Nápoles, sin esperar a hacerlos en nuestros campos*”-; i Moreno Guerra: “*en el momento que Nápoles admitió la Constitución española, fue una nación identificada con España, se unió a la causa de la libertad y debimos sostenerle, debimos presentarnos en Tropau i Laibach, y tomar medidas oportunas*”⁴⁴⁶.

Pel mes de març qualsevol debat a les Corts acabava traient el tema de les relacions internacionals i els fets de Nàpols. Per exemple al discutir-se de la Milícia. Martínez de la Rosa, defensor de la tasca del govern moderat, assenyalà que: “*nuestras relaciones con todas las potencias continúan en el mismo pie de amistad y armonía en que se hallaban durante el curso y al fin de la pasada legislatura*” gràcies a la

⁴⁴⁴ DSC, 1821, t.II, pàg.1.558, sessió 73 de 11 de maig.

⁴⁴⁵ DSC, 1821, t.II, pàg. 845-860, sessió 36, de 2 d'abril.

⁴⁴⁶ A començaments de març, Moreno Guerra ja havia manifestat a les Corts que la Constitució espanyola de 1812 salvà els monarques europees de desaparèixer sota el domini de Napoleó, “*para que ahora los legítimos se armen y se rebelen contra la misma Constitución de España que les rescató sus Tronos*”.

moderació i la fermesa de l'executiu⁴⁴⁷. Un executiu que, segons Martínez de la Rosa, s'hauria mantingut neutral davant la revolta a les Dues Sicílies, fins que les potències absolutistes iniciaren moviments per aturar-les, cosa que motivà la queixa contra la intervenció estrangera a Nàpols, i que l'única resposta que obtingueren fou que Espanya no seria atacada. Pel govern, no calia témer per Espanya perquè la Constitució estava arrelada i, si hi havia una invasió, passaria el mateix que durant la guerra del francès “y la Europa no ha debido olvidar, después de tantos escarmientos y desengaños que el entusiasmo de la libertad y la fuerza moral de los pueblos deben entrar muy principalmente en el cálculo del poder respectivo.” Finalment el ministeri confiava que la llunyania d'Àustria, Rússia i Prússia aturés els desigs d'intervenció d'aquests països, i pel que fa a França que “en el estado actual de Europa, y en la situación peculiar de la Francia, no hay que temer la hostilidad de un Gabinete si llega a separar su propia causa de la causa de la nación”.

La desfeta de les revolucions de Nàpols i el Piemont comportà un nou problema a la revolució espanyola, doncs un bon nombre d'exiliats arribaren a Espanya i sobretot a Catalunya per fugir de la repressió. A Barcelona per exemple el 24 d'abril arribaven els primers napolitans encapçalats pel general Guillem Pepé⁴⁴⁸. El manteniment d'aquests exiliats fou un maldecap constant des de la primavera de 1821 per a les autoritats locals, ja que els ajuntaments se n'hagueren de fer càrrec en primera instància. Tenim l'exemple de Tarragona, on a finals d'abril arribaven 260 piemontesos encapçalats pel general Guillem de Vandencourt, dels quals 149 restaren a la ciutat. Tot i les bones intencions de la Diputació i del Cap polític d'acollir-los, qui hagué de fer front al seu manteniment (deu rals pels oficials i quatre pels soldats) va ser l'ajuntament, per després intentar cobrar d'Hisenda⁴⁴⁹. Això provocà que s'escampessin “*algunos rumores de descontento en el pueblo por la venida de los piemonteses*”, motiu pel qual l'ajuntament decidí que “se

⁴⁴⁷ DSC, 1821, t.I, pàg. 613-617, sessió 25, de 22 de març.

⁴⁴⁸ CRESPI: Diario..., dies 24 i 30 d'abril, fins un total de 142 refugiats italians. Vegeu també Agostino BISTARELLI: “Vivere il moto spagnolo. Gli esiliati italiani in Catalogna durante il Trienio Liberal”, dins Trienio, núm.32 (1998), pàg.5-14, ZAVALA: Masones..., pàg.95-105, i REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.38-40. Serveixi com exemple la del tinent de naviu Àngel Jacarino i el general Rosaroll que arribaren a Barcelona amb el seu vaixell armat amb 12 peces de bronze, i que posaren al servei d'Espanya el buc i la tripulació (DSC, 1821, t.III, pàg. 1.792, sessió 86, de 24 de maig). El Diario de Barcelona, núm.1, de 3 de gener de 1822, encara informava de l'arribada de 60 italians emigrats a Barcelona.

⁴⁴⁹ Acuerdos, 1821-I, vol.24, sessions de 21, 24, 25 i 26 d'abril i 1 de maig (AHMT). Els piemontesos instal·lats a Tarragona eren: un general, un coronel, dos comandants, dotze capitans, set

*fixe un manifesto exhortando al pueblo la unión con estos desgraciados emigrados, porque así lo exige la humanidad*⁴⁵⁰. No sembla que la proposta tingués massa èxit ja que el general Vandencourt es queixà a l'ajuntament que "*algunos Piamonteses estaban muriéndose de necesidad y tratados peor que presidiarios*"⁴⁵¹. Per la seva banda l'ajuntament, davant la manca de recursos per al seu manteniment, i preveient que això podria provocar aldarulls decidí: "*mandarlos a Barcelona para evitar funestas consecuencias que podrían resultar, si se precisaba a que el pueblo abriese otra subscripción, mayormente cuando ya tiene abierta una para socorro de los infelices de esta.*"⁴⁵² Els piemontesos, en canvi, comptaren amb la solidaritat de la MNV i la tropa que aportà una part dels seus ingressos per al seu manteniment⁴⁵³. Un d'aquests refugiats, Giuseppe Pecchio, deixà escrit: "*L'Espagne s'est conduite avec les Italiens comme celui qui laisse assassiner son ami, sans courir à son secours, et que lui donne ensuite la plus généreuse hospitalité et tous les plus tendres soins pour guérir sa blessure.*"⁴⁵⁴

Als problemes socials i econòmics originats per la presència dels exiliats napolitans s'hi afegí el polític, ja que la majoria eren d'idees exaltades⁴⁵⁵. Per això no és gens estranya la queixa del Cap polític de Catalunya els mesos d'abril i maig de 1822: respecte del "*crecido número de emigrados italianos que se van presentando en reclamación de socorros*". Però el Consell d'Estat va esquivar l'assumpte i contestà que ara el que calia era ajudar els espanyols que eren obligats a fugir d'Amèrica, i que en tot cas, amb referència als italians, el que calia era vigilar el seu comportament polític i redistribuir-los entre diverses viles i ciutats catalanes⁴⁵⁶.

El mes de maig esclatava a Barcelona l'afer Bèssieres, un francès que un cop a Catalunya durant la guerra del francès es passà al bàndol dels patriotes, acusat d'encapçalar una mena de junta republicana que preparava una conspiració pel mes de juliol en favor de la República a Espanya i que comptava amb els projectes revolucionaris

tinents, catorze sots-tinent, trenta-nou sots-oficials, i setanta-tres soldats (les dades a Acuerdos, 1821-I, vol.24, sessió de 15 de maig, doc.287, AHMT).

⁴⁵⁰ Acuerdos, 1821-I, vol.24, sessió de 25 d'abril, fol.85 (AHMT).

⁴⁵¹ Acuerdos, 1821-I, vol.24, sessió de 5 de maig, fol.103 (AHMT).

⁴⁵² Acuerdos, 1821-I, vol.24, sessions d'11 i 15 de maig, fol.108v. i doc.287 (AHMT).

⁴⁵³ Acuerdos, 1821-I, vol.24, sessió de 23 de maig (AHMT).

⁴⁵⁴ ROSSI: "La Spagna...", pàg.407.

⁴⁵⁵ Vegeu-ne els informes del cònsol francès a Barcelona, corresponents al mes de juny de 1821 (ADPO, lligall IMP-318).

⁴⁵⁶ Actes de 6 d'abril i 18 de maig de 1822 (AHN, Estado, llibre 26).

de l'interior de França⁴⁵⁷. Juan Francisco Fuentes planteja d'inserir aquesta "conspiració" republicana en l'ambient d'agitació popular que es vivia, impulsat per la burgesia catalana que aconseguí de mobilitzar els seus obrers a favor del proteccionisme i contra el contraban⁴⁵⁸. Bèssieres seria un dels caps d'aquests aldarulls, a més de dirigir el grup d'exiliats liberals francesos a Barcelona. La nit del 22 de maig, per ordre de Villacampa, Bèssieres fou detingut junt al mexicà Luis Gonzaga Oronoz, anterior president de la Societat patriòtica de Barcelona, i al militar Francesc Brotons, ajudant de la Ciutadella⁴⁵⁹. Segons les declaracions que s'atribueixen a Bèssieres, havien preparat un pla junt al coronel Costa i a Milans per reunir 3.000 homes, ocupar la Ciutadella, fer-se amb el control de la ciutat i, posteriorment, apropar-se a la frontera i pressionar a França perquè adoptés la Constitució espanyola. El mes de juny encara continuava el clima enrarrit a Barcelona. Així una nota policial francesa plantejava que "*la province de Catalogne travaille secrètement à sa déclarer indépendante, et à former une république a laquelle ils espèrent joindre le Roussillon*"⁴⁶⁰.

El tribunal que jutjà la causa condemnà a mort a Bèssieres, alliberà a Oronoz, i deixà sota vigilància a Brotons. El dia 12 de juliol posaren en capella per afusellar-lo a Bèssieres, però el dia 13, coincidint amb l'arribada de la notícia de l'indult dels facciosos de Salvatierra i amb la pressió popular, el seu defensor, el capità Andrés Serrano, demanà l'aplaçament de la sentència, i la tarda del dia 14, després de passar-se 49 hores en capella, fou tret i tornat a la presó, i posteriorment indultat de la pena de mort i condemnat a cadena perpètua al castell de Figueres, i finalment expulsat d'Espanya⁴⁶¹. Bèssieres diu que Villacampa hagué de reconsiderar la pena de mort perquè es mobilitzà

⁴⁵⁷ ACD, lligall 77, expedient 14. Vegeu Juan Francisco FUENTES: "La Conjuración Republicana de Barcelona (1821)", dins *Ejército...*, pàg.180-185. Vegeu-ne unes notes novel·lades però força interessants a Pio BAROJA: *Con la pluma y con el sable*, Madrid, 1915, pàg.361-365, i *Siluetas románticas*, Madrid, 1934, pàg.89. La historiografia conservadora sempre ha intentat veure un pla organitzat a nivell Europeu per proclamar la república, de la qual en formarien part les societats secretes i les conspiracions de Barcelona i Saragossa (Cugnet de Monterlot, Villamor, i Riego) de la primavera de 1821, vegeu com exemple LA FUENTE: *Historia...*, pàg.342-344: "*Una conspiración masónica republicana tendía sus redes por toda Europa*".

⁴⁵⁸ FUENTES: "La Conjuración...", pàg.180-185.

⁴⁵⁹ Informes del cònsol francès a Barcelona del mes de juliol de 1821 (ADPO, lligall IMP-318). Vegeu, també, BAYO: *Historia...*, II, pàg.251, MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.101-102, i REIG y VILARDELL: *Barcelona...*, IV, pàg.52-63, que reproduïx una mena de nota esculpatòria de Bèssieres escrita el 17 de juliol de 1821 a la Ciutadella.

⁴⁶⁰ Reproduït per FUENTES: "La Conjuración...", pàg.182.

⁴⁶¹ CRESPI: *Diario...*, dia 12 de juliol de 1821. FUENTES: "La Conjuración...", pàg.183, planteja que els fabricants catalans es mobilitzaren per aconseguir el perdó de la pena de mort, en atenció als suposats treballs que Bèssieres hagués fet per aquesta junta "*reconduciendo el descontento de las masas en el sentido deseado por los fabricantes*".

la societat patriòtica i les societats secretes que eren, segons el corresponsal francès, “*qui paraissent abonder dans cette province [Catalunya]*”⁴⁶². Un cop a França es posà a les ordres del govern francès i dels contrarevolucionaris a la primavera de 1822, cosa que porta a afirmar a Fuentes que, igual que en el cas de Saragossa, més que una conspiració republicana, cal parlar d’un pla dels contrarevolucionaris per involucrar i desprestigiar els militars exaltats i enfrontar al govern francès⁴⁶³.

Per la seva banda, Oronoz reivindicà la seva innocència amb la publicació d’un manifest als “*Ciudadanos Españoles*”⁴⁶⁴ acusant als enemics de la Constitució de ser els causants del seu procés per ser molt constitucional:

“Es público y notorio en esta Capital que desde mi arribo a ella he trabajado incesantemente con mis cortas luces, pero agigantando patriotismo en beneficio público y particular, con esmero, decisión, y sin más interés que el bien de la Patria y de mis semejantes. [...] Convencidos de estos sentimientos de filantropía y franqueza 17 o 20 ciudadanos patriotas, de ilustración, carrera y honradez quisieron como liberales, garantidos en la actividad y en mi zelo, ponerme con interinidad, y últimamente en propiedad, a la cabeza de una Sociedad Patriótica Barcinonense, titulada de Buenos Amigos, que en dos de mayo del año anterior tuvo su cimiento; [...]. La venganza de mis rivales por una parte, la envidia de mis émulos por otra, el furor del servilismo en contrapeso, a sombra refinada y copciosa política ¿quien duda ser la que por medio de tretas y mañas suaves ha tratado no solo de comprometerme a mi que me considera un enemigo capital, sino a todos los patriotas decididos, a la Nación y a las instituciones modernas que tan de cerca chocan con sus intereses privados? ¿quien, que estos mismos inventan esas patrañas, esas quiméricas oscilaciones políticas, que solo tienen origen en lo trazado en sus cerebros?”

La fugida de Bèssieres i la seva posterior aparició al capdavant d’una partida reialista a la primavera de 1822, va ser aprofitada pels liberals moderats per tirar en cara als exaltats els esforços que havien esmerçat per evitar l’aplicació de la sentència de mort a Bèssieres: “*cuando se les paga el favor de salvarle su existencia con venir a la cabeza de una colu[m]na a derrocar el sistema constitucional*”. Per aquests sectors el que en realitat havia passat era que “*manos ocultas, serviles y extranjeras tratan de escitar mucho tiempo hace para sembrar la desunión, la desconfianza, el odio y la anarquía*

⁴⁶² AMAE, “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.308-309. També MIRAFLORÉS: *Apuntes...*, pàg.101-108

⁴⁶³ FUENTES: “La Conjuración...”, pàg.183-184.

⁴⁶⁴ MANIFIESTO que Fr. Luis Gonzaga Oronoz hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir las autoridades legítimamente constituidas, levantar nuevas fuerzas militares, remover los empleados en el ramo de hacienda, jueces de las Audiencias, y cometer otros excesos, substituyendo al Gobierno monárquico moderado hereditario, el demócrata o republicano, de que se acusó a dicho Oronoz, a D. Jorge Besieres, y al Ayudante supernumerario de la Ciudadela de esta Plaza D. Francisco Brotons; cuyas causas tuvieron origen de la prisión del primero en la noche del 20 de mayo último. En refutación a la conclusión, o manifiesto, fiscal por el Coronel don Manuel Fernández, Barcelona, Imp. Joaquín Jordi, 1821 [BC, fulllets Bonsoms, núm.7.382], pàg.15-16 per la cita.

entre nosotros”, per tal de justificar l’entrada d’un exèrcit estranger. Per evitar-ho reclamava “*unión ciudadanos*”⁴⁶⁵.

Un altre incident, aparentment formal, al voltant de la MNV de Barcelona provocà força enrenou a la ciutat comtal⁴⁶⁶. Els seus orígens cal situar-los en els propis inicis de la formació de la MNV, quan Castellar va cridar al coronel retirat Josep Costa (13 de març de 1820) perquè organitzés el cos seguint el reglament de 1814, però aquest li proposà de fer-la voluntària, oberta a la joventut i no limitada a entre 30 i 50 anys. La cosa no va acabar de funcionar, com el mateix Costa explica: “*sin embargo como el alistamiento siguiere muy lento a motivo que los espíritus malignos se burlaban de los alistados y los amenazaban*”. No començà a apuntar-se gent massivament fins que s’anuncià que els que s’hi allistessin no podrien ser quintats; això va fer possible que s’omplís el primer, segon i quasi el tercer batalló. Després es creà un nou batalló, el de caps de família, contractant-se les classes i els individus per quatre anys. Costa segueix el relat dient que la MNV havia fet les guàrdies, havia sortit en persecució dels facciosos, i que això havia alleugerit la tasca de la tropa, però que la Milícia Reglamentària no feia res:

“Este servicio [les guàrdies] ofrecido y señalado se ha dado y se está dando de un año a esta parte, servicio activo más allá de sus fuerzas y tal cual que Tropa del Ejército Permanente, sin estipendio alguno, mientras la Milicia forzosa no se ha formado, y todo el servicio ha cargado sobre los Voluntarios, mientras han acudido vigorosamente a sostener la libertad del Pueblo y mientras ninguna Gracia han pedido y saben salir de la Plaza cuando el bien de la Patria lo exige. Cuerpos que aparte de sus importantísimos servicios y sostén del sistema, que han servido de un freno vigoroso, son de la mayor recomendación por lo bien organizados que se encuentran, e instruidos, y que el Congreso ha conocido que es la verdadera fuerza constitucional en punto a Milicia Local pues que la forzada o bien seria poner las armas en manos de muchos hombres dudosos o serviles, o en sujetos muchos de ellos inútiles para el caso de guerra.”

Una representació d’uns quants milicians voluntaris manifestant que obeïrien a les autoritats provincials abans que al coronel Costa, motivà que aquest els obrís un procés, que fou aturat per la Diputació i que acabà a mans de les Corts⁴⁶⁷.

Si aquesta era la situació que feia de brou de cultiu pel descontentament de la MNV, la guspira que va encendre el conflicte fou que un capità de la primera companyia de fustellers, Francisco Andrés Madriguera Cot, es volgués retirar, i que comptés amb el suport

⁴⁶⁵ “Artículo comunicado”, signat per L.M. al Diario de Barcelona, núm.160, de 8 de juny de 1822, pàg.1.529. Vegeu també el Diario de Barcelona, núm.165, de 13 de juny de 1822, pàg.1.577-1.578, una carta del fiscal de la causa reclamant la seva rehabilitació davant les acusacions que havia patit dels sectors més radicals.

⁴⁶⁶ Exposició del coronel Costa a les Corts, maig de 1821 (ACD, PRFVII, t.56, fol.48-71). Vegeu també el “Suplemento del Diario Constitucional de Barcelona del miércoles 18 de abril de 1821”, Barcelona, Dorca, 1821.

⁴⁶⁷ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.866, sessió 88, de 26 de maig, i pàg.1.939, sessió 91, de 29 de maig.

de les autoritats locals. A finals d'abril de 1821 l'esmentat capità es donà de baixa, i se li formà una sumària segons el Reglament de la MNV de Barcelona, però el Cap Polític s'apoderà del cas. Paral·lelament es reunien diferents personatges moderats per donar suport a les autoritats i contra el coronel Costa mitjançant un manifest:

“Una porción de Ciudadanos que en varias clases forman parte de los Batallones del primer regimiento de Milicias, han creído que no podían prescindir de manifestar a V.E. como Gefe superior político, y nato de la milicia sino también como Presidente de S.E. la Diputación Provincial, el sentimiento que les ha causado el oír la voz u opinión difundida por la población, de que contaba con dichos batallones para forzar las Autoridades a resoluciones perentorias y tal vez prematuras. Tal es lo que han oído los Esponentes como consecuencia de lo acaecido, en la noche del 3 al 4 de los corrientes [maig]”.

El mes de novembre s'havia fet circular per la ciutat el “*Voto de Barcelona*”, un escrit dirigit als milicians en el qual, segons l'ajuntament de Barcelona:

“Se ataca ocultamente a todas las Autoridades constituidas y bajo la hipócrita máscara de los augustos nombres de Constitución y de Patria se fomenta su desastrosa ruina, se rompen los vínculos, que estrechan los gobernantes con los gobernados, y unos ciudadanos con otros para envolverlos en todos los horrores de la guerra civil y de la anarquía, despotismo el más atroz y sanguinario”⁴⁶⁸.

Un dels principals objectius de l'atac del “*Voto*” era el ministeri Feliu, acusat des dels sectors radicals de:

“Ya no se contentaban como el ministerio anterior con un falso moderantismo, sino que aspiraban ya desvergonzadamente a introducir innovaciones perjudiciales a la libertad, y falsificar la Constitución con la introducción de una segunda Cámara y con el aumento del poder real que, sin embargo, había sido bastante para desorganizar la revolución y conspirar sin cesar contra ella. [...] Únicamente preocupado de la persecución encarnizada de los patriotas, había dado lugar a que el partido apostólico se organizase en facción armada y principiase la rebelión en Cataluña.”⁴⁶⁹

Altres fets coadjuvaren a aquesta divisió: les protestes exaltades a Andalusia, la destitució de Riego com a Capità General d'Aragó (4 de novembre de 1821)⁴⁷⁰ i la famosa batalla de les Plateries a Madrid (18 de novembre), en realitat una processó cívica

⁴⁶⁸ Vegeu el ban “El Ayuntamiento Constitucional de Barcelona a sus Habitantes”; Barcelona, 30 de novembre de 1821. Vegeu sobre aquesta qüestió GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, I, pàg.266-267, que assenyala que entre els redactors del “*Voto*” hi podria haver Oronoz.

⁴⁶⁹ Brigadier Pedro MENDEZ VIGO: *España y América en progresos. La Constitución del año XII*, París, 1834 [Reproduït per MIRAFLORES: *Documentos.....*, II, pàg.344-370, pàg.350 per la cita]. Feliu defensà la seva tasca a la Secretaria de Governació mitjançant un imprès: Ramon FELIU: *Ligeras observaciones sobre el informe de la Comisión de las Cortes acerca de la Memoria de la Secretaria de la Gobernación de la Península*, Madrid, Imprenta del universal, 1822, amb la intenció de respondre “*lo mismo en la forma en que soy atacado*”.

⁴⁷⁰ *The Times*, de 26 de setembre de 1821, pàg.3, publica una carta des de París datada el dia 19, en el qual s'explica la repercussió que ha tingut a França la suposada conspiració republicana de M. Cugnet de Montarlet: “*han produït algunes nits d'insomni i sopars indigestos a les Tulleries*”, i de com el govern francès va aprofitar-ho per reforçar el cordó sanitari amb més tropa.

impulsada per maçons i comuners⁴⁷¹. Riego fou traslladat a Lleida, però lluny de restar en aquesta ciutat, voltà per diverses ciutats de Catalunya defensant la seva visió de la revolució, que corresponia a les tesis dels exaltats. A finals de novembre es traslladà a Tarragona i Reus; en aquesta darrera ciutat realitzà el 20 de novembre de 1821: “*un sermón haciendo ver que cosa era Constitución, y al concluir toda la gente en voz alta diciendo: Viva D. Rafael del Riego, y así se acabó esta función*”⁴⁷², el 22 de gener de 1822 repetí una crida a favor de la consolidació de la revolució i en defensa de les tesis exaltades, i el mes de març va ser nomenat coronel dels dos batallons de la MNV de Reus⁴⁷³. En el seu periple per Catalunya Riego inaugurà les Tertúlies Patriòtiques de Reus i Tàrrrega (novembre de 1821)⁴⁷⁴. Ocasíó aprofitada per El Indicador Catalán, per fer una defensa de les Tertúlies Patriòtiques:

*“Las tertulias patrióticas bien entendidas no son otro que el despertador y centinela de la libertad, y el más terrible azote de la hipocresía y de la traición. Por esta razón el solo nombre de ellas había hecho hasta el día aterecer de espanto a más de un malvado. Que el pueblo llegue por fin a conocer toda su importancia y ventajas, y cantaremos cada día más gustosos ‘Ya no la arrancas’”*⁴⁷⁵

El dia 10 de gener de 1822 entrava a Barcelona el Mariscal de camp Rafael Riego, i el dia 13 passava revista als cinc batallons a la cavalleria de la MNV a la muralla del Mar, acompanyat de les autoritats polítiques i militars de Barcelona. Després, des del balcó de Palau, es dirigí en forma de proclama a la multitud, comunicant que el rei havia decidit canviar els ministeris, i el mateix dia s'inaugurà la nova Tertúlia Patriòtica de Barcelona⁴⁷⁶. Riego va realitzar un encès discurs davant els cinc batallons de la MNV de Barcelona, reclamant-los unió davant els intents de fomentar la discòrdia i la divisió:

⁴⁷¹ BAYO: Historia..., II, pàg.254-256, MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.106-108, ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.147-149, i OBSERVACIONES..., pàg.77-82. El periòdic anglès The Times, de 20 de setembre de 1821, pàg.2, publicava un article d' El Universal de 31 d'agost sobre els fets de Madrid del dia 20 d'aquest mes, en el qual s'assenyalava “*la celeritat amb que els enemics de la nostra tranquil·litat s'han aprofitat dels incidents més causals per utilitzar-los per aconseguir els seus perversos propòsits. Al més lleuger símptoma d'indignació entre els ciutadans, es barregen amb ells, i s'esforcen per convertir una insatisfacció transitòria en un tumult popular*”.

⁴⁷² ANGUERA: Antoni Pons..., pàg.64-65. Riego s'estigué a Reus des de finals de novembre de 1821 a començaments de gener de 1822. Durant la seva estada a Reus Riego va rebre les felicitacions i el suport de diferents batallons i regiments de la Milícia Nacional Voluntària de Barcelona (vegeu GIL NOVALES: Rafael del Riego..., pàg.152-163).

⁴⁷³ Diana constitucional, política y mercantil de la villa de Reus, núm.1, de 2 d'abril de 1822, pàg.3-4.

⁴⁷⁴ GIL NOVALES: Las Sociedades..., I, pàg.281-288.

⁴⁷⁵ El Indicador Catalán, de 20 de gener de 1822.

“Ens vanagloriem de ser membres de la primera nació del món -l'Espanya lliure-; però també tenim en gran estima ser catalans. La sang pura que corre per les nostres venes, i nodreix els nostres sentiments constitucionals, [...], els nostres famosos avantpassats que tan sovint van lluitar amb alegria per la seva idealitzada llibertat i independència. Sempre fidels i perfectes imitadors d'aquells il·lustres barons, els nostres representants, que, junt amb els d'Aragó i València, [...], van decidir a començaments del segle XV, a la ciutat de Casp, quin dels cinc candidats era el més mereixedor de portar la corona d'Aragó; sabem com mantenir-nos drets, o morir per la seva preservació.

Hem jurat la constitució o la mort; repetim ara, mort o constitució; [...]. El nostre lema immortal és i serà, 'Unió', perquè d'això depèn el nostre èxit.”⁴⁷⁷

L'estada de Riego a Barcelona anà acompanyada de tota classe de celebracions⁴⁷⁸, com destaca la crònica del corresponsal del The Times:

“Mai he vist la opinió pública, a cap lloc, pronunciada més unànimement i decidida que ahir nit i la nit abans, al teatre d'aquesta ciutat. L'objecte immediat era el general Riego, qui va venir des de Reus on s'estava el seu Regiment per visitar Barcelona. Va ser rebut amb les més fortes i universals aclamacions de 'Viva Riego' i 'Avall els ministres'. Entre els actes de l'opera, els cantants van ser cridats a cantar cançons patriòtiques, especialment les que mencionaven Riego, en les que el públic hi participava vivament. Ell va aprofitar l'ocasió, al dirigir-se a la gent en una reunió pública, per desmentir les opinions republicanes que li atribuïen els seus enemics, i els enemics de la constitució, i per recomanar fermesa i moderació en l'actual crisi dels afers públics -una línia de conducta que, entre la gent que reflexiona, ha trobat molta aprovació. El mateix esperit s'ha mostrat al teatre de Madrid, i en altres llocs públics.”⁴⁷⁹

Riego era la imatge de la revolució i algunes autoritats provincials arribaren fins i tot a prohibir el crit de “Viva Riego”, assumpte que arribà a les Corts el mes de març de 1822, quan Riego era el seu president, en les quals el diputat català Adan manifestà que:

“Es bien sabido que los que resisten la expresión de 'viva Riego' son enemigos del sistema constitucional, porque es imposible aborrecer a Riego sin que se aborrezca la Constitución. Pero, Señor, ¿qué tiene de malo el que se diga 'viva Riego'? ¿Choca con las costumbres, choca con la moral, choca con lo prevenido por las leyes? No por cierto ¿Pues por qué esta resistencia? Porque las autoridades no tienen energía bastante para reprimir a los enemigos de Riego y de la Constitución, y las mismas autoridades que han formado ese empeño han provocado esa expresión.”⁴⁸⁰

Finalment la proposició no arribà a discutir-se. Però les noves Corts, amb majoria de diputats exaltats, proclamaren l'himne de Riego com a marxa nacional (abril de 1822), a proposta entre d'altres del diputat català Adan: *“pedimos a las Cortes que el himno que entonaban al entrar en los combates las valientes tropas de la columna móvil del ejército libertador de San Fernando, sea declarado nacional, y su marcha de*

⁴⁷⁶ GIL NOVALES: Las Sociedades..., I, pàg.267-269.

⁴⁷⁷ Vegeu l'ampli informe sobre aquesta estada a The Times, de 30 de gener de 1822, pàg.2, que reproduïx el discurs de Riego a la Milícia Nacional.

⁴⁷⁸ REIG y VILARDELL: Barcelona ..., IV, pàg.10. Riego s'estigué a Barcelona a mitjan mes de gener, vegeu GIL NOVALES: Rafael del Riego..., pàg.163-165, que inclou el discurs de Riego a la Milícia barcelonina.

⁴⁷⁹ The Times, de 25 de gener de 1822, pàg.2.

⁴⁸⁰ DSC, 1822, t.I, pàg.584, sessió 37, de 26 de març.

ordenanza.”⁴⁸¹ La comissió de guerra de les Corts informà favorablement de la proposta per “*el tono animado y marcial de dicho himno, las grandes memorias que recuerda, lección y estímulo a los soldados ciudadanos que hoy forman y formarán en adelante el ejército español; la circunstancia de ser una marcha verdaderamente original española, cualidad que falta a las que hoy usamos.*”⁴⁸²

IV.3.2 Protestes contra el ministeri moderat (tardor-hivern de 1821-1822)

A nivell estatal, l'any 1821, acabava amb l'enfrontament entre el legislatiu controlat pels exaltats i l'executiu controlat pels moderats, després que entre octubre i desembre es produïssin diversos moviments de protesta contra el ministeri moderat i una gran agitació política a les principals ciutats de l'estat⁴⁸³. Les queixes s'havien originat a Cartagena i Madrid, on diversos ciutadans representaren al rei queixant-se que:

*“La nación ve con dolor y no sin escándalo la pésima administración de justicia, el extraordinario celo con que se agitan las causas contra los afectos a las nuevas instituciones, la impunidad de los crímenes de los que se han hecho acreedores a la execración de la patria, la destitución de los magistrados que por su probidad y firme adhesión al sistema constitucional han merecido la confianza pública, la provisión de judicaturas con satélites de la tiranía, la deposición de los gefes militares más adictos al código fundamental de la monarquía y la injusta persecución del intrépido caudillo que restituyó la libertad a su patria.”*⁴⁸⁴

Aquestes queixes s'estengueren arreu de Catalunya (vegeu el mapa IV.1)⁴⁸⁵. El primer punt on aparegueren fou Tarragona, el 15 de novembre, quan diversos ciutadans adreçaren una representació al rei queixant-se que “*el actual Ministerio, y demás*

⁴⁸¹ Decret de les corts de 7 d'abril i Reial Decret de 9 d'abril. Aquest himne s'havia cantat per primer cop el dia 27 de gener de 1820 i havia estat escrit per Evaristo San Miguel (AHM, “Trienio Liberal”, lligall 1, carpeta 1, sots-carpeta 4). La proposta d'Adan, Soane, Somoza, Bartolomé, Canga Argüelles i Salvà al DSC, 1822, t.I, pàg.419, sessió 28, de 19 de març. Vegeu José ESTEBAN: El himno de Riego, Madrid, Mondadori, 1988.

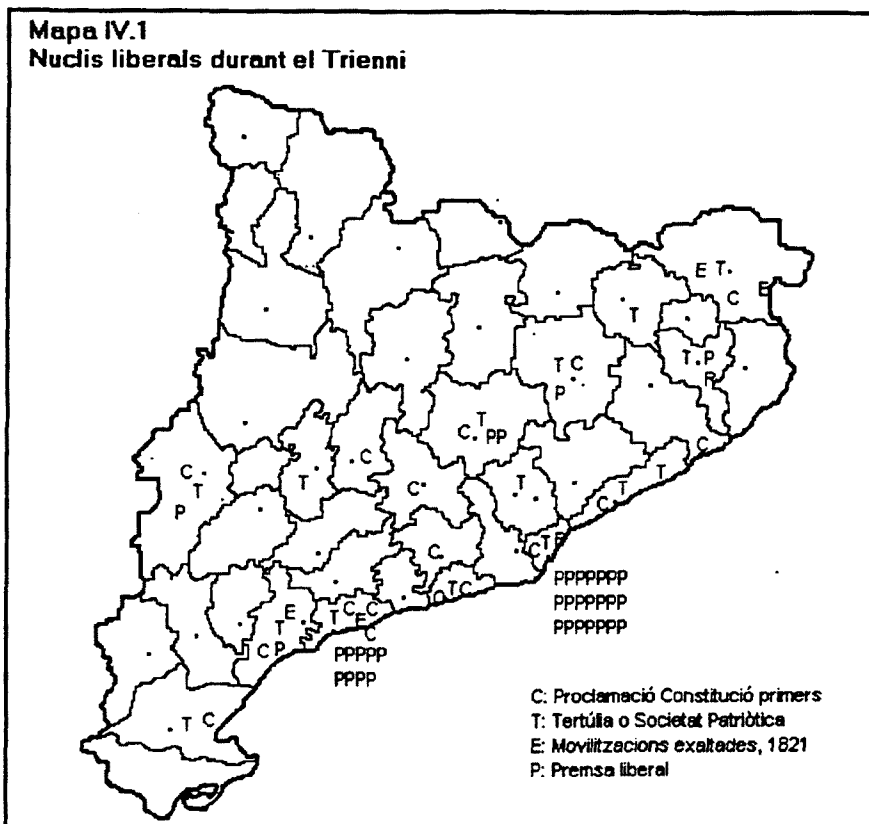
⁴⁸² DSC, 1822, t.I, pàg.693, sessió 46 de 3 d'abril.

⁴⁸³ Les exposicions dels ajuntaments i Milícies catalanes arribaren a les Corts (AHN, Consejos, lligall 6.137, expedient 7). Vegeu BAYO: Historia..., pàg.262-280, també, María Cruz ROMEO: “Teoría política y agitación social en los orígenes del liberalismo <exaltado>: la oposición al gobierno Bardají-Feliu, 1821-1822” dins El Jacobinisme, pàg.431-448, i Entre el orden..., pàg.162-187. Manuel Lasala escrivia a mitjan mes de novembre que “*Cádiz, Sevilla y otros han representado contra todo el Ministerio y no hay quien asegure los resultados que esto puede tener*” (Carta de Manuel Lasala a P. Marín amb data de 17 de novembre de 1821, CA-50, fol.548). Uns aldarulls que han estat vistos per la historiografia conservadora com l'execució d'un pla preparat pels comuns (COMELLAS: El Trienio..., pàg.237-257.

⁴⁸⁴ Representación que ha dirigido a S.M. el pueblo de Cartagena (13 de noviembre) i EXPOSICIÓN que han hecho los Ciudadanos de esta Corte a S.M., pidiendo la deposición de los Ministros y el examen de su conducta en las Cortes extraordinarias (14 de noviembre). Exemplars a l'APR, “PRFVII”, vol.22, fol.248-249. Vegeu pel conjunt de l'estat GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.43-46.

⁴⁸⁵ RISQUES: El govern..., pàg.227-230. Vegeu també COROLEU: Memorias..., pàg.101-102.

funcionarios públicos son en su mayor parte incapaces de asegurar la felicidad de la Nación Española”, i demanant que el canviés: “Dad a vuestros fieles súbditos y a la Europa entera una prueba incontestable de que sois el primero en marchar por la senda constitucional, y remover cuantos obstáculos quieran oponer unos hombres ingratos a la Patria y a vuestros favores. Rodead el trono de distinguidos patriotas”⁴⁸⁶.

En un primer moment, a començaments de desembre de 1821, alguns ajuntaments catalans, com el de Barcelona (5 de desembre de 1821), tot i que posaven de manifest el sentiment que el desenvolupament constitucional estava aturat:

“Ver generalmente obstruida la marcha del sistema en las vastas ramificaciones del gobierno, cenegados los canales de la riqueza pública, sin impulso la marina, la Nación sin crédito, sin aquella constante uniformidad en los negocios del Estado que garantiza el acierto y hace por lo menos descansar en la esperanza de un porvenir más venturoso.”

Donaven suport al rei i al govern:

⁴⁸⁶ “Representación que varios ciudadanos de Tarragona dirigen a su Rey Constitucional”, Tarragona, 15 de novembre de 1821, reproduït al Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.63, de 14 de maig de 1820, pàg.3.

“Los ciudadanos de esta benemérita Capital que cuando toda la Europa gemía aún en la esclavitud y barbarie respiraba ya libertad y sentimientos de grandeza de alma, no permitirán jamás que se ultraje la inviolable persona de V.M. ni que abuse del poder ninguno de los ciudadanos en quienes descansa V.M. el gobierno de esta magnánima Nación.”

Finalitzava dient que era necessari:

“Calmar la agitación de los pueblos, sosteniendo a los Ciudadanos beneméritos y removiéndolo a los que intentaren distraerlos de la senda Constitucional, dando impulso a los ramos de administración y gobierno, haciendo que sobre con energía en el cumplimiento de las leyes y se administre justicia a los que alzaron su frente para estorbar la plantificación y marcha del sistema; y reprimiendo con vigor todos los excesos de cualquier clase que sean. Constitución, ni más ni menos. Esta es la divisa de Barcelona.”

Aquesta idea de “*Constitució, ni més ni menys*”, és la que fan seva els manifestos de l'ajuntament i autoritats de Terrassa (21 de desembre de 1821)⁴⁸⁷ i de la Diputació de Catalunya (10 de desembre de 1821), que descrivia la situació del país en termes quasi apocalíptics: “*sin orden público, sin respeto y obediencia a las autoridades constituidas, y sin acatarse todos ante la ley, no puede haber patria ni gobierno sólido capaz de hacerla dichosa*”, i afegia que:

*“La Constitución de la monarquía, única tabla que nos ha salvado del naufragio del despotismo, señala con toda claridad el camino que deben seguir los amantes de la ley y de la libertad nacional, para acusar al Ministerio y exigirle, en caso de ser culpado, la más severa y estrecha responsabilidad. Perseguirlo en otra manera, escitar contra él la ira y la efervescencia de los pueblos, negarle positivamente la obediencia, y pedir a gritos y con señales efectivas de amenaza y de violencia su completa remoción, huyendo de presentarse ante el tribunal augusto a que le sujeta la ley fundamental, es, en concepto de esta Diputación, un medio indirecto de provocar sobre nosotros todos los males de una guerra civil, es dar a la Europa, que hasta ahora nos ha contemplado con asombro por nuestra tranquila marcha en pos de la Constitución, tristes ejemplares de insubordinación y de escándalo, es barrenar la ley por sus cimientos.”*⁴⁸⁸

Unes idees molt semblants a la de “*Constitución, orden y unión*” que feien seva les autoritats militars i civils i altres ciutadans de Figueres en l'exposició dirigida al Rei (7 de desembre de 1821)⁴⁸⁹. El signants de l'esmentada exposició eren 300 persones: 219 militars (oficials, sots-oficials i soldats dels batallons de Barbastro i de Lleó), 55 milicians voluntaris (oficials i tropa), les onze autoritats municipals, i una representació de la societat benestant figuerenca, dos advocats, dos jutges, un mestre, dos comerciants,

⁴⁸⁷ DSC, ext. 1821-1822, t.III, pàg.1.769, sessió 110, de 14 de gener. L'exposició de l'ajuntament de Terrassa a les Corts i al rei la reproduí el Diario de Barcelona, núm.8, de 8 de gener de 1822, pàg.61-62. Vegeu l'Annex IV.8.

⁴⁸⁸ Exposició de la Diputació de Catalunya al rei, datada a Esparreguera el 10 de desembre de 1821 (ACD, lligall 37, expedient 69). Vegeu per aquest tema REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.116-119.

⁴⁸⁹ Els documents es serveixen a l'expedient 7 de l'AHN, Consejos, lligall 6.173, i estan reproduïts a l'Annex IV.9. Més informació a AMAE, “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.305 i DSC, ext. 1821-1822, t.III, pàg.1.769, sessió 110, de 14 de gener.

quatre hisendats, dos metges, tres notaris, i dos funcionaris⁴⁹⁰.

A mesura que l'oposició al ministeri moderat anava creixent al llarg del mes de desembre de 1821, i que la seva ineficàcia es posava cada cop més de manifest, molts ajuntaments i col·lectius de ciutadans catalans demanaren la dimissió del ministeri, fins i tot l'ajuntament de Barcelona, que només vint dies abans s'havia posat al seu costat, i que ara pretenia, junt al Cap polític Munárriz, reconduir un moviment popular dirigit per la MNV que podia anar-se-li de les mans. Entre els ajuntaments que a finals de 1821 demanaven la dimissió del govern hi ha els de Barcelona, Girona i Figueres, i l'estat major de la plaça de Roses. Ara l'Ajuntament de Barcelona (exposicions de 29 de desembre de 1821 i d'1 de gener de 1822), pressionat pels cossos de la Milícia⁴⁹¹ i per diferents col·lectius de ciutadans, reclamava la dimissió del ministeri, tant a les Corts com al rei:

*“A fin de que con toda su mediación y autoridad se logre el total exterminio de los males que nos quejan y amenazan. La desconfianza que ha inspirado a todos los buenos el Ministerio de V.M. sin opinión ni poder para gobernar a una Nación libre, ni para reprimir las demasías de los pueblos, que se extravían de la esfera de su deber, pone la Monarquía en el más inminente peligro, y la hace estremecer con la idea de todos los horrores de una próxima guerra civil. Estalló ya, Señor, en los hermosos campos de la Bética el rayo precursor de la tempestad; solo la rectitud y amor de V.M. puede conjurarla, antes no derribe con sus estragos vuestro mismo trono, centro de reunión de los Españoles, y no perezcan todos los súbditos de V.M. en las procelosas olas de la anarquía con el naufragio de la nave del Estado. Si los Pilotos, a quienes se ha confiado su dirección, no tienen fuerza ni destreza para dirigirla y apartarla de los escollos que la rodean, confiadla, Señor, a manos más hábiles, que puedan conducirla al suspirado puerto de la apacible calma y bienhechora felicidad.”*⁴⁹²

El text del manifest que dirigiren al rei els cent cinc oficials i sots-oficials de l'Exèrcit i la Milícia de Barcelona a finals de 1821, encapçalats pel governador de la plaça, José Ruiz de Porras, era d'una concisió absoluta:

*“Los Cuerpos de la Milicia Nacional de esta plaza, el primer Regimiento de Artillería, el primer Escuadrón de la misma arma y el batallón del tren, la Armada Nacional, los Regimientos de Infantería de Soria, Aragón, Suizos, un destacamento del de Murcia y una multitud de Ciudadanos de todas clases elevan al Trono Constitucional de V.M. un voto unánime que es: Ministerio actual abajo.”*⁴⁹³

⁴⁹⁰ AHN, Consejos, lligall 6.173, expedient 7

⁴⁹¹ Com assenyala CRESPI: *Diario...*, fol.87, referint-se al dia 30 de desembre de 1821, a la tarda tocaren generala els cinc batallons i la cavalleria de la MNV “por una orden resivida de Madrid respeto de los Ministros actuales para formar una comisión para que fuesen desempleados y poner otros de nuevos.”

⁴⁹² Aquest fragment correspon a l'exposició de 29 de desembre de 1821, reproduïda sencera a l'Annex IV.10 (Expedient 7, lligall 6.173 de l'AHN, Consejos i DSC, ext.1821-1822, t.III, pàg. 1.684, sessió 105 de 8 de gener). Vegeu també l'informe de Comandant general a ACD, PRFVII, vol.53, fol.582.

⁴⁹³ Exposició amb data de 31 de desembre de 1821 (Expedient 7, lligall 6.173, AHN, Consejos).

L'1 de gener de 1822 l'ajuntament de Barcelona es tornava a dirigir al govern, en aquest cas fent-se ressò de l'opinió de "*los cuerpos de la guarnición y de la Milicia Nacional y otros muchos ciudadanos de todas clases*", sobre la necessitat de canviar el ministeri "*que ha perdido la confianza y que no tiene la fuerza moral necesaria para dirigirla ni gobernarla*"⁴⁹⁴. En el mateix sentit es manifestà l'ajuntament de Figueres, que igual que el de Barcelona, s'havia manifestat d'acord amb el ministeri, només vint dies abans i ara en demanava la dimissió, això sí, per "*evitar los horrores a que podría verse sumida la madre patria si permaneciesen en sus destinos los insinuados Ministros.*" Aquest ajuntament acompanyava la seva petició d'una altra formulada per set oficials de l'exèrcit, trenta-set oficials i milicians i quaranta-sis ciutadans amb l'exigència de "*Abajo el ministerio actual*".⁴⁹⁵ Si comparem aquesta petició amb l'anterior, podem comprovar que quasi han desaparegut els signants pertanyents a l'exèrcit (de 219 a 7), s'han mantingut els milicians (de 55 a 44) i ha augmentat lleugerament la representació de la societat civil (de 30 a 37).

El Cap polític publicà un manifest a començaments de 1822, informant que:

*"Un crecido número de ciudadanos de todas clases, unidos a los cuerpos de la milicia nacional y del ejército permanente establecidos en esta capital, pronunciaron en el día 30 de Diciembre próximo el voto unánime de dirigir al Rey una representación, llamando su paternal consideración sobre el peligro inminente que amenazaba a la Patria, si S.M. no dignaba adoptar el medio de remover a los actuales Secretarios del Despacho."*⁴⁹⁶

Afegia que, malgrat les veus de "*los agentes del desorden*" s'havia mantingut la calma. De fet l'únic regiment que es mantingué al marge fou el de Còrdova al qual per aquest motiu no se'l deixà entrar a la ciutat fins el dia 5 de gener, i encara envoltat per la MNV per tal de fer-los cridar "*Abajo el Ministerio*" al passar per davant de la placa de la Constitució⁴⁹⁷. Mateu Crespi relata així aquest fet que situa el dia 7 de gener de 1822:

"A las 2 de la tarde entraron por la puerta de San Antonio el Regimiento de Córdoba y salieron a resivirle el Sr. Gefe Político y algunos individuos de cada cuerpo tanto de la Tropa como de Milisia con las músicas; esta entrada fue muy lusida asta a la plaza de la Constitución motivo de [h]aberse reunido tanta gente a dicha plaza y al pasar el Comandante que era D. Pedro Nolasco Bassa todo el mundo daron los Vives de Constitución y Rey y abajo el Ministerio, en que el comandante contestó a los Vives y se resistió en desir abajo el Ministerio se le agolparon delante un gran número de gente queriendo hobligarle a él y a los

⁴⁹⁴ Exposició al Rei amb data d'1 de gener de 1822 (Expedient 7, lligall 6.173, AHN, Consejos).

⁴⁹⁵ La exposició al Rei dels figuerencs amb data de 3 de gener i la de l'Ajuntament amb data de 4 de gener de 1822 (Expedient 7, lligall 6.173, AHN, Consejos).

⁴⁹⁶ Catalanes, Barcelona, 5 de gener de 1822.

⁴⁹⁷ El regiment de Còrdova tornaria veure's immers en un altre conflicte en els fets del 24 de febrer de 1822 a Barcelona, quan es posà totalment en contra la Milícia voluntària i de Costa (vegeu el "Suplemento al Diario de Barcelona del jueves 9 de Mayo de 1822"). Vegeu també la proclama del Cap polític de 5 de gener, publicada al Diario de Barcelona, núm.6, del 6 de gener de 1822, pàg.48.

Oficiales el aprobar la caída del Ministerio pero el con mayor tesón y buelto de cara la Lápidá repetía siempre Viva la Constitución y Rey. Este achcidente alarmó a la gente que creiendo que la cosa se iba empeñando daron margen a que por el rededor de la plaza cerrasen las tiendas pero no tube ningún resultado malo porque las partidas de los hotros cuerpos y las músicas viendo la firmeza del Comandante Bassa se salieron del medio del Regimiento y se marxaron y el Regimiento se fue al Cuartel de Atrazanas, pero al cabo de poco rato se reunieron frente del cuartel una gran porción de gente clamando unos la salida del Regimiento, hotros la deposición de su Comandante; los grupos iban aumentándose pero se destinaron varias patrullas y se tocó llamada generala para la Milicia en que fueron reunidas al instante a sus respectivos puntos, salieron patrullas de Oficial y 40 hombres y los restantes cadaron sobre las armas a sus Vibachs o Principal asta las 9 de la noche en que se presentó una comisión del regimiento de Córdoba a cada uno de los cuerpos reunidos a sus respectibos puntos a los cuales se manifestó que el Regimiento de Córdoba estaba penetrado de los mismos sentimientos que se habían manifestado en la Ciudad en los últimos días del año pasado y que inmediatamente iba a estender, firmar y dirigir una esposición a S.M. y a las Cortes uniéndose [a] sus compañeros de armas en pedir la separación de los actuales Ministerios, hecha esta comunicación a los cuerpos se retiraron clamando abajo el Ministerio y dando Vives a la Constitución, Rey y Unión.”⁴⁹⁸

Per la seva banda Villacampa en el seu informe sobre aquests fets al govern afirmava que les causes d’aquesta agitació eren que “*había llegado a su noticia que alguno de los cuerpos del Exército impresionado por las ocurrencias de Cádiz, Sevilla y la Coruña trataba de unirse a la Milicia local voluntaria de Barcelona para declararse independiente interin el Rey no remueva el actual Ministerio*”. Per aquest motiu es reuní la tropa de l’exèrcit i la Milícia “*saliendo en general de las filas de todos la voz de Abajo el Ministerio*”. Per tot plegat Villacampa finalitzava el seu informe “*rogando al rey la variación que las circunstancias exigían en su Ministerio*”⁴⁹⁹.

El corresponsal a Barcelona de The Times, feia aquesta descripció dels fets, i de la diferència entre Espanya i altres països:

“Durant aquestes últimes nits, han tingut lloc a Catalunya aixecaments que, si haguessin passat a Anglaterra o, potser, fins i tot a França, haurien certament provocat vessament de sang i revoltes, o la mateixa guerra civil. De fet, dins i als voltants de Barcelona hi ha 6.000 militars, tots homes joves, ben vestits, ben entrenats, i amb esperit ardent, guerrer i patriòtic. El passat diumenge, aquests patriotes, units als regiments de línia d’Aragó i Sòria, que conformen la guarnició de la ciutat, i junt al primer regiment d’artilleria i un esquadró del mateix cos, van jurar, de la forma més solemne, no reconèixer en el futur un Ministeri que, com ells diuen, ‘segons la feliç expressió de les Corts “ha perdut la capacitat moral per governar” que ens abocarà a un abisme de desgràcies, comprometen les nostres lleis i llibertats. Visca la Constitució! Visca Barcelona!’ El regiment de Córdoba, [...], primer va refusar unir-s’hi, [...], però en explicar-los que el seu objectiu no era, de cap manera, instaurar la república, sinó donar suport a Cadis, Sevilla i altres ciutats d’Espanya, que havien decidit negar-se a obeir cap ordre dels Ministres actuals, i a no rebre cap funcionari nomenat per ells, finalment es va arribar a la unanimitat. [...] Aquesta és la unanimitat i esperit públic de la gent, generalment en perfecte acord amb l’armada, sobre la que els funcionaris públics no hi tenen cap altre poder que la força moral que els atorga el seu patriotisme i servei públic.”⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ CRESPI: Diario..., pàg.4-6 (1822).

⁴⁹⁹ Informes de Villacampa al govern amb dates de 2 i 9 de gener de 1822 (ACD, PRFVII, vol.53, fol.582).

⁵⁰⁰ Informe redactat amb data de 2 de gener i publicat a The Times, de 21 de gener de 1822, pàg.2.

Continuava l'informe assenyalant que Villacampa i el governador de la Ciutadella, havien perdut el fervor popular de 1820, “*degut a la seva conducta durant l'epidèmia i certes sospites d'inactivisme*”, i que quan entraren a la ciutat ho feren protegits per la Milícia i sentint els crits de “*fora, fora*” i que la seva casa va ser saquejada⁵⁰¹. I acabava afirmant que:

“Aquest estat de coses que els diaris francesos i anglesos descriuen com una total i horrible anarquia, i com el pròleg d'una revolució o contrarevolució, és, a Espanya compatible amb l'ordre més gran, i acabarà en perfecte tranquil·litat. [...] Referent al tema d'Espanya, els anglesos, tal i com jo ho entenc, són realment ignorants; mentre que els francesos, mitjançant l'odiosa censura, sota la qual ignominiosament gemeguen, estan totalment enganyats”.

Villacampa presentà la seva renúncia al càrrec arran d'aquests fets i el rei li va acceptar a començaments de febrer⁵⁰².

L'arribada a Tarragona de les notícies que l'ajuntament i la ciutat de Barcelona havien decidit desobeir el govern mentre no es canviés, provocà una mobilització popular encapçalada per la Milícia i la tropa. El dia 1 de gener segons relata el batlle de Tarragona, “*serían como las seis de la tarde de hoy, que estando presidiendo en el teatro he recibido por varios conductos el aviso de que en el barrio de la Marina con motivo de las noticias recibidas por la Diligencia de Barcelona relativas a las ocurrencias de aquella Capital*”. Després se li presentà el comandant de la MNV amb una cinta verda al barret dient-li que “*la cosa estaba en muy mal estado y que era menester evitar mayores males, que se estaba resuelto a seguir las huellas de la Capital, que según él dijo se había declarado no obedecer al actual Ministerio mientras subsistiera, y que se había de hacer una representación a las Cortes al efecto*”, i al mateix temps se li presentà el governador Pere Perena demanant-li que reunís l'ajuntament perquè “*varias comisiones de los cuerpos de la guarnición y otros sugetos quieren hacerle presente asuntos interesantes*”⁵⁰³. Tot i que la iniciativa va anar a càrrec dels cossos armats, a la tarda un grup de ciutadans es manifestaren pels carrers de la marina fent saber “*que estaban resueltos a seguir las huellas de los de Barcelona*”.

El batlle ordenà a la MNV que acabés amb els aldarulls, però aquesta en lloc de fer-li cas es formà i s'armà per a defensar els revoltats, i en el mateix sentit el governador militar declarà que la guarnició “*se encerrará en los cuarteles y en nada se opondrá a lo que haga el pueblo*.” El batlle convocà l'ajuntament i un seguit d'autoritats civils i eclesiàstiques, a les

⁵⁰¹ *The Times*, de 30 de gener de 1822, pàg.2. En el número de 22 de gener, el corresponçal ja havia assenyalat que Villacampa s'havia compromès amb el ministeri enderrocat, “*en aquests moments és una mena de fugitiu*”

⁵⁰² Ordre de 9 de febrer de 1822 (*Diario de Barcelona*, núm.47, de 16 de febrer de 1822, pàg.422).

quals es presentà una Comissió dels revoltats i amb la presència de la MNV formada a la plaça de l'ajuntament, integrada per Pere Perena (governador), Manuel Miguel Mellado (comissari de guerra), oficials dels cossos de l'exèrcit aquarterats a Tarragona⁵⁰⁴, representants dels diferents graus de la MNV encapçalats pel seu comandant Joaquim Fàbregas⁵⁰⁵, i *“los ciudadanos, D. Benito Domínguez, y D. Agustín Pascual diciéndose comisionados de una porción del pueblo, y en particular de Mareantes y pescadores.”* El representant de la MNV manifestà a l'ajuntament que:

“Toda ella respeto a que el Ministerio había perdido la fuerza moral, estaba ya decidida en representar al Gobierno para la mudanza de Ministros, y que en el interin no se verificase trataba de no obedecer las órdenes emanadas del Ministerio, y que así lo había jurado en la Plaza de la Constitución donde se hallaba formada.”

Després parlà José Cienfuegos, en representació dels capitans del regiment de Cantàbria manifestant que *“sus comitentes estaban en pedir la citada remoción y en negar interin la obediencia al Ministerio actual”*, i quelcom semblant van dir els representants de l'oficialitat de la resta de la guarnició, amb l'aparent neutralitat, del governador militar. L'alcalde es posicionà a favor de sol·licitar el canvi de ministeri, perquè les Corts havien declarat que havia perdut la seva confiança, però que mentre no fos canviat no podien negar-li obediència. Tant Cienfuegos, com el tinent de la MNV, Molins, insistiren en pressionar l'ajuntament. L'Ardiaca manifestà que no trobava cap inconvenient legal per a negar obediència al govern, després del que havien dit les Corts. A partir d'aquest moment alguns dels regidors, com Benet Domínguez, es posaren al costat de les peticions dels revoltats, i aquests decidiren d'esperar més notícies de la capital l'endemà, excepte Cienfuegos que defensà que *“Tarragona no debe obrar rutinalmente que aunque Barcelona no hubiese dado el paso que se suponía, nosotros no fuéramos tan insuficientes o ineptos u otra espresión igual que no supiésemos gobernarnos por nosotros mismos, eligiendo sujetos que mereciesen nuestra confianza”*.

⁵⁰³ *Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessions d'1, 2, 3 i 4 de gener (AHMT).

⁵⁰⁴ Pel cos d'artilleria, Amadeu de Mora (comandant), Francisco Camporeddo (capità), pel cos d'enginyeres Lluís Carlos de Sanmiguel (comandant) i Antoni Casanovas (sergent major), pel cos de suïssos Fèlix Cristen (brigadier) i Juan Cabrineti (capità), pel regiment de Cantàbria Benet de Lersundi (comandant), José Cienfuegos (capità), Francisco González Checa (tenent) i Sinfiorario Irasabal (sots-tenent); per l'Estat Major Victorià Bouvier (tenent coronel).

⁵⁰⁵ La comissió de la MNV estava format pel comandant Joaquim Fàbregas, el capità Joan Molins, el tinent Joan Donato, el sots-tenent Lleó Besora, el sergent primer Rafael Lacruz, el sergent segon, Domènech Theilig, el caporal primer Joan Bo i Pi, el caporal segon segon Nicanor Franco, el soldat Agustí Salazar i *“muchos otros milicianos de algunas de estas clases”*, *“titulándose comisión del espresado cuerpo”*.

L'endemà es tornà a reunir l'ajuntament amb els comissionats dels revoltats, i es preparà un manifest que centrà la discussió sobre si calia obeir o no temporalment al govern. Aquesta divisió i la manca de notícies de Barcelona fa que aplacin la presa de decisions els dies 2 i 3, desactivant-se finalment el conflicte el dia 4. Malgrat tot, a començaments de març l'ajuntament reuní l'oficialitat per dir-los que ara ja havia canviat el govern i calia calma⁵⁰⁶. Tot i això l'ajuntament no s'acabava de refiar ja que considerava que hi havia “*estrechas relaciones entre cierta clase de gente de aquella ciudad [Barcelona] y un corto número de los que habitan entre nosotros [Tarragona]*”, i no anava massa desencaminat, si tenim en compte que a començaments d'abril, tres milicians es negaren a saludar i insultaren al batlle segon, adduint que si saludaven en nom de la Constitució no havien de treure's la gorra ni davant del mateix rei⁵⁰⁷.

El dia 3 de gener era la Milícia Nacional Voluntària de Reus amb el suport de l'Ajuntament la que dirigia una exposició al Cap polític de Catalunya queixant-se de “*la persecución de los Patriotas más decididos y señalados, los nombramientos intempestivos, algunas circulares sospechosas y otros acontecimientos varios*”, sol·licitant mesures extraordinàries per a consolidar el sistema constitucional -“*la Patria ha venido a correr peligro y cuando llega este caso, no hay que pararse en fórmulas, delicadezas, ni respetos, porque todo desaparece cuando está de por medio la salud de la Patria que es la suprema Ley*”-, començant per la dimissió del Ministeri: “*si el Ministerio pues ha perdido la confianza pública, forzoso es que corra riezgo la salud de la Patria puesta en unas manos de que el Pueblo no puede confiar.*”⁵⁰⁸

A Girona, a començaments de desembre les autoritats civils s'havien posat també cintes verdes als barrets amb la inscripció de “*Constitución o muerte*”, tal i com havien arribat notícies que s'havia fet a Barcelona⁵⁰⁹. En la mateixa direcció anava el manifest dirigit al rei per les autoritats civils i militars de Girona (3 de gener de 1822):

“Los Ministros habían perdido la fuerza moral para gobernar, o, lo que es lo mismo, la confianza pública. Sin ella es imposible que los gobernados obedezcan gustosos las órdenes de los primeros órganos del Gobierno, y por consiguiente quedan expuestos a sufrir una total disolución de los vínculos sociales. Las circunstancias del día, la felicidad de la nación, y el sosiego general de los individuos que la componen claman imperiosamente por una remoción de los Ministros, y que se nombren otros que merezcan la opinión pública, requisito

⁵⁰⁶ Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió d'1 de març (AHMT).

⁵⁰⁷ Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 5 d'abril (AHMT).

⁵⁰⁸ Document servat a l'AHMR, lligall 2.7.2.2 “Órdenes superiores 1822-1823”. Reproduït sencer a l'Annex IV.11. Vegeu ANGUERA: Antoni Pons..., pàg.66-67.

⁵⁰⁹ Carta del batlle de Girona al Cap polític amb data de 3 de desembre de 1820 (AHCG, I.1.2.5. “Ajuntament”, lligall 2 (1820-1823).

indispensable en los Gobernantes."⁵¹⁰

El dia 5 de gener eren els militars aquarterats a Roses (regiments de Barbastre, Artilleria, Resguard), la Milícia Nacional i alguns ciutadans, entre ells el rector, els que demanaven "*Abajo el Ministerio actual*"⁵¹¹.

Un testimoni de l'època, Joan Piniella de Prats de Lluçanès, deixà anotat a les seves Memòries que a finals de 1821: "*es canvien ministres, en puguen d'altres. Hi ha una camarilla que lluita per canviar la Constitució, els uns per anul·lar-la i els altres perquè sigui més democrata. Així, tot va malament. Mentrestant es perden les Amèriques*"⁵¹². En aquest context d'enfrontament entre liberals i exaltats al voltant del ministeri moderat cal inserir l'atac del 4 de febrer de 1822 a les cases dels diputats comte de Toreno i Martínez de la Rosa que havien defensat el ministeri. Diversos ajuntaments entre ells els de Barcelona i Vilafranca es dirigiren a les Corts donant suport als diputats⁵¹³, i el quart batalló de la Milícia Nacional voluntària de Barcelona (20 de febrer de 1822) reclamava energia per part del Rei:

*"Honrosamente exaltados por el insulto que acaba de sufrir la Nación entera en algunos representantes del pueblo el dia 4 del actual, clamamos libremente, y con toda decisión ante el trono constitucional de V.M. para que se haga pronto y eficaz justicia, y vea toda España y las Naciones todas del Universo entero; que no impunemente se atacan nuestras leyes ni se infringe la Constitución."*⁵¹⁴

Al analitzar a les Corts aquestes mobilitzacions, el diputat Ruiz de la Vega assenyala la diferència entre províncies i pobles que s'havien manifestat contra el govern (exaltats) i a favor (moderats): "*en las agitaciones del primer sentido han tomado parte las milicias locales y algunas veces los cuerpos de la guarnición y en las segundas la parte de pueblo de menos significación entre las clases de la sociedad*". Afegia que les primeres havien estat pacífiques i ordenades, i que hi havien participat els pobles:

⁵¹⁰ Exposició amb data de 3 de gener de 1822, signada pel consistori gironí, el governador de la plaça, el jutge de primera instància, els representants dels cossos militars (Barbastre, Suïssos) i de la Milícia, i alguns ciutadans, en total 65 signatures (Expedient 7, lligall 6.173, AHN, Consejos).

⁵¹¹ Exposició amb 30 signatures (Expedient 7, lligall 6.173, AHN, Consejos).

⁵¹² Reproduït per BORRALLERAS: *Recull...*, pàg.208.

⁵¹³ "Al Augusto Congreso Nacional", ajuntament de Barcelona amb data de 16 de febrer de 1822, "Señor", ajuntament de Vilafranca amb data de 28 de febrer de 1822, reproduït a l'Annex IV.12 (exemplars a l'AHPL, caixa 1.450).

⁵¹⁴ Expedient 7, lligall 6.173 (AHN, Consejos). Encapçala les signatures dels oficials i sots-oficials el seu capità Lluís Ferrer. En el mateix sentit s'expressà l'ajuntament de Vilafranca: "Señor", amb data de 28 de febrer de 1822, i el de Barcelona amb data de 16 de febrer de 1822 (*Diario de Barcelona*, núm.48 de 17 de febrer de 1822, pàg.428-429), i la Diputació de Catalunya amb data de 21 de febrer de 1822 (*Diario de Barcelona*, núm.55, de 24 de febrer de 1822, pàg.492).

*“Más ilustrados y adelantados en la civilización, tales como las grandes capitales y los pueblos litorales, que por las circunstancias de su mayor conversación y trato con toda clase de gentes, sus escuelas o liceos de mejor gasto o otros accidentes favorables, han tenido más ocasión de desplegar los conocimientos humanos, de adquirir nociones de la política, de apreciar las ventajas de la libertad, y de sentir el temor de su pérdida.”*⁵¹⁵

Aquestes ciutats eren: Cadis, Sevilla, Màlaga, Granada, Múrcia, Còrdova, Jaén, Badajoz, Barcelona, La Corunya, València, Madrid, i Saragossa. Mentre que a les segones: Casp, Tarazona, Mazalcon, Pina, Osca, Calataiud, Àvila, Alcanyís, León, Palència, Orense, Zamora, Toro, Oriola, Plasència, La Mancha, Sòria, Cervera, Sigüenza, eren:

“Los más atrasados en la instrucción, y los más fanatizados, tales como los de las provincias centrales y retiradas de comunicación esterna, y los que siendo de escaso vecindario encierran en sus recintos catedrales considerables, numero de clero desproporcionado al de los habitantes, conventos y monasterios pingües, o establecimientos literarios apegados aun a las doctrinas ultramontanas, y que se hallan fuera del nivel de la ilustración del siglo.”

El rei realitzà el 8 de gener de 1822 una petita remodelació del govern per intentar aturar les protestes: substituïnt Bardaji, Feliu, Salvador i Vallejo, per Ramón López Pelegrín a Estat, Vicente Cano a Governació, Francisco de Paula Escudero a Guerra, i José Imaz a Hisenda. El Cap polític de Catalunya, s'apressà a reclamar calma: *“Honrados patriotas catalanes: ya están cumplidos vuestros votos y los de toda la nación. Tranquilizaos pues, de los justos y grandes temores de estos últimos días. Trabajad con la unión, valor, constancia y prudencia que hasta aquí”*⁵¹⁶. Però aquesta remodelació resultà insuficient i l'u de març prenia possessió el tercer ministeri, encapçalat per Martínez de la Rosa com a Secretari d'Estat⁵¹⁷. De nou es tractava d'un ministeri moderat, integrat per força membres de la societat dels “anilleros”, que mantindrà un frec a frec constant amb la majoria de les Corts, de caràcter exaltat⁵¹⁸.

A Cadis i Sevilla aquestes mobilitzacions acabaren provocant alguns morts. A Cadis, segons El Imparcial, representant del moderantisme, els incidents foren provocats per un diari que es dedicava a atacar el rei i la religió, els americans pel desig de independència,

⁵¹⁵ Vot particular al Informe de la Comisión especial nombrada para examinar el estado político del Reino, pàg.14-23. Vegeu BAYO: Historia..., II, pàg.262-280, i MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.113-116.

⁵¹⁶ Amb data de 16 de gener de 1822, reproduït al Diario de Barcelona, núm.17, de 17 de gener de 1822, pàg.147-148.

⁵¹⁷ Integrat, a més, per: José Me Moscoso Governació, Felipe Sierra Pambley Hisenda, Nicolás Maria Gareli Gràcia i Justícia, Luis Balanzat Guerra, Jacinto Romarate Marina, i Manuel de la Bodega Ultramar.

⁵¹⁸ BAYO: Historia..., II, pàg.291- 295. RAMÍREZ ARCAS: Vindicación..., pàg.187, ha dit d'aquest govern: *“podemos darles el nombre de medias tintas, cuya vanidad o deseos de contemporizar con todos los arrastró hasta situarse de parte de los que querian la reforma de la Constitución, que eran los partidarios del absolutismo.”*

els oficials i sots-oficials per l'ambició, etc. Una visió ben diferent de la que tenien els exaltats pels quals foren els reialistes camuflats de liberals els que provocaren els incidents⁵¹⁹. A Sevilla també hi hagué incidents greus i les Corts discutiren sobre la necessitat o no de condemnar l'actitud de l'ajuntament per exaltat, votant a favor 112 diputats i en contra 36; la majoria de diputats catalans votaren a favor, i només tres (Puigblanch, Quintana i Desprat) ho feren en contra⁵²⁰.

IV.3.3 L'afar Costa

El mes de febrer de 1822 fou prou agitat a Barcelona. La renúncia del segon comandant de la Milícia voluntària de Barcelona, el tinent coronel Joan Anton Llinàs⁵²¹, i la seva substitució pel síndic Josep Elias com a tinent coronel del primer regiment de la MNV de Barcelona provocà un important enrenou a la ciutat i una forta disputa entre liberals moderats i exaltats⁵²². El milicians del primer regiment de la MNV, amb Costa al davant, consideraven nul·la la elecció perquè Llinàs s'havia compromès a servir per quatre anys, i a ser oficial per dos, i per aquest motiu Costa es negava a acceptar la dimissió⁵²³. Els sectors radicals encapçalats pel coronel Costa no estaven disposats a acceptar la renúncia de Llinàs, i molt menys la seva substitució per Elias, mentre que els moderats eren de l'opinió contrària.

El conflicte s'encetà quan començaren a aparèixer crítiques a Llinàs per haver

⁵¹⁹ GARCÍA LEON: La Milicia..., pàg.69-83, i BLANCO VALDES: Rev..., pàg.332-340.. Vegeu el Ban de Munarriz de 19 de gener de 1822, anunciant la fi dels esmentats enfrontaments que tingueren una important repercussió a Catalunya, com mostra el DISCURSO fúnebre que en la sesión de la Tertulia Patriótica de Tarragona pronunció el Conservador del orden y capitán de la Milicia Nacional Voluntaria D. Juan Molins, Tarragona, Miquel Puigrubí, 1822 (un exemplar a l'AHMT, Acuerdos. 1822, doc.114). AMAE, "Correspondance politique. Espagne", vol.711, fol.305-307.

⁵²⁰ DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.1.450-1.451, sessió 90 de 23 de desembre. Arran d'aquests incidents el govern va dissoldre el segon batalló lleuger de Catalunya que hi estava estacionat, i que segons el diputat Romero Alpuente: "*era el cuerpo en se encontraban más virtudes cívicas y militares, y que a sus servicios siempre estaría reconocida la ciudad de Sevilla*" (DSC, 1822, t.I, pàg.299, sessió 20, d'11 de març). Vegeu el José Maria de ROJAS: Manifiesto que hace el Coronel del Regimiento de Caballería de Santiago, séptimo de ligeros, a sus conciudadanos y compañeros de armas, Cadis, Imprenta de Roquero, 1822.

⁵²¹ L'any 1821 era Síndic Personer de l'ajuntament de Barcelona, i l'any 1822 era membre de la Tertulia Patriòtica de la ciutat. L'any 1835 formà part de la Junta Auxiliar Consultiva.

⁵²² Vegeu RISQUES: El govern..., pàg.230-257. Antoni Gironella, comandant d'un batalló de la MNV de Barcelona es posà al costat de Costa en aquest conflicte, tal i com mostra l'article seu publicat al Diario de Barcelona, núm.38, de 7 de febrer de 1822, pàg.344-345.

⁵²³ Vegeu REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.131-138. També MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.126-127.

abandonat la ciutat durant la febre groga⁵²⁴, i aquest només comptà amb el suport de El Indicador Catalán. Llinàs presentà a Costa la seva dimissió “*con el extremo del dolor*” arrel d’aquests atacs amb data de 13 de desembre de 1821⁵²⁵, i dos dies més tard Costa li responia que “*no puedo de modo alguno aprobar ni consentir en la renuncia que V. hace del empleo y destino de teniente coronel del primer Regimiento de la Milicia Nacional*”, tant per raons legals, com personals:

“V. no ha desmerecido cosa alguna de la alta estimación que en todos tiempos le he profesado por su bien conocido patriotismo, [...], y creo no menos que los Oficiales del cuerpo serán del mismo sentir, como lo acaba de acreditar la gestión de haber querido conservarle a V. su destino de teniente Coronel del mismo cuerpo.

*Nadie ignora, no menos, que los papeles que V. ha hecho insertar en los Periódicos de esta Capital, no han sido otro que unas justas represalias de los insultos que de palabra se le habían hecho a V. [...]; y que a estas guerrillas de plumas no les damos por acá más importancia, que la que por si mismas merecen. Ellas hacen la ocupación de los ociosos por algunos días; más el verdadero mérito subsiste por siempre.”*⁵²⁶

Llinàs continuà mantenint una certa activitat a Barcelona i actuà com a amfitrió de Riego a la ciutat comtal en la seva estada de mitjan mes de gener de 1822, en el transcurs de la qual s’inaugurà una nova Tertúlia Patriòtica. L’ajuntament convocà una sessió el dia 27 de gener, presidida pel Cap polític i amb presència de l’oficialitat de la Milícia, en la qual es discutí aquest tema⁵²⁷. En aquesta sessió Llinàs acceptà verbalment de renunciar al càrrec, i l’ajuntament aprova per majoria (sols votà en contra el coronel Costa) l’esmentada renúncia. El dia 29 de gener es convocà als oficials del primer regiment de la MNV per conèixer la seva opinió, i es manifestaren en contra el capità Josep Baiges, i els oficials Vicenç Falcó, Francesc Puig, Francesc Carbonell i Francesc Andreu Rodés, i el síndic Salvato; la resta dels vint-i-vuit oficials votà a favor. Tot plegat portà un fort debat al si de la MNV i de la societat barcelonina que provocà advertències moderadores, com la que llençà l’oficial de la MNV, Antoni Puig:

“En las circunstancias políticas en que se halla la nación, estamos continuamente espuestos a que, sino caminamos con la mayor vigilancia, la mayor prudencia y la más cándida fraternidad; el genio del mal a fuerza de repetir sus incesantes intrigas, logrará algún día sembrar entre nosotros la discordia para origen de una guerra civil. [...]. La llamada Santa Alianza, y tal vez la Europa toda, mira con zelos y con envidia la consolidación del sistema constitucional en la península; y es probable que no perdone medio, recurso, gasto, ni fatiga

⁵²⁴ Les primeres crítiques generals sobre els milicians que havien fugit de la ciutat es publicaren al Diario de Barcelona d’1 d’octubre de 1821, i la resposta es publicà el 22 de novembre de 1821, signada per un “ex-miliciano” que resultà ser Joan Anton Llinàs. A partir d’aquí el debat continuà els dies 24, 26, 28 i 30 de novembre de 1821.

⁵²⁵ En un suplement del Diario de Barcelona de 18 de desembre de 1821, Llinàs clarificava la seva posició i feia pública la seva dimissió.

⁵²⁶ Notes publicades a El Indicador Catalán, núm.3, de 17 de gener de 1822.

⁵²⁷ Vegeu una còpia de l’acta d’aquesta sessió a l’ACD, lligall 44, expedient 200.

que pueda contribuir a desunirnos para que nosotros mismos nos sacrifiquemos unos a otros, entre la anarquía, comience una guerra civil y pueda luego un ejército extranjero venir a dominarnos, y cargarnos de cadenas, más pesadas que las que hemos roto, bajo el disfrazado título de pacificador. [...], sino vigilamos con cuatela hasta sobre nosotros mismos para medir nuestros pasos, nuestras acciones y aún nuestras palabras; es muy fácil que llenos de los mejores deseos, caigamos imprudentemente en uno de los muchos lazos que continuamente está armando la intriga de los gabinetes europeos, y que confundiendo amigos y enemigos del sistema, no lleguemos a entendernos.”⁵²⁸

El dia 12 de febrer Costa es negà a acceptar la renúncia de Llinàs i a atorgar el despatx a Elias; el dia 22 el Cap polític ordenava a Costa que donés l'esmentat despatx i que li comunicés després que havia complert l'ordre. El dia 23 responia Costa que no acceptava l'ordre perquè era contrària al reglament de la MNV, i el mateix dia Munarriz tornava a manar a Costa el compliment de les seves ordres i Costa es tornava a negar a acceptar-les al·legant que no tenia per escrit la renúncia de Llinàs⁵²⁹. Mentre circulava per Barcelona des del mes de desembre un pamflet que exasperà més els ànims, titulat Constitución fundamental de los libertadores del género humano, que serví, segons Costa, per aplicar “*la terrible persecución que con ello se había preparado a los patriotas*”⁵³⁰. El dia 23 el Cap polític convocà els oficials dels primer i segon batalló de la MNV per donar-los la seva versió dels fets i comunicar-los la suspensió de Costa, i segons Mateu Crespi:

“Todos declararon que sostendrían a todo trance la ley y que reconocerían al Sargento Mayor por Gefe; todos salieron menos algunos pocos que se salieron protestando. Quando salieron los que se avinieron en lo mandado por el Sr. Gefe Politico fueron insultados por barios gritos de viva Costa mueren los Oficiales que lo quieren, pero se retiraron sin nobedad por aber salido algunas patrullas.”⁵³¹

El 24 de febrer esclatà definitivament el conflicte quan les autoritats civils i militars es mostraren disposades a imposar per la força el nomenament de Elias⁵³². En córrer la veu “*los voluntarios del primer Regimiento iban tomando las armas y corrían por las calles, y que si alguna patrulla queria detener a uno que alborotase, se reunían treinta o cuarenta y lo libraban inmediatamente*”. Com a resposta es tragueren les tropes de la guarnició al carrer i ocuparen la Rambla (on hi havia el quarter del primer

⁵²⁸ Diario de Barcelona, núm.43, de 12 de febrer de 1822, pàg.381-383.

⁵²⁹ Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona, de 24 de febrer de 1822

⁵³⁰ Aquest document que ja havia estat publicat l'any 1814, d'orientació republicana, signat en la seva nova edició a Barcelona l'any 1822 pel “Vigilante Constitucional”, ha estat atribuïda per EIRAS ROEL: “Sociedades...”, pàg.264, basant-se en LEPPETR: Les sociétés..., pàg.134-152, a la societat secreta dels carbonaris, tot i que tot sembla indicar que fou una provocació dels contrarevolucionaris, com assenyala GIL NOVALES: Las Sociedades..., I, pàg.270-271.

⁵³¹ CRESPI: Diario..., fol.22-23 (1822).

⁵³² Vegeu el relat dels fets a GIL NOVALES: Las Sociedades..., I, pàg.270-274.

regiment de la MNV) sota les ordres del governador Ruiz de Porras que havia publicat una llei “*de asonadas y motines*”⁵³³. L’ajuntament per la seva banda publicà un ban dels batlles constitucionals de la ciutat:

“Observan con dolor que sin noticia de las Autoridades se hayan formado reuniones de gentes tal vez con la siniestra intención de perturbar el reposo y quietud de los pacíficos y honrados moradores de esta capital; a fin pues de sofocar la menor turbulencia que pueda originar el más pequeño excesos, ORDENAN y MANDA:

*Que inmediatamente se retiren a sus casas las gentes reunidas que forman el bullicio, bajo apercibimiento que de no verificarlo enseguida serán castigadas con las penas establecidas en las leyes vigentes y ejecutadas irremisiblemente en las personas de aquellos que, dejando de retirarse, desobedezcan este aviso conciliador.”*⁵³⁴

La tensió entre els milicians del primer regiment de la MNV que cridaven pels carrers “*Viva Costa*” i les autoritats militars arribà fins el punt que el Governador manà disparar sobre la multitud concentrada a la Rambla, tot i que els oficials no respongueren a les seves ordres. Així ho explica Mateu Crespi:

“Serían cosa de las 11 de la mañana que se empesaron areonirse algunos grupos de Milicianos armados disiendo viva al Coronel Costa, las reoniones todas fueron a la Rambla en el Principal de dicho 1º Regimiento de la MNV, cada momento se iban aumentando los grupos; a la una del día las Autoridades mandaron publicar el Bando de Asonadas y mandaron salir patrullas del 3º y 4º batallón de MNV y Caballería de la misma, pero por eso no sesaban de desir Viva Costa.

Salió el General y Gobernador con patrullas del Regimiento de Cordoba y Aragón, pero por eso no remitieron los reboltosos aun insultaron a las patrullas que llegaron a encararse los fusiles, pero la presencia del General pudo contener que no se derramase sangre, el Gobernador mandó salir dos piezas de Artillería todo a fin para ver si podía aseogar la gente y se retirasen a sus casas, pero por eso no paró el gritar algunos viva Costa, asta llegó a tanto que el centinela del Principal del 1º Regimiento de MNV apuntó el fusil en el Sr. Gobernador pero da la casualidad que salió no más que el fagonaso a eso se dispersaron muchos viendo que la cosa se iba un mal fin.

Los Alborotadores viendo que muchos de los suyos se retiraban isieron el mismo sin aber abido ninguna desgrasia cosa que parese imposible por aber llegado a tan mal estado.

*Los Batallones 3º y 4º de la MNV y algunos del 1º y 2º que desaprobaron la conducta de sus compañeros de armas y la Caballería de la misma se mantubieron sobre las armas a la Rambla asta las 5 de la madrugada del 25 en compañía de algunas compañías de Artillería, Córdoba y Aragón.”*⁵³⁵

Durant la nit fou empresonat el coronel Costa i altres oficials de la MNV que s’havien oposat a la renúncia de Llinàs a la Ciutadella, símbol de la repressió absolutista anterior i

⁵³³ Vegeu l’acte de l’ajuntament de Barcelona de 24 de febrer de 1822 (ACD, lligall 44, expedient 200). Vegeu l’àmplia informació recollida a l’ACD, lligall 44, expedient 200. També la correspondència del cònsol francès a Barcelona amb el prefecte dels Pirineus Orientals corresponent als mesos de març i abril de 1822 (ADPO, lligall IMP-318).

⁵³⁴ Ban amb data de 24 de febrer de 1822 (Fons Creixell, “Impresos s.XIX”, caixa 1). El seu defensor Ramon Maria Sala envià una còpia de la seva defensa a les Corts (“Actas ... Diputación Permanente”, sessió 74, de 30 de setembre de 1822, fol.247). Vegeu també ACD, PRFVII, vol.53, fol.582.

⁵³⁵ CRESPI: Diario..., fol.26-27.

posterior al Trienni⁵³⁶. Els altres empresonats a les Drassanes eren el capità del mateix regiment Josep Bages -que es queixava d' haver estat empresonat "*por el solo hecho de haber sostenido su opinión contra las renunciaciones de los empleos de milicias*" i que se l'havia tret de casa "*con la fuerza armada, no obstante no haber tomado parte en los hechos del 24 de Febrero*"; el capità i ajudant del mateix regiment Vicenç Falcó -que manifestà que fou empresonat "*en querer obedecer más bien a la ley que a la caprichosa interpretación que le daban las autoridades*"; el tinent del mateix cos Joan Vall; Francesc Puig, abanderat del segon batalló de la MNV; Francesc Gibert, capità de granaders de la MNV; i Josep Puchol milicià⁵³⁷. La majoria de detinguts ho foren durant la matinada mentre estaven a les seves cases, i sense cap tipus de formalitat legal, restant sovint més d'una setmana incomunicats i sense una acusació concreta. Entre els empresonats hi figuraven l'autor teatral Josep Robrenyo i el seu amic Alsina. Robrenyo deixà constància de la seva passada per la presó amb aquesta dècima:

*“Siendo libre la nación
en esta cárcel gimieron
los primeros que dijeron
viva la Constitución:
en tiempos de opresión
no se usara rigor tal,
pues todos en general
su corazón consultaron
y más delito no hallaron
que el ser constitucional.”*⁵³⁸

⁵³⁶ ACA-RA, “Cartas Otorgadas”, registre 1.278, fol.77 i 210 (acordada de 16 de novembre de 1822) i Registre 1.420, fol.144 (29 de maig de 1822). Vegeu també ACD, PRFVII, t.53, fol.862-886 i 1.042-1.089. Vegeu també l'informe de Santocildes al govern amb data de 27 de febrer de 1822 (ACD, PRFVII, t.53, fol.582). El significat de la Ciutadella pels barcelonins restava prou clara en aquest article titulat “Ciudadela de Barcelona” publicat al Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes, núm.2, de 20 de gener de 1821, pàg.51-52: “*La demolición de la parte fortificada de la ciudadela de Barcelona que mira a la ciudad es una de las primeras obras que deberían hacerse de esta clase. [...] Las ventajas son obvias. Se quita a cualquiera tiranía uno de sus principales alcázares, la ciudad se engrandece y hermosea, la guarnición ni de ser tan numerosa, se abate este monumento que tanta deshonra a la provincia, y la España toda muy interesada en el bien de Cataluña participa de estos resultados.*”

⁵³⁷ Així ho relatava CRESPI: “*A las 2 de la noche una partida de Milicianos con un Ayudante de plaza marxaron a casa del Coronel D. José Costa, una partida llebaron las Banderas de los dos Batallones a las Casas Consistoriales y la hotra partida llebarona D. José Costa a la Torre de la Ciudadela. Y en seguida [h]an ido a casa de algunos Oficiales de los dos Batallones y los llevaron a la Ciudadela y hotros a las Atrazanas*” (fol.27). I referint-se a l'endemà dia 25 diu: “*Hoy prendieron a barrios sargentos, cabos y soldados de MNV complices en el alboroto de ayer y el que tuve la osadía de apuntar el fusil en el Sr. Gobernador, los [h]an dividido en diferentes partes como son a la cárcel pública, Canaletas y Atarazanas, y también prendieron algunos paisanos*”

⁵³⁸ Reproduïdes per LLORENS: Josep Robrenyo..., pàg.174-175, la primera amb el títol de “Estando preso el autor y otros en la cárcel de Barcelona escribió la siguiente dècima”, i la segona amb el de “Estando preso en la torre de la Ciudadela, escribió en la pared la Dècima siguiente sobre la exoneración del Capitán Costa”.

Així com una dècima en favor del coronel Costa:

*“Costa es un buen militar;
Conoce su obligación;
Ama la Constitución
Y sabe lo que es mandar.
Yo le he visto exonerar
Sin justicia ni sentir,
No lo puedo consentir,
Pues obrando contra la ley,
No obedeceré ni al Rey!
Primero sabré morir”*

El dia 25 l'ajuntament publicà dos bans, un dirigit als veïns i un altre a la Milícia, en els quals s'acusava dels fets del dia anterior a *“hombres harto propensos al bullicio y a la gritería”*. Les autoritats es comprometien a *“obrar contra los que hayan faltado a sus deberes y un escarmiento saludable contendrá a los que intenten seguir su pernicioso egemplo.”*⁵³⁹ En la mateixa direcció publicà el Capità general Santocildes l'ordre de la plaça⁵⁴⁰. El dia 27 de febrer es convocà els oficials del primer regiment de la MNV de Barcelona per fer-los saber l'ordre del dia 24 per la qual es nomenava cap d'aquest regiment a Josep Elías i se suspenia a Costa, i manant-los de fer reunions amb els seus milicians per comunicar l'ordre, afegint però que *“dichas reuniones han de ser sin armas”*. A les preguntes de alguns dels presents, com el capità Tamaro, se'ls contestà que *“no había ido a discutir sino a obedecer”*.

El conflicte arribà primer a la Diputació i després a les Corts: *“pidiendo se exija responsabilidad al jefe político y al gobernador de la plaza, a aquel por hacer ejecutar órdenes que no puede dar, y a este por haber mandado hacer fuego en los acontecimientos del 24 de Febrero; como igualmente a quien corresponda por haberse violentado las puertas de varias casas de ciudadanos pacíficos, a las cuales se dirigieron equivocadamente a hacer prisioneros”*⁵⁴¹. Nombroses foren les representacions que es presentaren a les Corts sobre aquests fets, la majoria a favor del coronel Costa i contra l'actuació de les autoritats civils i militars de la ciutat⁵⁴². Per exemple els milicians de la primera companyia del primer batalló de la MNV de

⁵³⁹ Bans “Al Público” i “Ciudadanos de la milicia nacional local” amb data de 25 de febrer de 1822.

⁵⁴⁰ *Diario de Barcelona*, núm.57 de 26 de març de 1822.

⁵⁴¹ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 18 de maig de 1822 i *DSC*, 1822, t.I, pàg.397, sessió 26, de 18 de març.

⁵⁴² Vegeu Ramon Maria SALA: *Defensa del ciudadano José Costa coronel retirado del ejército y del primer regimiento de la milicia nacional voluntaria de Barcelona, regidor de la misma &c., por el ciudadano ...*, Barcelona, Imprenta de la viuda de Roca, 1822 (BN-VE-546-18).

Barcelona, que donava suport a Costa i demanava responsabilitats pel Governador: *“por haberse fracturado puertas de Casas de Ciudadanos pacificos a los cuales se dirigieron equivocadamente a hacer prisiones”*⁵⁴³. Els dos batallons de la MNV de Reus també representaren a les Corts en favor de Costa i del primer regiment de la MNV de Barcelona, i recriminant la explicació dels fets del 24 de febrer que donà a les Corts el Secretari de Governació el 10 de març. La MNV de Reus demanava:

*“Por tanto suplican al Nacional Congreso se sirva cerciorar si en efecto se dio la mencionada Orden por el Ministerio de la Gobernación para que fuesen repuestos en sus destinos los oficiales de milicias que hubiesen salido de Barcelona durante la epidemia, y en su caso y lugar se exija la responsabilidad a las autoridades que no le hayan dado cumplimiento para evitar que en lo sucesivo se repitan en ningún otro puesto de la Peninsula los males acontecidos en aquella Capital”*⁵⁴⁴

En el mateix sentit es dirigiren a les Corts 3.010 ciutadans i 27 ciutadanes de Barcelona⁵⁴⁵, cinquanta milicians del primer regiment de la MNV (28 de febrer), el capità del mateix regiment, Juan Tamaro que acusava al Governador de ser el causant de tot - *“lejos de procurar calmar los ánimos conmovidos por la suspensión de Costa se usó de la amenaza y ostinidad se mandó por el gobernador hacer fuego”* (12 de març)-, quaranta cinc milicians del quart regiment de la MNV de Barcelona, demanant responsabilitats al Cap polític i al Governador (13 de març), els recursos de cinc veïns de Barcelona empresonats arran dels fets (20 de març): Josep Bages, Vicenç Falcó, Joan Vall, Francesc Puig, Josep Díaz; tres exposicions d’altres empresonats: Francesc Gibert, Josep Puchol, i el capità Joan Tamaro, i del mateix coronel Costa; noranta cinc milicians del primer regiment denunciant (26 de març):

*“Que ni los Ayuntamientos, ni las Diputaciones provinciales, ni los Gefes políticos pueden hacer leyes nuevas ni adicionales, ni interpretarlas a su antojo, y quejándose del modo duro y alarmante con que procedieron las autoridades el día 24 de Febrero, haciendo publicar la Ley Marcial y valiéndose de bayonetas y cañones y allanando casas y haciendo prisioneros a los mejores oficiales.”*⁵⁴⁶

De 203 milicians de la MNV de Barcelona (21 de març) que al·legaven que el dia 9 el Secretari de Governació havia anunciat a les Corts que el govern havia decidit:

“Que los oficiales de la milicia que salieron cuando la epidemia, fuesen repuestos en sus empleos y quedasen en clase de agregados los nombrados interinamente, y que si esta orden se hubiese llevado a efecto no habrían sucedido las ocurrencias del 24, y piden la responsabilidad de la autoridad inobediente.”

⁵⁴³ Exposició amb data de 2 de març de 1822 (ACD, lligall 37, expedient 123).

⁵⁴⁴ Exposició amb data de 30 de març de 1822 (ACD, lligall 43, expedient 65). A més obriren una subscripció pels milicians empresonats a Barcelona (Diana constitucional, política y mercantil de la villa de Reus, núm.4 i 9, de 9 i 21 d’abril de 1822, pàg.4 i 3).

⁵⁴⁵ DSC, 1822, t.III, pàg.1.710, sessió 124 de 4 de juny.

⁵⁴⁶ ACD, lligall 44, expedient 200. Vegeu sobre tot aquest afer ACD, PRFVII, t.53, fol.862-886.

Aquests fets i la posterior repressió governativa deixaren força malmesa la força dels comuners a Catalunya⁵⁴⁷.

Naturalment d'aquests fets en sortiren dues versions que representaven les opinions del liberalisme moderat i exaltat. Els primers, anomenats "*Amantes del Orden*", estaven a favor de la descripció feta pels redactors del Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona⁵⁴⁸. En aquesta línia cal situar la versió de l'ajuntament de Barcelona on manifestava que: "*las ocurrencias harto notorias del día veinte y cuatro de Febrero han ocasionado la fermentación de los partidos en esta populosa Capital*", i s'exculpava de les seves responsabilitats: "*la tranquilidad de su conciencia, la rectitud de sus intenciones, el aplauso de los hombres de bien y el sello de la aprobación de S.M.*"⁵⁴⁹ Pel que fa al segons, podem considerar la Defensa del seu advocat, Ramon Maria Sala, com la millor referència⁵⁵⁰. Aquest document és una defensa de la tasca del coronel Costa en favor de la llibertat: "*la peor cárcel de Barcelona se consigna a uno de los más acérrimos defensores de nuestra Constitución*", i una crítica a les autoritats civils i militars de Barcelona i de Catalunya per no conèixer els reglaments de la Milícia, origen legal dels incidents, que afavorí que els enemics del sistema aprofitessin la situació "*difundiendo la discordia entre los milicianos voluntarios*". L'encerta Sala quan diu que en realitat el motiu que Costa estigués a la presó més de sis mesos sense cap mena de judici era que "*estorbaba el coronel Costa a los enemigos implacables del sistema: su fama, sus créditos y los nuevos laureles que acababa de adquirir durante la epidemia por haber salvado a esta ciudad benemérita de cuantos males y desgracias se hallaba*

⁵⁴⁷ Vegeu RUIZ JIMENEZ: El liberalismo comunero..., vol.2, pàg.344.

⁵⁴⁸ RELACION de los acontecimientos del día 24 de Febrero de 1822 en la ciudad de Barcelona por los Redactores del Constitucional, Barcelona, Imprenta de la Heredera de Dorca, sd [1822], (BN: VE-775-53 i V-14.469-2, i ACD, PRFVII, t.53, fol.868): "*la desobediencia [del coronel Costa], pues, fue un delito*" (pàg.10). Aquest és un document curiós, doncs, davant la impossibilitat d'atacar al coronel Costa, epicentre del conflicte, per l'important prestigi que tenia dins el liberalisme barceloní, s'acusa als que l'aconsellaren malament, i a un reduït grup "*de hombres armados y reunidos sin orden de ninguna autoridad*" (pàg.19), alhora que es defensa l'actuació de les autoritats civils i militars. Una posició contradictòria que feia que a continuació es demanés una consideració extrema vers els empresonats ja que "*su extravío debe considerarse procedente de la seducción, del engaño, del noble amor [h]acia un gefe que se lo había grangeado, del temor de que peligrase el sistema constitucional, y de un patriotismo mal entendido*" (pàg.25).

⁵⁴⁹ Exposició de l'ajuntament de Barcelona a les Corts amb data de 8 de juny de 1822. L'ajuntament de Barcelona ja havia fet una exposició defensant la seva posició al rei amb data de 2 de març de 1822 (ACD, lligall 44, expedient 200).

⁵⁵⁰ SALA: Defensa..., on es fa una descripció minuciosa dels incompliments de la Constitució i de les lleis constitucionals en l'empresonament del coronel Costa: "*de poco sirve que tengamos Constitución y leyes protectoras de la libertad, si la autoridad pública las desconoce, o si las infringe por ignorancia, o por pasiones, o por intereses particulares, o por otros motivos*" (pàg.30).

entonces amenazada, era un dique en que todos los ambiciosos de gloria de estrellaban”⁵⁵¹. Però el que en va sortir veritablement perjudicat, fou el “*radicalisme barceloni*”, que fou sotmès a una “*persecució brutal i contundent*” en paraules de Risques⁵⁵².

Aquest primer enfrontament seriós entre liberals moderats i exaltats a Barcelona, provocà un allau de manifestos i articles als diaris, entre els quals cal destacar el que publicà el Tinent coronel de l'estat major de la ciutat, Antonio Fernández, amb una clara orientació moderada que proposava que no haurien d'existir partits perquè això “*no sirve sino para dividir a los hombres en partidos, y para destruir la verdadera libertad de la Nación*”, i que era una clara crítica al liberalisme exaltat, de les societats patriòtiques i del periodisme radical, que el portava a preguntar-se “*¿Que ventaja ha conseguido hasta ahora la Nación de la mayor parte de los periódicos, cuyo número ha infestado toda la península, y que absorbe una crecida porción del dinero del público?*”. Evidentment responia que cap⁵⁵³. I finalitzava amb una perfecta definició de la política moderada:

*“Todo cansa en el mundo: el estado natural de los cuerpos es el del reposo. Las Naciones jamás se determinan a una revolución, aunque necesaria, sino después de haber gozado muchos años de tranquilidad; y luego que han conseguido, mediante una fuerte oscilación, su intento, quieren volver a su estado natural de reposo. Acordaos, Ciudadanos, que la Francia, cansada de las oscilaciones interiores iba suspirando en busca de un tirano, para que le volviese la quietud a precio de su libertad. El continuar en una revolución, por la cual se adquirió la libertad, es lo mismo que correr espontáneamente en busca de las cadenas.”*⁵⁵⁴

Des del Diario de Barcelona es publicaren diversos articles reclamant moderació, i sobretot advertint el que els podia passar als que sobrepassessin la ratlla traçada per les autoritats moderades, com exemplifica el sermó fet a Sant Andreu del Palomar a mitjan mes d'abril:

*“No me seas jamás, o penitente mío, de aquellos acalorados, esto nunca es útil, no creas que los que más se glorian de ser constitucionales sean siempre los que lo son mas, no, ya ves lo que ha sucedido con el Sr. Costa, pues no obstante de ser conocido por un grandísimo constitucional, ahora vemos que el sabio gobierno de BARCELONA lo tiene preso, alguna cosa habrán hallado en él”*⁵⁵⁵.

⁵⁵¹ SALA: Defensa..., pàg.19-20.

⁵⁵² RISQUES: El govern..., pàg.255.

⁵⁵³ Antonio FERNÁNDEZ CLARA: Manifiesto sobre el extravío de la opinión de los partidos por Don ..., capitán graduado de teniente coronel agregado al Estado Mayor de dicha plaza, Barcelona, Imprenta dels Gorchs, 1822.

⁵⁵⁴ FERNÁNDEZ: Manifiesto..., pàg.13. Arran de la polèmica entre el Diario Constitucional i el Indicador Catalán sobre els fets del 24 de febrer, el Diario de Barcelona, núm.71 de 12 de març de 1822, pàg.635-636, publicava un article que insistia en demanar moderació: “*mi exaltación no desconoce el orden, pues sin este ni hay libertad, ni hay patria*”.

⁵⁵⁵ “Artículo comunicado”, dins Diario de Barcelona, núm.101 d'11 d'abril de 1822, pàg.961-962.

El 7 d'abril es produí un aldarull a Barcelona relacionat amb el conflicte del coronel Costa, i el dia 9 se suspenia la Tertúlia Patriòtica, i en resposta uns 300 homes intentaren assaltar el palau de la Virreina, on estava instal·lada la societat dels "Anilleros" a Barcelona, als quals acusaven d'estar al darrera d'aquesta decisió⁵⁵⁶. Els liberals exaltats barcelonins seran perseguits i repressaliats per les autoritats locals i provincials en la primavera i l'estiu de 1822, i no serà fins el mes de novembre d'aquest any quan es reiniciïn les activitats d'una nova Tertúlia Patriòtica anomenada "de Lacy", que comptarà amb el suport d' El Indicador Catalán i de les autoritats provincials. Per altra banda el defensor de Costa, Ramon Maria Sala, fou també perseguit per les autoritats barcelonines, acusat de reunió il·legal⁵⁵⁷.

El mes de juny tornà a cuejar l'assumpte Costa, segons ens relata Mateu Crespi, referint-se a l'11 de juny:

"Empezó a correr la voz que querian embarcar para Mallorca el Coronel D. José Costa, con esta voz se alarmaron más de 500 Milicianos con algunos Paisanos pasaron una comisión a las Autoridades de que querian que D. José Costa saliese de la Ciudadela y que fuese llebado a dentro la Ciudad en el parage que tubiesen a bien colocarlo porque a la Torre de la Ciudadela iba a cayer enfermo por ser [h]úmedo y mal sano. Se ronieron las Autoridades junto con el Juez de la causa D. José Mariano Marqués y Agullar, pero no aguardando el resoltado o respuesta de las Autoridades reonidas se agolparon a la casa del Sr. Jefe Político dando voces que querian al Coronel Costa fuera de la Ciudadela, temiendo el mal resultado que podia tener esta alarma por estar la ciudad sin Tropa les fue presiso el sedir a la demanda que fuese llevadi en el Vibach de 1º Regimiento de la M.N.V.

Serian las 7 de la tarda que salió de la Casa del Sr. Gefe Político D. Antonio Gironella acompañado de la comisión, que fueron el capitán D. Francisco Carbonell y Francisco Javier Sarret; el teniente D. Manuel Ribas; el subteniente D. Francisco Raul; el sargento D. Agustín Vila, el cabo D. Victor Gibert y el soldado Mariano Bosch y Renart, con el defensor D. N. Comellas y un ayudante de plaza, pasaron a la Ciudadela, resibida la orden el sr. Gobernador les entregó a D. José Costa en que subió en el coche del sr. Gironella y el medio de un gran concurso fue llevado a su destino a las 9 de la noche en que ya le aguardaba la Música del regimiento y después esta pasó a la casa del Sr. Jefe Político; Sr. Gobernador Militar y Sr. Gironella."⁵⁵⁸

El rei felicità les autoritats de Barcelona per tornar a empresonar Costa i reprimir els exaltats.

A Tarragona el comandant de la MNV, Joaquim Fàbregas, publicava un imprès adherint-se a la mobilització dels exaltats de Barcelona el dia 11 de juny, i criticant el batlle de Tarragona per les mesures que havia pres per evitar "una immediata explosión

⁵⁵⁶ GIL NOVALES: Las Sociedades..., I, pàg.274-276.

⁵⁵⁷ Diario de Barcelona, núm.155, de 3 de juny de 1822, pàg.1.477.

⁵⁵⁸ CRESPI: Diario..., fol.51-53 (1822). Vegeu també REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.178-183. Costa fou retornat a la Ciutadella quan tornà el Comandant general el dia 16 de juny, i el dia 18 es desarmaven els milicians que havien participat en l'aldarull de dia 11 demanant la llibertat de Costa (fol.54-55).

*republicana*⁵⁵⁹. L'enfrontament entre el liberalisme moderat i radical adquirirà una gran virulència a Tarragona on l'estiu de 1822 els exaltats havien preparat un pla per embarcar 413 persones i proclamar la república, segons les fonts oficials que, diguem-ho de passada, no són massa de refiar, tot i que això no permet desestimar del tot que hi hagués alguna cosa, malgrat que a finals d'agost el batlle de Tarragona desmentís el rumors, i negués que *“entre la clase baxa de esta capital habia un considerable número de hombres que tenían armas y estaban dispuestos a usarlas en mal sentido cuando se les presentase la ocasión.”*⁵⁶⁰. El mes de setembre de 1822 esclatà un nou conflicte entre liberals moderats i exaltats a Tarragona⁵⁶¹. A finals de 1822 i començaments de 1823 a Tarragona s'agreujaren els enfrontaments entre els membres de la Societat Patriòtica (exaltats) i l'ajuntament de la ciutat (moderats). Així el periòdic dels primers, El Analizador, fou suspès per l'ajuntament el mes de desembre per uns articles crítics vers la gestió municipal, però ràpidament fou substituït per El Vigilante, mentre l'ajuntament es servia del Diario de Tarragona per difondre les seves idees⁵⁶².

Una de les formes en que s'expressà aquesta conflictivitat entre liberals moderats i exaltats fou en els cada cop més sovintejats enfrontaments entre les tropes de l'exèrcit regular i les milícies locals, com mostra el cas de Lleida, on el mes de gener de 1822 esclatà un conflicte entre la Milícia reglamentària i la tropa del regiment de Pavia. Aquest regiment, amb una oficialitat molt decantada cap el liberalisme radical, es dedicà els dies de començaments de gener a cantar cançons patriòtiques pels carrers i amenaçar als que acusaven de servils:

“Desde el instante, en que entró el Regimiento [de Pavia] principiaron a oirse las voces de mueran los Serviles, y algunos de los Soldados fueron conducidos ante las Casas de Ciudadanos pacíficos, quienes fueron insultados con las mismas voces, particularmente en la calle llamada de Cavalleros, y no muy lejos de la casa que habita Dn. Ramon Comes. Siguieron los insultos en aquella Calle en los días dos y tres, habiéndose visto algunos Ciudadanos amenazados de muerte por los soldados de Pavia que desembainaban Sables, y apuntaban sus carabinas amartilladas, para obligarles a decir Viva la Constitución mientras se encontraban dentro sus Casas y aplicados a las labores de sus respectivos oficios. En la noche del cuatro y a lo que serian las siete dadas se separó un grupo de doze a catorze individuos de aquel Cuerpo que iban recorriendo las calles más públicas de la Ciudad, cantando patrióticas y entonando entre ellas las descompasadas voces de mueran los Serviles, cuya reunión obligó al Alcalde 1º Constitucional, al general Gobernador y a los

⁵⁵⁹ La felicitació del rei amb data de 22 de juny de 1822, i la resposta de l'ajuntament al imprès de Fàbregas (14 de juny) amb data de 24 de juny de 1822 (tots dos al Diario de Barcelona, núm.180, de 29 de juny de 1822, pàg.1.712-1.713).

⁵⁶⁰ Informe del cònsol francès a Barcelona al prefecte dels Pirineus Orientals, sense data (ADPO, IMP-lligall 318). Vegeu també l'ADB, lligall 162, expedient 4.

⁵⁶¹ “Correspondencia reservada con el Ministerio”, cartes de 2, 6, 9 i 10 de setembre de 1822.

⁵⁶² AHMR, Acuerdos, 1823, I, doc.142 i 145. Vegeu també MORERA: Tarragona..., V, pàg.373-374.

Comandantes accidentales del Batallón de Tarragona a salir tras los vociferantes, para pacificarles, y obligarles a retirar, lo que consiguieron aún que con trabajos.”⁵⁶³

El relat continuava assenyalant que no tots els soldats tornaren al castell, i que quatre d'ells van dirigir-se a la casa del regidor sortint Joan Francesch, al qual van insultar i colpejar la porta, i després anaren a celebrar-ho amb un porró de vi que els pagà els sots-oficial de la MNV Ramon Comes, en un lloc on foren sorpresos i empresonats per les autoritats civils i militars. A finals de gener l'ajuntament demanà que marxés de la ciutat l'esmentat regiment al·legant que *“fueron alojados sus Gefes y oficiales en las Casas de los particulares de la Ciudad, cuyos dueños claman por el gravamen que están sufriendo”* i que *“no puede este Cuerpo mirar con indiferencia el clamor de sus conciudadanos”*, cosa que finalment aconseguí, essent destinat l'esmentat regiment a Reus i Mallorca⁵⁶⁴, al mateix temps que el sots-tinent de la MNV, Ramon Comes, endegava una causa contra el batlle. A Reus el mes de març de 1822 el regiment de cavalleria de Pavia aquarterat en aquesta ciutat també tingué problemes amb la MNV⁵⁶⁵.

No acabaren aquí els incidents, i a començaments de febrer es produïren alguns aldarulls dins la ciutat entre reialistes i constitucionals, cosa que obligà l'ajuntament a disposar l'organització de *“patrullas de tranquilidad pública”⁵⁶⁶*. De fet la ciutat de Lleida i les seves autoritats locals no gaudien de massa crèdit liberal dins les files constitucionals i això va provocar que apareguessin notícies a la premsa de Barcelona dubtant de la fidelitat constitucional de la ciutat, com la que publicà a finals de març El Indicador Catalán:

“Las noticias que recibimos de la parte de Lérida nos hacen conocer que aquel punto se halla también expuesto, y que no será extraño se verifique con rompimiento en aquella parte, y como podría estar combinado con el del Ampurdán, y con algún otro de que no tengamos noticia, y con otros manejos ocultos que sabemos, invitamos a todos los patriotas a que dejen a un lado las desazones particulares que no tienen más fundamento que el de no entenderse los unos a los otros, y que vivan preparados a luchar hermanados contra los enemigos de nuestra adorada Constitución.”⁵⁶⁷

Per tal de rebatre aquests rumors l'ajuntament va fer públic un manifest dient que a la

⁵⁶³ Informe de l'ajuntament de Lleida amb data de 23 de gener de 1822 per a justificar la sol·licitud que el regiment de Pavia sortís de la ciutat (AHPL, caixa, 1.450). Vegeu també Actes Municipals. Lleida, 1822, sessions del 2 al 6 i 29 de gener. Sobre el context del conflicte vegeu LLADONOSA: Història..., pàg.694-701 i Historia..., pàg.37-48, i LLADONOSA: Carlins..., pàg.117-125.

⁵⁶⁴ Ofici de l'ajuntament de Lleida al Cap polític amb data de 23 de gener de 1822 (AHPL, caixa 1450). Vegeu també Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 6 de gener, on es demanà que el regiment de Pavia *“salga inmediatamente de esta Plaza y se coloque a trozos en las poblaciones más numerosas de su alrededor”*.

⁵⁶⁵ Ofici de 10 de març de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

⁵⁶⁶ Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 12 de febrer.

ciutat i a la província hi havia tranquil·litat, alhora que feia una declaració de fe a favor del sistema constitucional, desmentint els atacs que l'acusaven de servilisme. El govern respongué a l'ajuntament felicitant-lo per la declaració:

*“S.M. ha visto con agrado la esposición que ha elevado en derechura el Ayuntamiento de esta Capital, para desmentir las falsas noticias divulgadas en menoscabo del honor del Pueblo cuyos intereses tiene a su cargo, y quienes se intenta denigrar como desafectos al régimen constitucional; y espera que con su conducta patriótica continuará conservando el buen nombre de esa Ciudad y Provincia y evitará todo en cuanto pueda servir de pretexto para que algunos de sus havitantes sean notados de poco afectos a las nuevas instituciones.”*⁵⁶⁸

Un conflicte semblant esclatà a Manresa, provocant un enfrontament entre els oficials de la MNV i de l'exèrcit arrel d'un pasquí penjat la nit del 21 de gener de 1822 i dirigit a provocar la divisió dins el liberalisme, i que sembla que va envalentonar la MNV, que començà a detenir gent pel carrer:

*“Que no duda haya nacido de las propalaciones de algunos exaltados que atribuyen a servilismo todo lo que se dirige a pacifiquez y conservación de la tranquilidad procurando con aquel colorido desacreditar (si es que se puede ante la razón y la justicia) a los que procuran evitar y corregir el desorden, que cuasi es inseparable de una exaltación inconsiderada.”*⁵⁶⁹

El comandant d'armes Josep Perol acusà l'ajuntament de ser excessivament tou amb els realistes, i aquest respongué que era cert que hi va haver una conspiració, però afegia:

“¿Pero quienes han sido? unos miserables, engañados o seducidos sin que tuviesen orden ni concierto, ni tampoco influencia de transcendencia en el público; Pero los vecinos honrados, y de arraygo, lejos de tener intervención, detestaron un hecho que no pudieron menos de graduar de horroroso por dirigirse contra el gobierno y a alterar la tranquilidad y orden público y atentar contra las haziendas y tal vez las vidas de los acaudalados.”

Per acabar-ho d'adobar, a finals de gener alguns veïns es posaren a cantar cançons contra la Constitució després d'un ball públic. Per aquells que estaven malalts de Constitució es proposava aquesta recepta des de les pàgines del Calendario del año 1822:

*“Tres sangrias fuertes todos los viernes, en los demás días semanales pausada lectura de tres artículos seguidos de la Constitución con sus tomas correspondientes de opio por la mañana, tarde y noche. La bilis anti-constitucional, eminentemente evaporable y exaltada, sale con las últimas gotas: y las tomas semanales impiden [que se] desenvuelva, y rebose el germen de bilis tan perjudicial a la salud humana.”*⁵⁷⁰

Tot l'enrenou de Barcelona amb el coronel Costa, i d'altres en diversos indrets de la península, comportaren la persecució i empresonament de força persones enquadrades

⁵⁶⁷ Reproduït a Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 2 d'abril.

⁵⁶⁸ Ofici del Cap polític a l'ajuntament de Lleida amb data de 26 d'abril de 1822, amb la nota del Secretari de la Governació de 20 d'abril (AHPL, caixa 1450). Vegeu també Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 26 d'abril.

⁵⁶⁹ AHCM, lligall 62, carpeta “Trienni Constitucional. 1820-1823”

⁵⁷⁰ CALENDARIO del año 1822. Año once de la Constitución política de España, para las provincias de Cataluña, Lérida, Tarragona y Gerona, Madrid, 1821.

dins el liberalisme radical, cosa que provocà una moció a les Corts amb el suport de quaranta diputats, entre ells els catalans Prat, Busaña, Grasses, Adan, Bages, Salvato, i Surrà:

“Siendo tan frecuentes las turbulencias que se advierten en las provincias y las reacciones contra el sistema constitucional seguidas de persecuciones y procedimientos contra Patriotas beneméritos, piden a las Cortes los diputados que suscriben se sirvan resolver que los Secretarios de Despacho de Gobernación de la Península, Guerra, y Gracia y Justicia, se presenten en el congreso para dar cuenta del origen de tales acontecimientos y providencias que hayan expedido en su razón”⁵⁷¹

En aquesta mateixa línia s’expressà el soldat Joan Torres, aquarterat a Girona, en una exposició dirigida a les Corts, en la qual es queixava de la persecució que patien els liberals més acèrrims i de la incapacitat de les autoritats provincials per arranjar els problemes, sobretot la misèria creixent i l’augment del preu del gra que portava a les files contrarevolucionàries els sectors menys afavorits *“sin otro objeto que el de comer”*:

“La falta de justicia es un apoyo general para los Enemigos del sistema, antes teníamos un Rey absoluto y ahora cada jefe político es un Déspota, cada Intendente un Tirano, cada general un Absoluto y cada Juez un Estafador público, un quebrantador de la sabia Constitución y un apoyo de los enemigos de ella.

[...].

Padres de la Patria como salvadores de la Nación atender al Pueblo contando tantos males, de lo contrario abaxo va el edificio y entonces clamaremos sin esperanza, averigüe cada uno por si lo que pasa y reunidos y reunidos todos los conocimientos, sujétense los males, déjese entrar trigo y demás granos necesarios para remediar la mala cosecha de este año, castiguese soberanamente a los jueces arbitrarios, hágaseles a todas las primeras autoridades de toda clase respetar el sistema y si no todos los que hemos sufrido antes de nuestra restauración tendremos que volver a salir de nuestra Patria.”⁵⁷²

Una visió força diferent és la que expressa José Tortosa Andrés en un imprès el sol títol del qual ho diu tot: Causas de la división de ánimos y la suma escasez de dinero que hay en la España⁵⁷³. Assenyala l’autor com a causes d’aquests problemes: l’excessiu nombre de places de funcionaris donades als liberals en detriment dels que no ho són, l’excessiu pes de la burocràcia i els seus sous, l’excessiva diferència que hi ha entre la ciutat i el camp, l’excés de repressió sobre els servils, i els excessius atacs a la noblesa i al clergat. Finalment assenyala la necessitat de crear un Banc Nacional.

⁵⁷¹ La moció té data de 9 de març de 1822 (ACD, PRFVII, t.53, fol.862).

⁵⁷² L’exposició manuscrita i signada a Girona el 18 d’abril de 1822 per “*El soldado del órgano Nacional*”, Juan Torres, es troba servada a l’ACD, PRFVII, t.53, fol.1.038-1.039. Reproduïda a l’Annex IV.13.

⁵⁷³ D. J[osé] T[ortosa] A[ndrés]: Causas de la división de ánimos y la suma escasez de dinero que hay en España, Imprenta de José de Collado, Madrid, 1822 (un exemplar a l’ACD, PRFVII, t.53, fol.889-987).

IV.3.4 Moderats i exaltats en la lluita pel poder local

Els conflictes derivats d'aquesta divisió esclataren amb força a nivell municipal arran de les eleccions d'electors parroquials i regidors pels anys 1821 i 1822, provocant una gran quantitat de recursos i impugnacions, com mostra el fet que a la Diputació de Catalunya l'any 1821 se li acumulessin una quarantena d'expedients "*enmarañados expedientes sobre elecciones de concejales, expedientes tanto más engorrosos y difíciles de resolver con acierto cuando es más fogoso en los pueblos el espíritu de partido, la verdad más desfigurada, las pasiones más reñidas y las disposiciones de las leyes con mayor astucia burladas*"⁵⁷⁴. Pel Penedès ja hem analitzat diferents conflictes al voltant de les eleccions municipals, tant entre liberals moderats i exaltats, com els casos de Sitges i Vilanova, com entre liberals i absolutistes, convenientment camuflats de moderats, com a Vilafranca, Igualada i la Llacuna, que arribaren fins a les Corts⁵⁷⁵, o com el de Miravet que no hi arribà⁵⁷⁶. A la Llacuna un poble agrícola i alhora centre comercial i de comunicacions entre l'Anoia, el Penedès, la Segarra i l'Alt Camp, la disputa pel poder local fou molt aferrissada, amb distribució de pasquins, mobilitzacions de dones, etc. i tot plegat obligà a que s'haguessin de fer fins a tres eleccions per elegir els regidors de l'any 1821⁵⁷⁷. A més el conflicte adquirí una extremada violència, que comportà l'assassinat per part dels absolutistes de l'hisendat Josep Torrents, la crema de pallers i d'algunes cases dels liberals, i la bastonada de destacats liberals per part d'un grup de joves que actuaven a les ordres del rector del poble, Jaume Abril. L'ajuntament demanarà en repetides ocasions la expulsió del poble del rector, proposta que comptarà amb el suport dels dos Caps polítics, Castellar i Remon Zarco del Valle, i fins i tot s'aixecà una exposició al rei, però al final no s'aconseguí de fer fora el rector.

Aquesta conflictivitat es donà arreu de Catalunya i en tenim nombroses mostres

⁵⁷⁴ Breve noticia..., pàg.16-18. Tant per irregularitats procedimentals com per la creació de nous ajuntaments i divisió dels anteriors (vegeu diferents circulars sobre les eleccions municipals dels Caps Polítics de Catalunya de l'any 1821). Una problemàtica extensible a altres indrets de l'estat com Andalusia (JIMENEZ i altres: "El Trienio ...", pàg.80-84 per aquesta qüestió).

⁵⁷⁵ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.122-131. pàg.127. Vegeu els expedients que arribaren a les Corts a ACD, lligall 38, expedients 11 i 14, i lligall 42, expedient 92. Per la Llacuna vegeu VALLS: Cronologia..., pàg.241-249, i per Vilanova GARI: Descripción..., pàg.52-55 i COROLEU: Historia..., pàg.233-261.

⁵⁷⁶ Vegeu VINAIXA: La postguerra..., pàg.58-62.

⁵⁷⁷ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.125. Vegeu l'abundant documentació generada per aquest cas a l'ACD, lligall 42, expedient 92; DSC, sessió de 30 de juny de 1821; ACA-RA, Registre 1.418 (1820), fol.214 i Registre 1.419 (1821), expedient 153 (caixa 46); ADiocB, "Expedients i Informacions", caixes 1819-20, expedient 586, i caixa 1821, expedient 629.

en les històries locals del Trienni, com mostren els casos de Lleida⁵⁷⁸, Torà⁵⁷⁹, Guissona⁵⁸⁰, Centelles⁵⁸¹, Reus⁵⁸², Sarraí⁵⁸³, Altafulla⁵⁸⁴, Borges del Camp⁵⁸⁵, Artesa de Segre⁵⁸⁶, Prats de Lluçanès⁵⁸⁷, Tossa⁵⁸⁸, Piera⁵⁸⁹. I quelcom semblant passà a la resta de l'estat⁵⁹⁰. A Granollers, el conflicte esclatà el mes de març de 1820, quan l'ajuntament absolutista volgué continuar exercint ara com ajuntament constitucional⁵⁹¹. El procés electoral fou enrevessat: hi hagué llistes, impugnacions, i discussions de tota mena. El resultat final fou que l'ajuntament absolutista perdé la votació i es veieren obligats a abandonar el consistori. Quelcom semblant passà a l'Espluga de Francolí, on segons un informe de l'ajuntament de Montblanc:

*“Es verdad que los Escrutadores se eligieron por aclamación de 18 o 20 hombres la mayor parte de manta y gorro que subieron a la Casa Capitular; que el uno de dichos Escrutadores no sabe leer ni escribir, y el otro no mucho; que tanto el uno como el otro de los dos partidos en que se halla dividida aquella villa, procuraron por su parte quantos votos pudieron para la elección de compromisarios, valiéndose al intento de toda clase de gentes, entre los cuales había el menor de edad, y hasta algún forastero natural de Anglesola.”*⁵⁹²

I, segons els batlle:

“Que en un día festivo por la tarde, que seria el 3 de Abril último vi publicar el Sagrado Código de la Constitución Nacional en la puerta de las Casas Consistoriales de esta con presencia del nuevo Ayuntamiento Constitucional que su Secretario el Dr. Josef Cabeza con aclamaciones del pueblo, según se me dixo, aquella mañana misma fue elegido o nombrado dicho Ayuntamiento a pluralidad de votos de estos ciudadanos. [...] la neutralidad entre los dos partidos, que hay en esta población, como es notorio. [...] Debò sin embargo decir en seguir de la verdad, que los Individuos que componen este nuevo Ayuntamiento Constitucional son comúnmente reputados por gente de bien,

⁵⁷⁸ Per Lleida vegeu LLADONOSA: Carlins..., pàg.117-127.

⁵⁷⁹ Jaume COBERÓ: Les guerres carlines..., pàg.38, on assenjala que el municipi de Torà estava dividit entre els “parracs” i els “carnissers”: “Els Parracs, foren els partidaris constitucionalistes i liberals que després foren els “isabelins-liberals”. Formaven aquest bàndol la part dels individus de la vila, més econòmicament pobres: obrers de petites indústries de tots oficis, jornalers, pagesos i masovers. Els Carnicers agrupava els grans hisendats, els comerciants, els industrials, tenders i botiguers, com així mateix el clero, i aquests eren els absolutistes-reialistes”.

⁵⁸⁰ ACA-RA, Registre 1.421, fol.26 (10 de gener de 1823), expedient 47.

⁵⁸¹ “Actes Centelles”, sessions de gener de 1822 (ADB, lligall 81, expedient 6).

⁵⁸² Actes municipals, 1819-1820, sessió de 27 de desembre de 1820. Vegeu també les sessions del mes de desembre de 1822 a Actes municipals, 1821-1824 (AHMR).

⁵⁸³ Acuerdos, 1821-I, vol.24, sessió de 16 de febrer i 6 d'abril (AHMT).

⁵⁸⁴ ACA-RA, Registre 1.418, 217.

⁵⁸⁵ ACA-RA, Registre 1.418, fol.38.

⁵⁸⁶ Vegeu Josep LLADONOSA: Història d'Artesa de Segre i la seva comarca, Artesa de Segre, 1990, pàg.335-340.

⁵⁸⁷ Isidre BORRALLERAS: Recull de dades històriques de Prats i el Lluçanès, Prats de Lluçanès, 1993, pàg.202-214.

⁵⁸⁸ Diverses notícies sobre incidents relacionats amb aquesta divisió al Diario de Barcelona, núm.60, 73, d'1 i 14 de març de 1822, pàg.539, 656-657.

⁵⁸⁹ “Suplemento”, dins el Diario de Barcelona, núm.54, de 5 de març de 1822.

⁵⁹⁰ Vegeu el cas de Guipúscoa a LLANOS ARAMBURU: El Trienio ..., pàg.193-231, i 338-352.

⁵⁹¹ “Actes. Granollers. 1820-1823”, sessió de 25 de març de 1820 (ADB, lligall 81, expedient 8).

⁵⁹² Acuerdos, 1820-I, vol.22, sessions de 15 i 25 d'abril, i 29 de maig, fol.58, 68 i 100v. i doc.197, 199 i 200 pels textos (AHMT).

amantes del buen orden, que varias veces han exercido el mismo empleo a satisfacción del público, siendo el Alcalde el mismo que era Bayle el año pasado.”

En aquestes eleccions hi participaren 127 dels 600 veïns, que repartiren els seus vots entre els dos partits.

El conflicte entre liberals i absolutistes de Vilafranca i de la Llacuna, és un exemple de la lluita entre els liberals i aquells altres que “*anteriormente estaban acostumbrados a dominar al Pueblo*”, en paraules dels primers en una exposició adreçada a les Corts⁵⁹³. En el cas de Vilafranca, si s’analitza el conjunt del procés ens podem adonar que l’enfrontament era entre liberals i absolutistes. Així mentre els primers es dirigien a la Diputació i a les Corts amb aquestes paraules: “*acabaron ya felizmente los tiempos en que había clases de Señores, clase de Vasallos, clase de Artistas, clase de Labradores, y que se yo otras clases todas empero de esclavos; ahora no hay más clase que la de ciudadanos libres*”, els segons es felicitaven pel retorn de l’absolutisme, l’any 1823: “*ha desaparecido la escandalosa igualdad entre un Alpargatero y personas condecoradas con privilegios y prerrogativas.*”⁵⁹⁴ Per altra banda el conflicte entre diferents sectors del liberalisme no estigué exempt de violència, com mostra el cas de Sitges, on s’endegaren entre uns i altres diverses escopetades, malgrat que el que es discutís no era el tipus de sistema polític, sinó la forma del mateix i, sobretot la seva concreció pràctica: contribucions, Milícia, etc.

A aquests casos ja estudiats podríem afegir els d’Ulldecona, Tortosa i Villalba dels Arcs⁵⁹⁵. El cas d’Ulldecona es prou clar: el cap de la Milícia local, Joan Baptista Poy, encapçalava el partit liberal d’aquesta vila que celebrava les seves reunions a casa seva, per altra banda el partit reialista, anomenat “dels llauradors”, era encapçalat pel mateix batlle, Alexandre Peris. Els enfrontaments van esclatar amb motiu de les eleccions parroquials de desembre de 1821, unes eleccions que congregaren un nombros grup de veïns escridassant un o altre candidat, Baptista Poy (liberal) o Anastasi Miralles (reialista). Va sortir guanyador el segon per 221 vots contra 206, d’un total de 441 vots emesos d’un total d’un miler de veïns⁵⁹⁶. Amb tanta o més virulència es discutí el càrrec

⁵⁹³ Llegida a les Corts el dia 30 de juny de 1821 (ACD, lligall 42, expedient 92). Vegeu a més ACA-RA, Registre 1.418 (1820), fol.214 i registre 1.419 (1821), expedient 153 (caixa 4).

⁵⁹⁴ Exposició a les Corts (vista a la sessió de 27 d’abril de 1822) al lligall 38 expedient 11 de l’ACD, i exposició a la Diputació a l’ADB, lligall 169, expedient 2; pels absolutistes AJ-AHCVP, P.s.XIX, caixa XIX (1823).

⁵⁹⁵ ADB, lligall 168, expedient 4.

⁵⁹⁶ Vegeu el relat amb detall a MURIA: “Ulldecona...”, pàg.61-66.

de secretari, com assenyalava Pedro Sainz Andino des de Tortosa al informar al Cap polític:

“Tot el poble d’Uldecona s’exalta i els vincles d’amistat i parentesc estan sufocats sobre si la secretaria de l’Ajuntament ha re recaure en un dels dos que la disputen. Aquests dos, Damaso i Poy, l’un i l’altre formen part d’una família nombrosa; tenen amics i empren tots els mitjans possibles per fer prosèlits, i al miserable interès de la secretaria de l’Ajuntament sacrifiquen la pau i el repòs de 600 llauradors honrats, els quals condueixen oferint-los entrar al govern municipal per ser aquest un honor a que s’aspira amb vehemència a Uldecona, en la mesura que fins i tot en establir els llaços matrimonials es té en consideració el fet d’haver, el cap de casa, ocupat la regidoria.”⁵⁹⁷

Els recursos presentats per aquestes eleccions van ser finalment acceptats per les autoritats, i es manà de repetir les eleccions que se celebraren el mes de març. En aquestes noves eleccions es van presentar a votar 849 homes, tornant a sortir elegida la candidatura d’Anastasi Miralles (reialista) per 465 vots contra 315. Baptista Poy es convertirà en l’objectiu preferent dels reialistes de la vila. Així quan el 18 de juliol de 1822 entrà una partida reialista a Uldecona, la primera casa que saquejaren fou la seva, i el dia 20 se l’emportaren per tal de fer-li pagar un rescat de 300 duros, calculant-se en 1.000 duros els que perdé durant la guerra. Al final del Trienni hagué de refugiar-se Vinaròs⁵⁹⁸. Els liberals hauran d’esperar a l’any 1823 per fer-se amb el control de l’ajuntament i iniciar un procés per desallotjar el secretari elegit per l’ajuntament reialista, Dámaso Montrós, i nomenar Poy⁵⁹⁹. A Porrera la lluita pel control de l’ajuntament entre liberals i absolutistes s’inicià des del mateix març de 1820 i es reproduí a les eleccions municipals de 1820 i 1821: *“los dos partidos dichos de Pellicer, Simons y Boronat de una parte y Montaner dicho el Roig Aduart Porrerá y Amorós de otra, hizieron los mayores esfuerzos para triunfar, intrigas, persecuciones amenazas y promesas, todo lo pusieron en juego ambos pretendientes.”⁶⁰⁰*

A Manresa les eleccions municipals per l’any 1822 van anar inserides a les polèmiques encetades des de l’intentona reialista de juliol de 1821. Segons un informador anònim, els primers ajuntaments de la ciutat havien estat constitucionals decidits, com demostraria el fet que arran dels incidents de Madrid, igual que havia passat a Barcelona i

⁵⁹⁷ Traduït del castellà i reproduït per MURIA: “Uldecona...”, pàg.63. Sobre Pedro Sainz de Andino vegeu Federico SUAREZ i Ana Maria BERAZALUCE: Pedro Sainz de Andino. Escritos, Pamplona, 1968, pàg.33-38 pel Trienni. Durant el Trienni Sainz de Andino estigué com a advocat a Tortosa, els anys 1821 i fins el febrer de 1822, que va ser destinat a Terrassa com a promotor fiscal del jutjat d’aquest partit fins a la fi del Trienni.

⁵⁹⁸ Baptista Poy era un dels veïns més hisendats, i ja havia estat Secretari entre 1817 i 1819 i regidor el 1811-12, i batlle el 1815-16.

⁵⁹⁹ ADB, lligall 162, expedient 4.

⁶⁰⁰ Josep Simó de Piera a “Crònica de Porrera”, pàg.32-33.

Girona, l'ajuntament decidí de posar-se el distintiu de la cinta verda amb el lema "*Constitución o muerte*". Per evitar un nou triomf dels constitucionals decidits, segons el nostre anònim informador, els "*hombres de bien*" de la ciutat es reuniren per escollir gent de pes i moderada, "*les quals encara que no eren enemics acèrrims de la constitució, no obstant la seva conducta y els seus ideals no desdeyan y eran favorables a la bona administració de la cosa pública.*" Per la seva banda, els exaltats feren propaganda perquè el poble "*no es deixés seduir per ambiciosos que intentaven arrastrar a la majoria cap el despotisme encubert però sostingut per les terribles armes de la superstició y del fanatisme.*"⁶⁰¹ Sembla que a les juntes parroquials s'elegiren una majoria d'electors "*de arraigo y constitucional*", i d'orientació política moderada i amb una important presència de reialistes, fruit d'una organitzada conspiració de destacats reialistes que "*se distinguieron en las elecciones de alcaldes y regidores para el año de 1822, procurando en cuanto estuvo de su parte el que estos empleos recayesen en personas de bondad, honradez, y amantes decididos de Su Real Magestad que Dios guarde*"⁶⁰². Aquests elegiren un consistori moderat amb Joan B. Vilaseca com a batlle⁶⁰³. El nou ajuntament manifesta el propòsit de "*conciliar los ánimos de los habitantes de esta ciudad que entre otras medidas que considera oportunas parece seria la de sofocar en quanto se pueda las disensiones suscitadas el día de las elecciones*", però al seu interior hi havia destacats reialistes entre, ells el batlle primer Joan Baptista Vilaseca, el batlle segon Ignasi Font i el regidor Ignasi Noves, tots tres afusellats als Tres Roures el novembre de 1822.

No era pas un tema exclusiu de Catalunya; els Secretaris de Governació en les seves memòries a les Corts plantejaren contínuament aquests problemes. Vegeu per exemple la de març de 1821, on s'assenyalava que, malgrat que en les eleccions per regidors de l'any 1821 hi havia hagut menys recursos que en les de 1820,:

"La autoridad más inmediata a los Pueblos es la de los Ayuntamientos : ellos tienen la parte más principal en la ejecución de las disposiciones del Gobierno; y los pueblos los miran como los

⁶⁰¹

S'elegiren 17 electors (9 i 8 cada una de la parròquia): parròquia de Sant Domènec: Maurici Pla (alcalde 1820), Rafael Soler, Anton Bosch, Nicolàs Vallès (milicià, 1821), Anton Subirana, Maurici Galí, Francesc March, Geroni Calsnia, Joan Serra; parròquia de Sant Francesc: Joan Torrents (regidor 1820), Vicens Solernou (batlle 1820), Jaume Miralles, Anton Camps, Joaquim Olivera, Daniel Puig, Ignasi Escorsell Francesc Tostargorda (tota la informació a l'AHCM, lligall 62, carpeta "Trienni Constitucional. 1820-1823").

⁶⁰² EL DIA DIEZ Y SIETE DE NOVIEMBRE DE 1822, O SEA BREVE RESUMEN DEL ASESNATO DE LAS 24 Víctimas de la ciudad de Manresa y demás circunstancias que acompañaron a hacer más fúnebre aquel horroroso día. Por D[on].I[gnacio].M[arch].C hacendado natural de la misma Ciudad. Manresa, Ignacio Abadal, 1824, pág.15.

⁶⁰³ A més de Ignasi Pons (que dimití i fou substituït per Ignasi Font i Ribot) com a batlle segon, i Francesc March, Josep Herps, Magí Cicra, pagès, Magí Vilovesan, com a regidors, i Antoni Lluch com a Síndic.

protectores más inmediatos de sus derechos; como los conciliadores de sus desavenencias y los promotores más cercanos a sus prosperidad. No es pues de admirar el interés que toman en la elección de sus individuos, y que este deseo tan laudable los conduzca en ocasiones a excesos que producen recursos empeñados."⁶⁰⁴

El Secretari de la Governació, Moscoso, en el seu informe a les Corts (març de 1822) assenyala "la necesidad de adoptar medidas que cortasen los disturbios suscitados en los pueblos con ruina común de los vecinos, al pábulo de rencores entre familias, y el entorpecimiento de las Autoridades en el desempeño de sus inestimables cargos."⁶⁰⁵

Les eleccions municipals es convertiren en un punt de conflicte i de debat polític de primer ordre: els ciutadans s'agrupaven en *partits* (*cendrosos* contra *vermells* a Vilanova, *parracs* contra *carnisses* a Torà) que tenien els seus *programes* i feien la seva *campanya* per captar vots. Així els exaltats vilafranquins cridaven:

*"Vivan los gorros y chaquetas
mueran los sombreros.
Vivan las barretinas
Vivan los gechs
Viva y siempre viva
la Pandilla dels Drapets.*"⁶⁰⁶

Aquests *partits*, tot i que es configuraren durant el Trienni, tenien les seves arrels en els bàndols locals anteriors i continuaren un cop acabat el Trienni, tot i que ara restaven recoberts del vernís polític que passà a un primer pla, i s'inserí en una lluita més general que vivia el país entre liberals i absolutistes, i entre liberals moderats i exaltats. De cop, conflictes tradicionals a les comunitats locals adquireixen un to marcadament polític-ideològic⁶⁰⁷.

Molts d'aquests conflictes tenien, a més, una arrel social gens menyspreable, com hem analitzat pel Penedès. Sovint aquests conflictes municipals enfrontaren, com en el cas de Vilafranca, els sectors més benestants de les viles -"*ciudadanos ilustrados y menestrales, la clase distinguida*"- amb els sectors menys afavorits: "*la gente ruda y sin ilustración, la clase común [...] personas cuya instrucción con respecto a su clase,*

⁶⁰⁴ "Memorias del Ministro de la Gobernación de la Península", presentades a la sessió de les Corts de 19 de març de 1821 (ACD, lligall 88, expedient 4).

⁶⁰⁵ Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.10 (ACD, lligall 82, expedient 5 i DSC, 1822, pàg.81-94, apèndix 2 a la sessió 8 de 3 de març).

⁶⁰⁶ Sobre aquest conflicte ARNABAT: Liberals..., pàg.125-127, i ADB, lligalls 169 i 185, i ACARA, Registre 1.423 (1823), expedient 98, caixa 26.

⁶⁰⁷ Vegeu una opinió semblant a TOSCAS: L'Estat..., pàg.275-315. Vegeu el cas de Calella a GIOL: Calella..., pàg.68-91. TORRAS: Liberalismo..., pàg.113-115, mostra els casos de Calella, Mataró i Banyoles.

consiste en leer, escribir y algo de aritmética”, en paraules de l’il·lustrat vilafranquí i diputat provincial, Manuel Barba i Roca⁶⁰⁸. La lluita dels menestrals i pagesos per ocupar els càrrecs municipals i desbancar els seus tradicionals ocupants, els hisendats i doctors, es concretà en una aferrissada lluita electoral i en un rosari d’impugnacions dels perdedors davant les autoritats provincials. Sovint els sectors benestants perdien les eleccions i iniciaven els recursos (com van fer els hisendats de Vilafranca, la Llacuna i Sitges⁶⁰⁹) davant les autoritats provincials que, molts cops, fallaven al seu favor. Per contra, quan els sectors menys afavorits havien de queixar-se acudien a les Corts (com van fer els menestrals de Vilafranca i els pagesos de la Llacuna). La lluita política municipal superava l’estret marc de les eleccions i era present a molts aspectes de la vida quotidiana: enfrontaments al voltant del control de la Milícia Local Voluntària (com a Sitges, Reus i a Vic)⁶¹⁰, de la distribució de les contribucions (com a Vilanova i Vilafranca) o de la utilització dels recursos dels ajuntaments (com a la Llacuna).

Aquesta lluita social, com hem dit, adquirí matisos polítics i així era força normal que els sectors menys afavorits (menestrals, pagesos i jornalers) s’aixopluguessin sota el mantell radical o exaltat, mentre que els sectors benestants ho feien sota el mantell moderat, per més que molts cops era difícil de distingir entre el liberalisme moderat i l’absolutisme moderat. Encara que en casos com en el de Vilafranca i la Llacuna sembla que les posicions moderades, camuflaven interessos absolutistes, a Vilanova i Sitges, sembla evident que l’enfrontament fou clarament entre partidaris del liberalisme, uns més radicals que els altres, com demostra la posterior repressió que patiren. També al petit poble lleidetà de Menàrguens es repetia aquest enfrontament en les eleccions de regidors per l’any 1821, entre liberals moderats i exaltats, cosa que feia exclamar al corresponsal de la casa Cortadellas, Costafredas, que si guanyaven les eleccions els exaltats: *“si esto seria lamentable en todo tiempo, quanto más en esta desventurada época en que la venenosa hydra del republicanismo parece levantar su erguida cabeza para abismarnos*

⁶⁰⁸ Carta de Manuel Barba i Roca, amb data de 31 de desembre de 1820 al Cap Polític de Catalunya (ADB, lligall 169, expedient 3). Vegeu-ne diferents textos a ARNABAT: Liberals i reialistes durant el Trienni..., vol.II, pàg.116-119.

⁶⁰⁹ A Sitges els problemes ja van començar amb la primera elecció constitucional el març de 1820 (Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 29 de març de 1820, fol.24v.)

⁶¹⁰ Per Sitges vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.128-130. Per Vic, “Actes. Vic. 1820-1823”, sessions de 21 de juliol, 1, 3, i 9 de setembre, 15 i 21 de novembre i 13 de desembre de 1820 (ADB, lligall 85, expedient 1). Per Reus, Actes Municipals. 1819-1820, sessions de 24 de juliol, 31 d’agost i 2 de setembre de 1820 (AHMR). L’ajuntament es va veure obligat a fer una crida per tal que *“reine la unión y la conformidad entre [las] Autoridades y el Cuerpo de Milicias”* (fol.190v.).

todos los males de la anarquía.”⁶¹¹ La por al republicanisme, al democratisme, en definitiva, ha estat una constant de les classes benestants del liberalisme i dels moderats, i això des de l’inici del Trienni, com mostra un discurs pronunciat a la Societat Patriòtica de Barcelona el juliol de 1820 on es diu que *“hay infinitos que por resultas del estudio que han hecho de varios libros antiguos y modernos, y sin pararse en el conocimiento de las naciones, y de las épocas, quisieran que la España se gobernase como las repúblicas Griega y Romana”*⁶¹².

Els sectors benestants dels pobles i viles intentaven de continuar exercint una influència decisiva en les eleccions municipals, i si no ho aconseguien, sempre els quedava el recurs d’aixecar una protesta davant el Cap polític per mitjà dels seus homes a la capital de la província. Aquest és el cas d’Antoni Soler i Palou de Bellpuig que intentà capgirar una elecció municipal, la de regidors per l’any 1821, perquè no havia sortit a la seva mida, però el seu home a Barcelona, Manuel Lasala, li contestà que *“es y debe ser muy respetado el voto del pueblo en esta clase de elección, y el Jefe Político actual es sumamente estricto a la Ley”*⁶¹³.

Les eleccions municipals per l’any 1823 donaren una majoria aclaparadora al liberalisme, més aviat escorat cap el radicalisme, o en tot cas liberals decidits, ja que els absolutistes preveien aviat la fi del règim i no volien embolicar-s’hi. Per exemple el nou ajuntament de Figueres adreçà una proclama als seus convilatans fent-los saber que:

*“Desplegaremos todo el zelo, y haremos todo género de esfuerzo; siendo vigilantes atalayas, a costa de nuestro reposo, a fin de que los enemigos manifiestos y ocultos no turben vuestra tranquilidad, que en el día es el objeto de más importancia. [...] Al paso que contendremos con mano fuerte a cualquiera que alborote y trastorne con máscara de zelo, haremos lo posible para que se mantenga, y aun se avive en este Pueblo Liberalísimo, el fuego sagrado de la Patria en su grado de exaltación o elevación.”*⁶¹⁴

⁶¹¹ Carta de Josep Costafreda amb data de 23 de desembre de 1821 (CA-49, fol.82).

⁶¹² Exhumat per GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, vol.1, pàg.252-254, que afegeix que si bé *“la experiencia política del Trienio liberal suscitará la aparición en España de movimientos democráticos, todavía bastante desorganizados, y de convicciones abiertamente republicanas -un poco a posteriori de los hechos-, en ocasiones de valor pre-socialista”*, el que feia l’orador era *“poner la carreta delante de los bueyes”* i afegia que *“más que una amenaza verdadera, se trata de una propaganda absolutista hábilmente orquestada”* (pàg.253). BLAQUIERE: *Spanish...*, pàg.636-637, assenyalà que *“de totes les calumnies que circulaven per Europa, i també a Espanya, amb relació al partit popular el que es refereix al seu desig d’establir una república és el més horrorós. [...] Els republicans a Espanya estan summament limitats en número i fins i tot sense cap poder per fer mal a la monarquia”*. ROMEO: *Entre el orden...*, pàg.169-187, ha analitzat amb detall el republicanisme a la ciutat de València. Vegeu-ne una visió reaccionària a COMELLAS: *El Trienio...*, pàg.259-269.

⁶¹³ Carta de Manuel Lasala a Antoni Soler, amb data de 3 de gener de 1821 (CA-50, fol.7-8).

⁶¹⁴ *“Compatriotas nuestros”*, Ajuntament de Figueres, amb data de 1 de gener de 1823, impremta Antonio Matas. Un ban semblant va fer el nou ajuntament de Girona: *“ideas útiles os pedimos, pero presentadas siempre con aquel decoro y noble interés a favor del bien público, [...], de este modo, unidas así las voluntades, nos prometemos los Concejales un resultado feliz, paz y unión entre gobernantes y*

IV.4 1821: EL SISTEMA LIBERAL A LA CRUÏLLA

L'any 1821, en el qual es posaren en pràctica plenament les mesures liberals, esclataren els conflictes socials i polítics que havien anat covant-se des de l'inici de la revolució. La separació de bàndols: reialistes i constitucionals, i la divisió dins d'aquests entre moderats i exaltats, va provocar una gran conflictivitat arreu del país al llarg d'aquest any. Per una banda, la contrarevolució, present des de l'inici de la proclamació de la Constitució, començarà a tenir una força important i a obtenir els primers suports populars (en parlem al proper capítol); i per l'altra, la implantació del sistema liberal seguint les pautes del liberalisme moderat deixà descontents alguns sectors de la població que no arribaven a veure en que els beneficiava el nou sistema, i consolidà la fractura política entre liberals moderats i exaltats, que fou convenientment aprofitada per la contrarevolució per guanyar terreny. Una contrarevolució que aprofità la sistemàtica repressió del govern moderat vers els exaltats i la indiferència vers les trames absolutistes. Si a aquesta situació hi afegim una conjuntura crítica a Catalunya, amb les sequeres i la febre groga, que va fer augmentar la misèria d'una part de la població, podem adonar-nos de les dificultats que patí el sistema liberal per tal d'aconseguir assentar-se.

L'any 1821 esclatà plenament el conflicte entre la jerarquia eclesiàstica i un bon nombre de religiosos i el sistema liberal, quan aquest endegà les reformes necessàries per acabar amb el poder econòmic, primer, i polític després de l'Església catòlica a Espanya. Les lleis de monacals i de secularitzacions marcaren un punt de no retorn en aquest conflicte, optant bona part del clergat per donar suport, directe i indirecte, a la contrarevolució. L'opció liberal de desmuntar el ric patrimoni eclesiàstic afavorí el sistema tant en quant aconseguí amb la desamortització beneficiar altres sectors de la població que adquiriren aquests béns, però el perjudicà, en la mesura en que el clergat es convertí en el principal agitador contrarevolucionari, tasca per a la qual era l'estament millor dotat per la seva organització i capilarització arreu del país, des de les altures del poder fins als fons més pobres de la societat. Un poder que, encapçalat per la majoria dels prelats, s'utilitzà des del primer moment de la revolució per a desacreditar-la, doncs, el nou sistema significava reduir de forma important el poder ideològic i polític de l'Església a la societat. L'agitació eclesiàstica contrarevolucionària no aconseguí però èxits importants fins aquest any 1821 en que el

governados, gloria y sostén de nuestra libertad Constitucional." (AHCG, I.1.2.5 "Ajuntament", lligall 2(1820-1823).

nombre de descontents amb el sistema anà augmentant, coincidint, com hem dit, amb la plena implantació del règim liberal.

L'Església va veure reduïda a la meitat el nombre dels seus convents i monestirs amb els seus béns, igual que el delme i la primícia, i en un terç el nombre de religiosos. Però aquestes mesures eren ben vistes per alguns sectors dins de l'Església i el clergat que creien necessària la seva reorganització i reorientació. Per aquest motiu la divisió que travessà la societat entre liberals i reialistes, també travessà l'Església, i un nombre considerable, però no majoritari, del clergat donà suport al nou règim polític de formes molt diverses. Malgrat això, la resistència anticonstitucional d'una part important de l'Església contribuï a que aparegués un sentiment anticlerical en determinats sectors de la població, en cap cas antireligiós, però que possibilità alguns atacs a convents i monestirs considerats com a reductes contrarevolucionaris.

A aquesta conflictivitat, s'hi afegiren els problemes conjunturals de les sequeres de 1821 i 1822 i la febre groga de 1821, que contribuïren a deteriorar de forma considerable les condicions de vida de les classes populars catalanes. La febre groga, a més de la mortaldat que provocà, contribuï decisivament a desestructurar el funcionament de l'economia catalana, sobretot d'aquells nuclis manufacturadors més relacionats amb el mercat espanyol, que van veure tallat de cop el seu comerç, iniciant-se una cadena que finalitzava amb un gran nombre d'obriers i jornaleros sense feina, fins al punt que el volum dels salaris disminuïa quasi un 50%. A aquest problema s'hi afegiren les sequeres de 1821 i 1822 que malmeteren l'agricultura catalana de forma considerable i encariren els preus dels cereals en un 40%, reduint el poder adquisitiu dels salaris. Aquesta conjuntura crítica, convenientment esperonada per la propaganda contrarevolucionària, contribuï a augmentar el nombre de persones que no s'identificaven amb el sistema liberal, i a més, facilità l'enfrontament polític i social entre les classes populars i les classes benestants precisament en aquells punts on, fins ara, havien donat suport conjuntament al sistema constitucional. Les obres públiques que s'endegaren per intentar donar feina als desocupats i uns ingressos a les famílies necessitades no aconseguiren aturar el descontentament vers el règim, tot i que contribuïren a reduir-lo.

La necessitat de reorganitzar l'exèrcit i el sistema de quintes per omplir les quotes assenyalades als pobles també generà una important conflictivitat social l'any 1822, quan s'executaren per primer cop a Catalunya quintes durant el Trienni. Un conflicte que enfrontà els ajuntaments amb les autoritats provincials i centrals, i alhora els ajuntaments amb els veïns que es resistien a enrolar-se a l'exèrcit, malgrat que el període de servei s'hagués reduït de

vuit a sis anys. Dues seran les formes d'afrontar el problema de les quintes: aquells que disposaven de recursos econòmics posaren substituïts, i aquells que no en disposaven fugiren dels pobles durant les quintes, cercant en alguns casos protecció a les files reialistes, que oferien un sou i un servei curt.

L'any 1821 es consolidà la divisió del liberalisme entre moderats i exaltats. Una divisió que provocà, sobretot a les ciutats (Barcelona, Lleida, Manresa, Girona, Reus, Tarragona), enfrontaments importants entre uns i altres, i que junt a la persecució dels exaltats per part del ministeri moderat, que al mateix temps consentia l'actuació dels reialistes, debilitaren el sistema constitucional i foren aprofitats pels contrarevolucionaris per expandir la seva actuació. L'enfrontament entre exaltats i moderats a Catalunya, com hem vist, adquirí diverses formes: conflictes entre exèrcit i Milícia, conflictes entre Milícia i veïns, entre exèrcit i veïns, entre els mateixos milicians, disputes a través dels mitjans de comunicació, lluita pel control dels ajuntaments. La confrontació política a nivell municipal fou molt durà i en ella es barrejaren enfrontament entre moderats i exaltats amb enfrontaments entre liberals i reialistes. Les velles divisions dels pobles es tenyien ara d'un color polític, amb la formació de grups polítics, programes polítics i lluita per aconseguir el vot. A Catalunya els moderats controlaven la Diputació i les autoritats militars provincials, mentre els exaltats dominaven l'oficialitat de la Milícia Voluntària i d'alguns cossos de l'exèrcit. No és gens estrany doncs que els dos conflictes més importants entre moderats i exaltats a Catalunya -la lluita contra el ministeri moderat de finals de 1821 i l'afer del coronel Costa el febrer de 1822- comportessin l'enfrontament d'aquelles autoritats amb la Milícia Voluntària.

Per si fos poc, la conjuntura internacional també era força negativa. Els representants de les potències europees d'Àustria, Prússia i Rússia, reunides a Laybach de gener a maig de 1821⁶¹⁵, com a continuació de la trobada de Troppau (desembre de 1820), feren públic un comunicat el dia 12 de maig en que declaraven la guerra al govern liberal del Piemont⁶¹⁶, igual que ho havien fet amb el de Nàpols, justificant la seva actuació en que aquesta revolució formava part d'un Pla traçat per a promoure una subversió total i atemptar contra la tranquil·litat de les nacions⁶¹⁷. L'esclafament de les revolucions de Nàpols i el Piemont portaren un gran nombre d'exiliats a Catalunya.

Aquests congressos de les potències absolutistes havien estat un toc d'alerta per

⁶¹⁵ Sobre aquest Congrés vegeu PELOSI: *La política...*, XLIX-XL, pàg.255-262.

⁶¹⁶ Vegeu la reproducció de la declaració dels plenipotenciaris d'Àustria, Rússia i Prússia amb data de 12 de maig de 1821 reproduïda per BAYO: *Historia...*, II, pàg.397-398.

Espanya, que figurava en la seva ment com a inspiradora de totes aquestes revoltes, tal i com assenyalava el vescomte de Martignac:

“La catastrophe de Naples, la soumission du Piémont, la répression des tentatives de désordre en France, les dangers dont cette réunion de circonstances pouvait menacer la révolution espagnole, leur fournirent une occasion favorable pour renouveler des efforts déjà tentés sans succès. [...] Des individus de toutes les classes, de tout âge, de tout sexe, furent arrêtés et emprisonnés, sans l'intervention des autorités, par des hommes sans caractère public, sur l'ordre de quelques chefs du parti anarchiste, qui s'étaient attribué eux mêmes le pouvoir dont ils usaient ainsi, ou qui le tenaient d'une source secrète, étrangère ou gouvernement et aux institutions régulières du pays. [...]. Et qu'on le remarque, ces actes ont lieu en même temps, de la même manière, avec les mêmes moyens à Barcelone, à Valence, à la Corogne, à Carthagène”⁶¹⁸.

Tothom pensava que Espanya seria el proper objectiu de les potències absolutistes europees. De fet Espanya començarà a veure's assetjada primer per un fals cordó sanitari i després per un exèrcit d'observació a la frontera francesa, que servirà de reraguarda a la contrarevolució. En un interessant i documentat, encara que molt optimista, article publicat al Diario de Barcelona a començaments de febrer de 1822, s'analitza el context europeu i la seva relació amb el sistema constitucional espanyol, conclouent que:

“La España continua en su gloriosa revolución, frustrando todos los cálculos de los políticos, pues cuando estos la creen más despedazada por la discordia, entonces se levanta de nuevo más unida, firme y fuerte, y más digna del aprecio de las naciones. Las turbulencias que por un momento la combaten actualmente, o que en delante puedan combatirla, tendrán al fin por último resultado dar mayor realce a su sensatez, burlando los funestos pronósticos de los modernos diplomáticos, cuyos cálculos serán siempre muy poco acertados en los asuntos políticos de la Península, según les tiene demostrado la experiencia, desde la guerra de sucesión hasta el día. En vano procurarán algunos alucinar a los Monarcas de la Europa dándoles una idea siniestra de nuestro Gobierno, pintándonos en un estado lastimoso, ponderando que estamos sumergidos en los horrores de la anarquía.”⁶¹⁹

Una visió excessivament optimista com es veurà tant sols tres mesos més tard. Aquest analista veia a Portugal i Suècia com uns aliats constitucionals; a França preocupada per qüestions internes -“*consolidar su régimen constitucional, y acabar de cerrar el volcán de la revolución*”-, a Suïssa preocupada per la seva unitat, a Anglaterra preocupada per Grècia i l'Imperi turc, a Itàlia com un focus permanent de lluites entre constitucionals i absolutistes, als Països Baixos i Dinamarca com “*un país indiferente*”, a Rússia com la potència amb més ànsies expansionistes -“*aspira acaso a dar la ley a todos los pueblos*”-, a Prússia com un imperi que s'havia decidit pel sistema constitucional, a Àustria com a excessivament dependent de Rússia, i a l'imperi otomà en crisi.

⁶¹⁷ AHN, Estado, lligall 2.579.

⁶¹⁸ MARTIGNAC: Essai..., pàg.2284-287.

⁶¹⁹ “Variedades” dins Diario de Barcelona, núm.36 i 37, de 5 i 6 de febrer de 1822, pàg.319-321 i 328-329.

El resultat de tot plegat era que a finals de 1821, com assenyalaria Ruiz de Morales, *“el partido liberal se encontraba profundamente fraccionado, el bando apostólico trabajaba con todas sus fuerzas, y las facciones hervían por todas partes”*⁶²⁰. Modesto Lafuente qualificava de poc menys que caòtica la situació del país a finals de 1821, acusant de ser-ne els culpables als exaltats i als reialistes:

*“Desobediencia y rebeldía de los gobernados, los desbordamientos y ferocidad de la ruda plebe, las locuras y provocaciones de los fanáticos por la libertad, la insultante audacia de los fanáticos por el absolutismo, la guerra en los campos, los tumultos en las plazas, la insubordinación en el ejército, la subversión aconsejada en los púlpitos, las arengas disolventes de los clubs, y la conspiración permanente del trono”*⁶²¹.

Una situació que no havia canviat pas gaire el 1822:

*“La conspiración en Palacio, la discordia en las Cortes, la guerra en los montes y en los campos, la revuelta y el motín en las calles de las grandes poblaciones, la intriga en los clubs, la voz de venganza en los templos y en las logias, el choque que entre las diferentes fuerzas armadas en las plazas, la anarquía dentro de la nación, y la parte exterior de la frontera ceñida por un ejército extranjero de observación disfrazado con el nombre hipócrita de cordón sanitario”*⁶²².

En la mateixa direcció apunten les suposades memòries del moderat menestral barceloní Josep Coroleu: *“vivíamos en un estado de anarquía permanente, y que mientras la desafortada exaltación de muchos intransigentes, se empeñaba en remedar las terroríficas escenas de la Revolución francesa, los absolutistas sacaban partido de estos excesos para desacreditarnos dentro y fuera de España.”*⁶²³

En canvi, pel diputat Canga Argüelles la responsabilitat era del govern, que amb la seva política de mà dura contra els exaltats i de mà tova contra els reialistes havia portat a la situació actual al país. Una situació que el mes de març de 1822 radiografiava d'aquesta manera:

*“Van ya pasados dos años desde que el indomable valor español, rompiendo las pesadas cadenas que le oprimían, volvió a la Constitución política de la Monarquía la fuerza que la fatalidad le había arrebatado; y cuando los pueblos debieran disfrutar de lleno de sus benéficas influencias y caminar el sistema con paso cierto a su perfección, mil y mil estorbos, multiplicadas con contradicciones, asechanzas alevés y negras intrigas se conjuran para detener su marcha majestuosa, para hacernos retroceder a los hierros de la esclavitud, de que vamos huyendo, y para cansar nuestra constancia, decidida de una vez a no ser juguete miserable de la orgullosa arbitrariedad.”*⁶²⁴

Per Canga Argüelles la situació del país es caracteritzava per: l'aïllament i el boicot internacional, la lentitud en els processos contra els facciosos i la persecució dels patriotes, la

⁶²⁰ RUIZ DE MORALES: *Historia...*, pàg.216.

⁶²¹ LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.318.

⁶²² LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.323.

⁶²³ COROLEU: *Memorias...*, pàg.113.

⁶²⁴ *DSC*, 1822, t.I, pàg.228-231, sessió 15 de 7 de març.

davallada de l'esperit públic per l'encorsetament de les societats patriòtiques, la crisi de la hisenda pública, i la pèrdua de les Amèriques. Per tal d'afrontar la situació proposava que les Corts es dediquessin exclusivament a tractar de tres temes: el sistema d'Hisenda, la investigació de les causes que provocaven la inestabilitat política, i el coneixement real del que passava a Amèrica. I fins que aquests temes no s'haguessin tractat no tractar-ne cap altre. La proposta de Canga comptà amb el suport dels diputats catalans Surrà i Adan: "*Si no se fija la preferencia de estos asuntos, seguirá este Congreso la marcha que el anterior, y en pocos dias nos veremos con muchas proposiciones que solo servirán a embarzarnos, pues aunque sean justas, se refieren a intereses particulares, y el de los individuos debe ceder al de la Nación.*"⁶²⁵ Finalment, la proposta fou aprovada.

Un nombrós grup de diputats, entre ells els catalans Prat, Adan, Bages, Salvato i Surrà, que podríem considerar com els representats del liberalisme radical, plantejaren a les Corts la necessitat que els Secretaris d'estat informessin sobre les "*frecuentes turbulencias que se advierten en las provincias, y las reacciones contra el sistema constitucional, seguidas de persecuciones y procedimientos contra patriotas beneméritos*"⁶²⁶. En defensa d'aquesta proposta intervingué, entre d'altres, Salvato argumentant que el govern havia d'explicar la situació del país, on "*Los patriotas yacen en los calabozos a la par de los asesinos y malhechores. Se debilita el espíritu público; se atacan las libertades. [...], yo veo al Gobierno con el palo levantado contra los patriotas, y lo veo indiferente cuando se ataca a los mismos*"⁶²⁷. Salvato posava l'exemple de Barcelona, on el dia 21 de febrer es repartí impunement per carrers, places i cafès l'imprès "*Constitución de los libertadores del género humano*":

"Y, ¿que hicieron las autoridades de Barcelona? Nada: vieron a sangre fría insultar a los patriotas, que corrieron riesgo en aquel día de ser sacrificados, y esas mismas autoridades que en el día 21 se estuvieron tan quietas y tranquilas, parece que en día 24, porque unos pocos de la Milicia, afectos a su jefe, gritaban vivas a este, dispusieron que se presentasen por las calles y plazas batallones; que se arrastrasen por ellas cureñas, y se asestasen los cañones cargados a metralla, y con la mecha encendida, contra aquel inocente pueblo. El día 21 quedan los patriotas a discreción de un incitador del furor de los ilusos. El día 24 todo se apresta para descargar contra los patriotas, cuyos impulsos de celo, extraviado si se quiere, podrían, y sin duda deberían haberse contenido de otro modo. [...]. Yo veo que en Cataluña se mantiene un jefe político, cuyas canas son para mi muy respetables, hombre que conoce bien su deber, y que será excelente para llenar los destinos de su ramo peculiar, pero acaso no para el desempeño de un gobierno político. Se ha visto que desde el momento que apareció la epidemia en Barcelona, tuvo lugar una desunión de la Milicia y del ejército permanente, y de aquella misma entre sí; desunión alimentada después, o no bien cortada, por las autoridades. [...]. Señor yo soy Diputado de Cataluña y debo defenderla, pues se presenta aquí como un centro de facciones."

⁶²⁵ DSC, 1822, t.I, pàg.232, sessió 15 de 7 de març.

⁶²⁶ DSC, 1822, t.I, pàg.257, sessió 17 de 9 de març.

⁶²⁷ DSC, 1822, t.I, pàg.259, sessió 17 de 9 de març.

El debat sol·licitat sobre el comportament del govern amb la compareixença dels Secretaris d'estat s'inicià el mateix dia que es proposà, i fou presentat per Riego, president de les Corts, dient que els diputats "*quieren informarse de su misma boca del estado deplorable en que se encuentran algunos pueblos de España a consecuencia de la conducta que observan una gran parte de funcionarios públicos y autoridades contra los principales amigos del sistema, que denominan exaltados, republicanos y anarquistas.*"⁶²⁸ El primer en parlar fou el Secretari de Governació que centrà la seva aportació sobre els fets de Barcelona del 24 de febrer i reiterà el suport del govern i del rei a la posició adoptada per les autoritats polítiques i militars catalanes, acusant al coronel Costa de ser el principal instigadors dels aldarulls. Salvato interrompé en diverses ocasions el discurs del Secretari de Governació, reclamant-li que parlés també dels fets del dia 21 de febrer a Barcelona, però aquest al·legà que el Cap polític de Barcelona no l'havia avisat de cap problema abans dels fets del dia 24⁶²⁹. Salvato criticà l'actuació de les autoritats provincials i del govern:

*"Las autoridades han calificado de excesos todos los actos del coronel Costa, patriota tan conocido por sus virtudes públicas, como estimado de todos los que conocen sus virtudes privadas; pero en realidad estas autoridades han venido en mi opinión, a defender un empeño. [...] Todo depende de haberse admitido la renuncia del teniente coronel, comandante del segundo batallón de la Milicia Nacional voluntaria de Barcelona. [...], y siento tanto o más el empeño o decisión con que se ha sostenido, cuando ha venido a refluir contra algunos patriotas, que no solo trabajaron para el restablecimiento de la Constitución, sino que han sido en todo tiempo el sostén de ella y de las libertades públicas, teniendo unida su causa a la de la libertad de la Nación. [...], procedimientos que solo marcan una ostentación del poder, pues yo no veo una facción ni un ataque a la seguridad y orden público; procedimientos que no exigían ni el objeto ni el corto número de personas que se quiso atacar, [...], convirtiendo la ciudad en un teatro de horror, y tomando tales medidas, que no se haría otro tanto en medio de la mayor rebelión, ni se hizo en todo el tiempo de la ocupación por los franceses."*⁶³⁰

També es discutiren fets semblats de persecució de patriotes a Múrcia, Orense, Sevilla, Cadis i València. El diputat Saavedra sintetitzà la situació:

*"Solamente con extender la vista por la Península se verá que en casi todas las provincias hay una o dos ciudades, o algunos pueblos de consideración, notables por su desafecto al sistema constitucional, y que son centro de los mayores desórdenes y abrigo de los malvados. Testigos de esta verdad son Ciudad Real y Miguelturra en la Mancha, Lucena en Córdoba, Morella, Elche y Orihuela en Valencia, Orense en Galicia y Cervera en Cataluña. En todos o en la mayor parte de estos puntos se proclaman las doctrinas más sediciosas, y en todas las reuniones se escuchan gritos alarmantes y escandalosos, [...], y lo que es más doloroso, en muchos de estos pueblos ha corrido la sangre de los patriotas solamente porque hacían alarde de sus ideas liberales."*⁶³¹

El Secretari d'Estat, en nom del govern, respongué que l'ordre estava per sobre de qualsevol altre principi i que l'actuació del govern es guiava per aquest fet: "*el estado de la Península*

⁶²⁸ DSC, 1822, t.I, pàg.265, sessió 18, extraordinària de la nit del 9 de març.

⁶²⁹ DSC, 1822, t.I, pàg.265-280, sessió 18, extraordinària de la nit del 9 de març.

⁶³⁰ DSC, 1822, t.I, pàg.279-280, sessió 18, extraordinària de la nit del 9 de març.

ofrece garantías de orden y de seguridad; que si hay abusos, si hay males que el Gobierno no puede negar que existen, y que lamenta igualmente que los representantes de la Nación, ni son de la clase de aquellos que pueden comprometer la existencia de la libertad, ni deben inquietar a los que tienen su vida, su opinión y todos sus derechos íntimamente unidos con la conservación del régimen constitucional.” Alcalà Galiano, representat del sector exaltat, respongué que:

*“La tranquilidad establecida con los cañones cargados a metralla contra 300 barceloneses, con bayonetas y con prisiones, como en Sevilla y otras provincias, es una tranquilidad que promete muy poca duración. Tales medidas, en lugar de hacerla estable, están produciendo una reacción funesta y terrible, que nos llevará por los más horrorosos pasos hasta que vengamos a parar en la anarquía que se trata de evitar.”*⁶³²

Una opinió que Marx compartia quan assenyalava que el govern Feliu tornà a marginar els exaltats, mentre *“los puestos más importantes fueron confiados a hombres conocidos por su odio al sistema prevaleciente, siendo arrojado un velo sobre todas las conspiraciones realistas que se habían desatado en la Península y siendo puestos en libertad por el gobierno sus responsables, casi todos encarcelados por el pueblo”*⁶³³. També Gorostiza, l'estiu de 1822, carregava contra el govern per la persecució dels patriotes: *“te han acostumbrado con sus insidiosas amonestaciones a considerar en cada hombre libre un conspirador y en cada constitucional un enemigo de la misma”,* mentre que *“han dejado prosperar la rebelión en Cataluña”*. Tot plegat havia portat a *“desunir los ánimos, introducir la desconfianza, separar los intereses, amortiguar el espíritu público, alarmar a los incautos, desalentar los cobardes, y exasperar los buenos. [...] Mientras la opinión estuvo unida, se manifestaron las tramas de los enemigos de la Constitución, aisladas y puramente locales, después se ramificaron y estendieron en tanta demasia, que ya no ocultaron ni la mano que las dirigia, ni los recursos que las fomentaban”*⁶³⁴.

El reaccionari Martignac ens confirma que la contrarevolució aprofità aquesta conjuntura per estendre la seva actuació:

⁶³¹ DSC, 1822, t.I, pàg.270, sessió 18 extraordinària de la nit del 9 de març.

⁶³² DSC, 1822, t.I, pàg.277, sessió 18, extraordinària de la nit del 9 de març.

⁶³³ “Espanya revolucionària (IX)” publicat al New York Daily Tribune, de 23 de març de 1855 (editat per Pedro RIBAS: Karl Marx y Friedrich Engels. Escritos sobre España. Extractos de 1854, Madrid, 1998, pàg.151-159).

⁶³⁴ GOROSTIZA: Cataluña..., pàg.5 i 12-14.

“Pendant que la modération, qui conserve et qui répare, s'établissait au centre du gouvernement, le parti contre-révolutionnaire connu sous le nom de 'servile', profitait de ce moment de paix pour substituer ses passions aux passions contraires, et la réaction qui blesse et qui détruit se montrait déjà irritée et menaçante sur toutes les parties du territoire. Partout les persécutions contre les exaltés remplaçaient les persécutions contre les royalistes. [...]. Dans un grand nombre de villes, des émeutes royalistes succédaient aux insurrections révolutionnaires, et le sang des 'descamisados' vint laver celui des 'serviles’”⁶³⁵.

Per la seva banda, Fernando Fernández de Córdoba ha relatat com les conspiracions reaccionàries es servien de la divisió dels liberals, entre elles aquelles en què participà el seu germà Luis i altres oficials de la Guàrdia Reial:

“Vivían en estado de permanente conspiración, y ocupábanse, como la mayor parte de la Guardia, en urdir tramas y fraguar complots para derribar en breve plazo a los restauradores de la Constitución, hostilizando de igual modo a las dos fracciones del partido liberal, aunque por efecto de un maquiavelismo político tan empleado después en España, dirigían sus tiros preferentes del lado de los moderados, alentando a los exaltados en su desatentada conducta, pues sus crecientes excesos deberían redundar en el inmediato descrédito del nuevo sistema de gobierno. Formaron entonces los realistas, a ejemplo del partido contrario, varias y tenebrosas sociedades secretas, una de ellas denominada, si mal no recuerdo, la de los anilleros, [...], y la de la otra la del Angel exterminador, de la que mi hermano Luis fue nombrado vicepresidente.”⁶³⁶

La unió dels constitucionals, sembla ser el bé més preuat per a consolidar el sistema. Una unió que es reclama des de les pàgines dels periòdics, com la Diana constitucional de Reus:

“Si, amados españoles esta gran carta que hemos jurado es el garante de la felicidad pública, es el germen fecundo que desendolviéndose con el tiempo dará frutos sazonadísimos ... no abusemos de ese gran libro por fines torcidos, no lo hagamos servir para fomentar rivalidades, escitar discordias; la paz, la unión social, la observancia de las leyes: he aquí los medios de aclimatar el espíritu constitucional, las armas más poderosas para asegurar el reposo general”⁶³⁷.

I des de les autoritats municipals, com mostra la proclama del nou batlle de Tarragona, Ignasi Alemany, en prendre possessió del càrrec el gener de 1822:

“En vano la dididencia Americana ni la política estrangera sembrarán la discordia entre nosotros; en vano el malavesado egoísta enemigo de toda reforma minará contra nuestro inapreciable pacto; y en vano todo falso patriota con sus criminales proyectos tratará de sumergirnos en el horroroso caos de la anarquía, para arrastrarnos después al más cruel y bárbaro despotismo”⁶³⁸.

⁶³⁵ MARTIGNAC: *Essai...*, pàg.395-396.

⁶³⁶ FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA: *Mis memorias ...*, vol.I, pàg.17-18. Vegeu també Karl MARX: “España revolucionaria (IX)” publicat a New York Daily Tribune de 23 de març de 1855, editat per RIBAS: Karl Marx y Friedrich Engels. Escritos sobre España. Extractos de 1854, pàg.151-159, i BAYO: Historia..., II, pàg.259-260: “del atrevimiento de los realistas originábanse las demasías de los exaltados; y en choque tan funesto, impulsado por los espías de Fernando y de la congregación apostólica, preciso era ver la destrucción de la monarquía”.

⁶³⁷ “Discurso político” dins Diana constitucional, política y mercantil, núm.10, de 23 d'abril de 1822, pàg.3-4.

⁶³⁸ Amb data d'1 de gener de 1822, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.6 de 6 de gener de 1822, pàg.47-48.

Al finalitzar l'any 1821 i començar el 1822 el sistema constitucional es trobava en una perillosa cruïlla: per una banda havia aconseguit desplegar bona part de les seves mesures, però paral·lelament la seva divisió provocava continuats enfrontaments produïts per la persecució que des del govern moderat es feia vers les files dels exaltats, que era aprofitada per la contrarevolució per ampliar el seu radi d'acció.